

Madia Raja

Når gjestene blir

**En kvalitativstudie av eldre pakistanere og deres alderdom i
Norge**

Sammendrag

Denne masteroppgaven omhandler eldre pakistanere og deres tanker og behov knyttet til alderdom i Norge. Hensikten med denne studien har vært å bli kjent med eldre pakistanere gjennom deres liv og yrkeshistorie, og finne ut hvor og hvordan disse eldre ønsker å tilbringe sin alderdom.

Mitt ønske med denne oppgaven har blant annet vært å bidra til å skape ny kunnskap om eldres oppfatninger og opplevelse av å bli eldre i et fremmed land gjennom deres egne stemmer.

Denne studien er basert på kvalitative intervju med seks eldre pakistanere, menn som innvandret på grunn av arbeidskraft på 1970-tallet og kvinner som følge av familiegjenforening i 1980 årene. I denne kvalitative studien av masteroppgaven har jeg tatt utgangspunkt i mine informanternes ønsker og behov knyttet til alderdom og vist at pakistanske eldre som eldes i Norge har særegne behov i kraft av deres kultur, religion og immigrasjonshistorie.

Gjennom analysen har jeg vist hvordan mine informanter omgjøres til *de andre* i flere diskursive sammenhenger. Eldre pakistanere som eldes i Norge opplever flere risikofaktorer i kraft av sin etnisitet, religion og andre sosioøkonomiske forhold noe som ytterligere marginaliserer deres posisjon som eldre innvandrere i et fremmed land.

Høgskolen i Oslo, Avdeling for samfunnsfag

Oslo 2010

Abstract

When the guests never leave- A Qualitative study of six older Pakistanis and their old age in Norway

This thesis deals with older Pakistanis and their thoughts and needs related to old age in Norway. The purpose of this study was to explore the old Pakistanis through their life and professional history, and find out where and how these older want to spend their old age.

My aim with this study has been to help to create new knowledge about the elderly's perceptions and experiences of growing older in a foreign country through their own voices.

This study is based on qualitative interviews with six older Pakistanis, men who immigrated to Norway to work in the 1970's and women as a result of reunification in the 1980's. This qualitative study is based on my informants wishes and needs related to old age. The study has shown that Pakistani elderly age in Norway have special needs by virtue of their culture, religion and immigration history.

Through the analysis, I have shown how my informants turned into *the other* in several discursive contexts. Older age Pakistanis in Norway are experiencing multiple risk factors by virtue of their ethnicity, religion and other socio-economic conditions which further marginalize their position as older immigrants in a foreign country.

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært en spennende og lærerik prosess. Jeg vil benytte anledningen til å takke min veileder professor Michael Seltzer, som har bidratt med konstruktive tilbakemeldinger og gode råd underveis gjennom hele prosessen. Jeg vil også takke deg for å introdusere meg med masse interessant internasjonal litteratur på mitt forskningsområde. Selv om jeg til tider følte at jeg kommer til å drukne i all litteraturen, anser jeg nå hvor viktig det har vært for min oppgaves problemstilling å bli kjent med alle disse teoretiske perspektivene som du har introdusert meg med.

Videre vil jeg rette en stor takk til min første veileder Postdoktorstipendiat Sindre Bangstad som måtte trekke seg midt i oppgaveprosessen på grunn av andre forpliktelser. Din dyttehjelp i starten, interessante innspill og faglige diskusjoner har jeg hatt stor nytte av.

Jeg vil gi en stor takk til mine informanter som delte sine verdifulle livshistorier med meg. Uten deres livshistorier hadde ikke denne oppgaven blitt til. Alle som har bistått med praktisk hjelp i forbindelse med denne oppgaven fortjener også en stor takk.

Sist men ikke minst vil jeg takke min far som har vært min inspirasjon for denne oppgaven.

Oslo, november 2010

Madia Raja

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	2
Abstract	3
Forord	4
Innholdsfortegnelse	5-8
Kapittel 1 Innledning	9- 15
1.1 Bakgrunn for valg av tema	9
1.2 Min motivasjon for å skrive denne oppgaven	10
1.3 Fra tema til problemstilling	10
1.4 Problemstilling	11
1.5 Begrepsavklaringer	11
1.5.1 <i>Innvandrere</i>	12
1.5.2 <i>Etniske minoriteter</i>	12
1.5.3 <i>Arbeidsinnvandrere</i>	12
1.5.4 <i>Kjønnsroller</i>	12
1.5.5 <i>Eldre</i>	12-13
1.6 Innvandring	13
1.7 Gjennomsnittsalder	14
1.8 Hvorfor er det viktig med kunnskap om eldre innvandrere i Norge?	14
1.9 Avgrensning	14
1.10 Oppgavens struktur	15
Kapittel 2 Tidligere forskning	15-19
2.1 Disengagement Teori	15
2.2 Kritikk av Disengagement teori	16
2.3 Motsvar til disengagement teori	16
2.3.2 <i>Continuity theory</i>	17
2.3.3 <i>Activity theory</i>	17
2.4 Alderismen	17
2.5 Konsekvenser av alderisme	18-19
Kapittel 3 Teoretiske perspektiver	19- 23

3.1 Oss og dem	19
3.2 Framgangsmåte	20
3.3 Orientalisme	20
3.4 Kritikk	21
3.5 Konsekvenser og konklusjon av begrepsparet Oss og Dem	22
3.8 I arbeid med de andre – En oppsummering av begrepsparet	22
3.9 Triple Jeopardy	23
Kapittel 4 Metodiske tilnærminger	24- 33
4.1 Valg av metode	24
4.2 Kvalitativ tilnærming	25
4.3 Informantene	25
4.4 Intervju som metode	26
4.5 Utfordringetfordringer knyttet til denne intervjuformene	27
4.6 Forberedelser	28
4.7 Gjennomføring av intervjuene	28
4.8 Intervjukontekst	29
4.9 Informasjonsbrev	29
4.10 Intervjuguide	30
4.11 Transkribering	30
4.12 Analysemetode	30
4.13 Forskningsetiske refleksjoner	31
4.14 Mitt ståsted	32-33
Kapittel 5- En presentasjon av mine informanternes immigrasjon og yrkesliv	33- 40
5.1 Om informantene	33
5.3 Eldre ser tilbake på møtet med Norge	34
5.4 Immigrasjon og yrkesliv	35
5.5 Hjemlengsel og alderdom	36
5.6 Kvinnenes situasjon i migrasjonsprosessen	36
5.7 På jakt etter et bedre liv	37
5.8 Gjester i sitt eget land- en avkrefting av myte?	38
5.9 Alderdom i Norge eller Pakistan	38-39

5.10 Transnasjonal tilpasning	39-40
Kapittel 6 Alderdom i Norge	41-71
6.1 Innledning	41
6.2 Fremgangsmåte	41
6.3 Eldre pakistanere – en homogengruppe?	41
6.4 Triple Jeopardy – Trippel fare for marginalisering	42
6.5 Alderdom - en trussel mot tilværelse	42
6.5.1 Opplevelse av alderdom	43
6.5.2 Alderisme ikke fremtredende	44
6.6 Kultur - en viktig del av tilværelse	45
6.6.1 Kultur i en stadig bevegelse	46
6.6.2 Kollektivistisk samfunn	47
6.7 Familiebasert omsorg eller offentlig omsorg	48
6.8 Tabu	50
6.9 Familiestrukturer i endring	51
6.9.1 <i>Kollektivistisk versus individualistisk livssyn</i>	52
6.10 Trussel mot tradisjoner	53
6.11 Kjønnroller	54
6.12 Islam	55
6.12.1 Religions betydning for eldre	55
6.12.2 Religions plass i helse-og sosialfagligarbeid	57
6.13 Livskvalitet	57
6.14 Sosioøkonomisk status hos eldre innvandrere	58
6.14. 1 Helse	60
6.14.2 Språkbarrierer	62
6.15 Tilrettelegging i offentlig omsorg	64
6.15.1 Kjønnsegregerte avdelinger	64
6.15.2 Konkrete forslag	66
6.16 Diskriminering på bakgrunn av religion	67
6.16.1 <i>Det nye fiendebildet</i>	68
6.16.2 <i>Diskriminering i møte med Norge</i>	69
6.16.3 <i>Media</i>	70
6.16.4 <i>Media konstruerer "den andre"</i>	71

Kapittel 7 Oppsummering av oppgaven og sentrale funn	72- 82
7.1 Kunnskapsmål og problemstilling	72
7.2 Innvandring - Ikke forbigående fenomen	72
7.2.1 <i>Familiebasert eller offentlig.</i>	73
7.3 Fremtredende behov	73
7.3.1 Fellestrekk og forskjeller mellom kvinner og menn	74
7.4 Konstruksjon av de andre	75
7.5 Triple jeopardy og andre risikofaktorer	77
7.6 Eldre ute av drift	78
7.5.1 Mestringsstrategier	78
7.6 Egen kultur som en målestokk i arbeid med eldre	79
7.6.1 <i>Økt flerkulturellkompetanse</i>	81
7.6.2 <i>Tilrettelegging handler om forståelse og fleksibilitet</i>	81
7.7 Avslutning	82
Litteraturliste	83-88
Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring	89
Vedlegg 2: Intervjuguide til informanter	90-91
Vedlegg 3: Behandling av personopplysninger	92

Kapittel 1. Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Mitt interessefelt er flerkulturell eldreomsorg. Andel personer med minoritets bakgrunn øker og det samme gjør antall eldre mennesker med innvandrers bakgrunn i Norge. Ivaretagelse av eldre med minoritetsbakgrunn er en relativt ny problemstilling som det trengs mer kunnskap og bevissthet rundt.

Sosial- og helsepersonell møter mange utfordringer i forhold til denne gruppen, og kommer til å møte mer av det i fremtiden når de skal forsøke å imøtekomme disse eldres spesielle behov og ønsker for å gjøre den siste fasen av livet deres meningsfull. Derfor vil et fokus på denne gruppen bli mer og mer relevant. Denne problemstillingen mener jeg er veldig viktig for å gi et verdig omsorgstilbud til eldre med minoritetsbakgrunn.

Siden endt praksisperiode og senere jobb som sosialkonsulent på sosialkontor ble jeg mer engasjert i flerkulturell eldreomsorg og andre problemstillinger som følger med det. Min interesse for dette tema ble også vekket pga min far som er i den kategorien som trolig vil eldes i Norge etter å tilbringe alle sine år i dette landet som arbeidsinnvandrere.

Det har blitt skrevet mye om problemer knyttet til innvandring, integrasjon og tilpasning i det nye landet men det er sjelden vi gir ros til innvandrere som kom til Norge på 70- tallet og ga sine beste år til industri og andre såkalte lavstatusjobber.

Eldre mennesker bør bli sett på som unike individer med sine særegne behov og ønsker og ikke som en ensartet kategori med like behov. Men allikevel er det noen fellestrekk når det gjelder behov en gruppe eldre har i kraft av sin tilhørighet til en bestemt kultur eller religion. For å se nærmere på disse individuelle og felles behov har jeg derfor i denne oppgaven foretatt et kvalitativt intervju av 6 eldre personer med pakistansk bakgrunn.

Selv om oppgaven ikke kan påstå noe universelt om alle eldre med pakistansk bakgrunn i Norge, er det likevel et ønske om at dens problemstilling og analyse kan bidra til å skape ny kunnskap om lokale forhold blant eldre med pakistansk bakgrunn i Oslo. Grunnen til at jeg har valgt å sette fokus kun på innvandrere fra Pakistan, er fordi de er en av de første innvandrere fra ikke-vestlig land som innvandret til Norge på 70-

tallet. De har tilbrakt store deler av sine voksne liv her i landet og fortjener å få en verdig alderdom i Norge.

1.2 Min motivasjon for å skrive denne oppgaven

Min motivasjon for å skrive denne oppgaven er å rette søkelys på en gruppe som sjelden blir omtalt som en gruppe som fortjener å bli ivaretatt i det landet de har vært med på å bygge og investert all sin innsats i. En gruppe som sjelden omtales eller tas med. Vi vet veldig lite om deres livssituasjon og behov og den forskningen som finnes inneholder nesten aldri stemmer til disse menneskene. Gjennom denne oppgaven gir jeg en stemme til mine eldre informanter med pakistansk bakgrunn.

Mitt mål med denne oppgaven er blant annet å gi et innblikk i oppfatninger og opplevelse av aldring i et fremmed land som ikke alltid kan forklares med det teoretiske rammeverket vi i vesten benytter for å plassere mennesker i (Wray 2003). Vi må kartlegge Eldres behov for å kunne tilrettelegge hjelp for å gi dem en verdig alderdom. Det hjelper lite å tenke seg egne løsninger for eldre som har en annen kulturell og religiøs bakgrunn enn oss selv. Det er mange andre faktorer som spiller rolle for Eldres livskvalitet og trivsel i en eventuell offentlig omsorg. Det er grunnen til at jeg ønsker å sette søkelys på eldre med pakistansk bakgrunn for å få et innblikk i deres ønsker, behov og tanker om alderdom i Norge. For å gi en hjelp som fungerer er vi som sosialarbeidere nødt til å se nyanser i hjelpebehov og individuelle ønsker disse eldre har. Siden Norge ikke har møtt utfordringen om å imøtekomme minoritetseldres særbehov tidligere er det derfor mye forarbeid som må til for å finne kultursensitive hjelpetiltak for å gi en tilpasset hjelp til eldre med minoritets bakgrunn.

1.3 Fra tema til problemstilling

Det har vært en spennende reise fra tema til å finne en problemstilling. Jeg var i utgangspunktet interessert i å sette fokus kun på eldre menn med pakistansk opprinnelse da den gruppen etter min mening er mest sårbar på grunn av et liv fullt med utfordringer fra å utvandre fra sine kjære og sitt hjemland til å etablere seg i et fremmed land med ny kultur og nye omgivelser. Det var i hovedsak kun menn som immigrerte for arbeidskraft, mens familier til disse immigrantene kom senere. Etter å ha studert dette fenomenet nærmere fant jeg ut at det i norsk samfunnsforskning de siste tyve åren vært et overveldende fokus på unge kvinner med

minoritetsbakgrunn men det finnes veldig lite forskning som tilsier noe om levekår og utfordringer knyttet til innvandring for eldre kvinner. Dette vekket min interesse for denne gruppen. Selv om de ikke har opplevd like mange utfordringer og sving i sine liv sammenlignet med deres arbeidsmigranter menn, har de allikevel opplevd mye gjennom årene. De forlot sine familier og hjemland for sine menn og måtte tilpasse seg i et fremmed samfunn som opplevdes som truende mot deres verdier. Ektefellene til disse mennene har også sine særskilte problemer som eldre her i landet som jeg har valgt å belyse i denne oppgaven.

1.4 Problemstilling

Hvilke behov og ønsker har eldre med pakistansk bakgrunn om sin alderdom i Norge og hvilke behov er mest fremtredende og hvorfor?

Pga oppgavens omfang er det ikke mulig å ta utgangspunkt i alle faktorer som ble nevnt av mine informanter. Jeg velger derfor ut de faktorene som forekommer mest. Etter å ha tatt disse faktorene i betraktning har jeg bestemt meg for å ta utgangspunkt i følgende problemstillinger.

Hvor og hvordan vil de tilbringe sin alderdom?

Hvilke risikofaktorer kan sette disse eldre i en marginalisert posisjon?

Hva kan sosialarbeidere gjøre for å gi hjelp som bygger på en forståelse av deres kulturelle og religiøse bakgrunn?

I min analyse av masteroppgaven vil sosiale kategorier som kultur, religion, etnisitet, alder, kjønn, sosial klasse og dikotomier som oss/dem vil være fremtredende. En studie av samspillet mellom disse posisjonene og maktdimensjonene forbundet med disse kategoriene vil være med på å synliggjøre hvordan kategoriernes betydningssystemer konstruerer og interagerer med hverandre og får en samlet betydning for den enkeltes opplevelse av seg selv. En analyse med utgangspunkt i disse sosialt konstruerte kategoriene vil gi meg en bredere forståelse av hvordan makt kan bidra til å produsere og vedlikeholde sosiale kategorier som *oss og dem*.

1.5 Begrepsavklaringer

Jeg velger å definere noen sentrale begreper jeg bruker i denne oppgaven da mange av ordene kan tolkes på forskjellige måter.

1.5.1 Innvandrere: I følge statistikk sentralbyrå er innvandrere personer som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre og som på et tidspunkt har innvandret til Norge. Innvandrere deles ofte i førstegenerasjons- og andregenerasjons innvandrere. Første generasjon er de som selv er født utenfor Norge, mens andre generasjon er de som er født i Norge med utenlandsfødte foreldre¹. I denne oppgaven snakker jeg om førstegenerasjonsinnvandrere som kom til Norge på 70- tallet.

1.5.2 Etniske minoriteter er en samlende betegnelse for både personer med innvandrers- bakgrunn, samer og nasjonale minoriteter. Begrepet etnisitet stammer fra det oldgreske begrepet *ethnikos/ethnos*, som opprinnelig betyr hedninger, men senere kom til å bety folkeslag (Eriksen 2003). Begrepet viser ofte til forskjellige folkegrupper med felles kultur og landstilhørighet/nasjonalitet (Phinney, 1998). Etnisitet brukes også til å referere til kulturelle syndromer som er mønstre av holdninger, verdier, normer og atferd (Torgersen 2005: 11).

1.5.3 Arbeidsinnvandrere er et begrep jeg bruker i denne oppgaven om pakistanere som kom til Norge for å jobbe i lavstatusjobber. Det ligger også i språkbruken en understrekning av at arbeidsemigranter har migrert i egenskap av arbeidstakere. (min definisjon) En del av dem ble rekruttert formelt gjennom agenter i Pakistan og uformelt gjennom for eksempel familiemedlemmer som sendte bud hjem om arbeidsmulighetene i mottakerlandet. Dette kan også karakteriseres som kjedemigrasjon (Grønhaug 1979).

1.5.4 Kjønnsroller er med på å definere hvem menn og kvinner er som enkeltindivider. Kjønnsroller kan defineres som summen av de forventningene samfunnet har til kvinner og menn. Derfor vil også et samfunns kjønnsroller være med på å legge premissene for hvilke forventninger menn og kvinner har til seg selv og hverandre².

1.5.5 Eldre: innvandrere fra ikke-vestlig land som kom til Norge i slutten av 1960 og begynnelsen av 1970 årene påtok seg mye tungt arbeid i fabrikker og

---

¹ <http://www.ssb.no/innvandring> Lastet ned den 01. september. 2010.

² <http://samfunn.cappelen.no/bm/samliv/kjonn/> Lastet ned den 24. august. 2010.

serviceindustrien. På grunn av slitasje og skade fra slike jobber kan behov for hjelp og omsorg hos eldre med pakistansk bakgrunn nettopp derfor melde seg tidligere enn det vi er vant med eldre med etnisk norsk bakgrunn. Kategorien eldre er kulturelt og historisk variabel. Alder anses ikke som et kriterium for å betegne seg som gammel i den pakistanske kulturen. For mange er det å bli besteforeldre nok for å betegne seg som eldre. Personer med pakistansk bakgrunn oppfatter seg eldre langt tidligere enn det en alminnelig etnisk norsk person gjør. Betegnelse *eldre* bruker jeg derfor i denne oppgaven på personer som innvandret til Norge som arbeidskraft på 70- tallet, og på familiegjenforente konene til disse innvandrere.

1.6 Innvandring

Debatten om innvandrere har pågått siden de første innvandrergrupper i første rekke pakistanere og tyrkere kom til Norge tidlig på 1970-tallet. Norge hadde behov for ufaglært arbeidskraft på det tidspunktet pga sterk industrialisering og økonomisk vekst. Avindustrialiseringen i Norge tok til på 1970-tallet, parallelt med at petroleumsindustrien ble stadig større og viktigere i norsk økonomi. Det var mange ledige jobber innenfor fabrikk/industriarbeid, lagerarbeid og rengjøringsarbeid. Norsk industri var veldig aktiv når det gjaldt rekruttering av arbeidskraft fra Pakistan og Tyrkia. I begynnelsen av 70 tallet kom dermed mange arbeidsemigranter fra land som Tyrkia, Marokko og Pakistan og påtok seg disse ufaglærte jobber³.

I dag er det over 552 000 personer bosatt i Norge som enten har innvandret selv eller er født i Norge med innvandrerforeldre. Til sammen utgjør disse gruppene 11,4 prosent av befolkningen hvorav omlag 199 000 personer har bakgrunn fra Asia viser ferske tall fra SSB⁴ (Statistisk sentralbyrå 2010).

Flere stortingsmeldinger basert på statistiske tall på økning av antall eldre innvandrere tar opp utfordringene knyttet til flerkulturell eldreomsorg. Noe som gir et klart signal om det økende fokus på denne problemstillingen. Norge er fortsatt i planleggingsfase for denne nye utfordringen som vi ikke om så lenge vil møte i større grad enn i dag.

---

³ <http://www.imdi.no/Documents/Rapporter/imdi20rapport209-200720integreringskart20200720Arbeidsinnvandring20-en20kunnskapsstatus.pdf> Lastet ned den 02. september 2010.

⁴ <http://www.ssb.no/innvandring/> Lastet ned den 29. mai. 2010.

1.7 Gjennomsnittslivealder

Forventet livealder varierer i ulike grupper av befolkningen og ikke minst blant kvinner og menn. Gjennomsnittelig livealder i Norge for kvinner var 83,0 år og for menn 78,3 år viser tall fra Statistikk Sentralbyrå (SSB) 2008⁵. I Pakistan derimot er forventet livealder for menn 66 år og for kvinner 67 år viser ferske tall fra BBC⁶. Mange år med hardt arbeid og spor av immigrasjon har fått en stor negativ effekt på eldres helse. Mange har tilbrakt sine første år i Norge i fysisk krevende arbeid og kombinerte flere tunge jobber samtidig. Innvandrere jobbet mye overtid og ugunstige skift og dette har ført til at mange sliter med kroniske smerter i forholdsvis ung alder⁷.

1.8 Hvorfor er det viktig med kunnskap om eldre innvandrere i Norge?

Det er mange grunner til at det er viktig å ha kunnskap om innvandrere som eldes i Norge. Sosialarbeiderens møte med eldre med en annen etnisk bakgrunn kan skape usikkerhet dersom de har liten eller ingen kjennskap til vedkommendes religion, kultur, væremåte og tenkemåte (Østby 2002). I fremtiden vil en innenfor helsevesenet i økende grad møte eldre som har ulik kulturell og religiøs bakgrunn, livserfaringer og preferanser for behov i det offentlige hjelpeapparatet. Dette vil bety store utfordringer for omorganiseringen av omsorgstjenestene til denne gruppen. For å yte en helhetlig hjelp og for å imøtekomme eldres behov forutsettes det derfor å ha kunnskap om eldre innvandrernes livssituasjon, kultur, religion og andre forhold som har betydning for dem.

1.9 Avgrensning

Jeg velger å avgrense denne problemstillingen til kun å omhandle pakistanske menn og kvinner som eldes i Norge, menn som arbeidsinnvandrere på 1970-tallet og kvinner som følge av familiegjenforening i 1980-årene. Det hadde vært interessant å se forskjeller og fellestrekk mellom to ulike innvandrergupper for å se på variasjoner mellom hjelpebehovet, men på grunn av oppgavens omfang og tid jeg hadde til rådighet var det umulig å foreta en så omfattende studie.

---

⁵ <http://www.ssb.no/dode/> Lastet ned den 12. september. 2010.

⁶ http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/country_profiles/1157960.stm Lastet ned den 01.juli. 2010.

⁷ <http://www.ssb.no/emner/00/02/sa72/sa72.pdf> Lastet ned den 10. juni. 2010.

1.10 Oppgavens struktur

Denne oppgaven inneholder syv kapitler. I kapittel to vil jeg gjøre rede for tidligere forskning. I kapittel tre vil jeg presentere mine teoretiske perspektiver som er utgangspunkt for min analyse. I kapittel fire vil jeg gjøre rede for metodiske tilnærminger. I kapittel fem vil jeg presentere mine informanter og deres immigrasjon og yrkeshistorie. Kapittel seks er analysedelen av oppgaven som bygger rundt en antakelse om at eldre innvandrere er marginalisert pga mange faktorer. Tilslutt følger et drøftningskapittel med avsluttende konklusjoner og en kort avslutning.

Kapittel 2 TIDLIGERE FORSKNING

2.1 Disengagement Teori

I følge Hendricks og Achenbaum (1999) har sosialgerontologien utviklet seg langs tre baner og nivåer. Først med søkelys på individuell tilpasning til aldringen (mikronivå) slik som i disengagement og aktivitetsteoriene. Dernest med søkelys på virkninger av alder og aldring på samfunnets institusjoner (makronivå), så som i aldersstratifiseringsteori og i moderniseringsteori. Etter hvert kom også de syntetiske og kritiske perspektivene som forsøker å se på samspillet mellom nivåene, mellom den sosiale strukturen på den ene siden og individets atferd og holdninger på den andre (Daatland 2008:196).

Sosialgerontologi slo rot på slutten av 1940-årene etter andre verdenskrig. Forskere hadde lenge undersøkt den biologiske måten å dø på, men *Social Science Research Council* i 1948 konkluderte med at akademia hadde gitt for lite oppmerksomhet til samspillet mellom biologi og samfunn⁸. Som svar på denne oppfordringen ble en av de første og mest kontroversielle teorier om aldring utviklet. Samfunnsviterne Elaine Cumming og William Henry skisserte *Disengagement theory* om aldring i 1961 i boka *Growing Old: The Process of Disengagement*. De bygget sin teori på data fra Kansas City Study of Adult Life, hvor forskere fra *University of Chicago* fulgte flere hundre voksne fra middelalderen til alderdommen. Cumming og Henry (1961) beskriver disengagement teorien på følgende måte:

---

⁸ <http://health.howstuffworks.com/wellness/aging/disengagement-theory.htm> Lastet ned den 22. september. 2010.

”an inevitable mutual withdrawal.. resulting in decreased interaction between the aging person and others in the social systems he belongs to”⁹!

Det er viktig å notere at Cumming og Henry (1961) fremstiller aldring som en naturlig prosess som består av gradvis tilbaketrekking mellom samfunnet og eldre mennesker. I følge denne teorien er denne løsrivelsen til fordel for både den eldre befolkningen og samfunnet. Gradvis tilbaketrekning fra samfunnet og relasjoner bevarer sosial likevekt og fremmer selvrefleksjon for de eldre som frigjør seg fra samfunnsmessige roller. Cumming og Henrys teori malte et svært deterministisk bilde av menneskelig atferd. Til tross for begrensningene i disengagement theory hadde den stor innvirkning på forskningen om aldring for en del år (Cumming & Henry, 1961). Senere ble den kritiserte av en rekke alternative teoretiske synspunkter utviklet av sosiologer og andre forskere.

2.2 Kritikk av Disengagement teori

I midten av 1970-årene presenterte sosiologen Arlie Hochschild både en teoretisk og empirisk kritikk av Cumming og Henrys tilnærming. Hun brukte Cumming og Henrys egne data til å vise at en betydelig andel av eldre personer ikke trekker seg systematisk ut fra samfunnet. Hun påpekte at Cumming og Henrys beskrivelser av eldre mennesker som mislykkede og ujusterbare til alderdommen tilhører en biologisk og muligens psykologisk elite. Videre mente hun at hvis en eldre person opplever løsrivelse fra for eksempel jobb, kan vedkommende på samme tid være mer sosialt engasjert eller familieorientert. Hennes teori ble fulgt av andre som kritiserte Cumming og Henrys modell (Hochschild, 1975:555).

2.3 Motsvar til disengagement teori

To teorier om aldring, Activity og Continuity, presenterer et langt mykere syn på overgangen fra å være voksen til å bli gammel. Begge teoriene hevder at de eldre forblir en viktig del av samfunnet inntil de dør, og at samfunnet verdsetter deres rolle som eldre.

2.3.1 Activity teori i motsetning til disengagement theory tar for gitt at den eldre

---

⁹ <http://medicine.jrank.org/pages/483/Disengagement.html>

befolkningen er aktiv med alle gjøremål i sine gamle dager og dette fremstilles som en av de mest fordelaktige tilnærmingene til å bli gammel. Det som skiller voksne personer fra eldre er ikke samfunnsmessige behov, men kun biologiske prosesser¹⁰ (Schulz og Rockwood, 2009).

2.3.2 *Continuity teori* tar en mer nyansert tilnærming til ideen om at mennesker er aktive og engasjerte gjennom hele livet. Den foreslår at folk faller tilbake på de mest vellykkede sosiale rammer de bygget opp gjennom årene i alderdommen. Dette letter deres fysiske og sosiale begrensninger som naturlig følger med aldring (Schulz og Rockwood, 2009).

I dag er disengagement en teori fra en forsvunnet tid. Sosialisering i alderdommen er kjent for å ha positive helsemessige fordeler enn sosial tilbaketrekking. Omsorg for eldre er tilrettelagt for å fremme samhandling og aktivitet blant beboerne. Koblingen mellom alder og depresjon understreker også betydningen av at eldre bør opprettholder kontakt med andre mennesker (Ibid).

Fra den nyere tidens sosiologiske perspektiv er aldring sett mer som en flytende prosess enn en dramatisk og skarp digresjon. Fysisk nedgang er uunngåelig og det begrenser hva en person kan gjøre i sine senere år, men støtte fra omgivelsene gjør denne fasen av livet mye enklere.

Men utenfor samfunnsvitenskap er forestillingen om eldre som annerledes og ubrukelige som bør vikes unna samfunnet fortsatt aktiv i form av alderisme (*ageism*).

2.4 Alderismen

Alderisme (*ageism* på engelsk) også kalt aldersdiskriminering er stereotypisering og diskriminering av individer og grupper på bakgrunn av deres kronologiske alder. Det er ett sett av oppfatninger, verdier, holdninger og normer som brukes til å rettferdiggjøre diskriminering basert på ens alder på samme måte som rasismen knytter seg til folks hudfarge og sexismen er koblet til kjønn (Daatland 2008)

<http://health.howstuffworks.com/wellness/aging/disengagement-theory2.htm>

Lastet ned den 14. oktober. 2010.

Begrepet ble først brukt av den amerikanske psykiateren og gerontologen Robert Butler i 1969 som en betegnelse for fordommer og diskriminerende holdninger overfor eldre mennesker på basis av deres alder. I dette begrepet ligger det en form for diskriminering nemlig at de eldre gjøres til annerledes fra oss. Mennesker har et behov for å kategorisere objekter og personer for å forenkle verden for å mestre den. I aldersdiskriminering framstår eldre mennesker som en homogen gruppe med høy alder som et fellestrekk mens den store variasjonen når det gjelder kulturelle, religiøse, helse, kompetanse, sosial og klasse tilhørighet forblir underkommunisert. Alex Comfort formulerte alderisme på følgende måte:

”Alderisme er ideen om at folk slutter å være folk- at de slutter å være som folk flest, eller at de blir folk av en bestemt og underlegen type- i kraft av å ha levd et bestemt antall år” (Bytheway 1995 sitert fra Daatland 2008:14).

Aldersdiskriminering begrenser en persons muligheter på grunnlag av alder og skjer både på et personlig og institusjonelt nivå. På et personlig nivå kan en eldre person bli fortalt at han eller hun er for gammel til å drive visse fysiske aktiviteter som for eksempel et uformelt spill av basketball mellom venner og familie, mens en yngre person kan bli fortalt at han eller hun er for ung å engasjere seg i visse sosiale aktiviteter (Quadagno, 2008).

2.5 Konsekvenser av alderisme

Alderisme har betydelige konsekvenser for eldre mennesker. Stereotypier og nedlatende språk påvirker eldre menneskers selvbilde og atferd. Etter å ha hørt gjentatte ganger at eldre mennesker er ubrukelige, kan de begynne å oppfatte seg selv på samme måte som andre i samfunnet ser dem. Studier har også vist at når eldre folk hører disse stereotypene om deres antatte inkompetanse og ubrukelighet, gjør de det dårligere på utmåling av kompetanse og hukommelse. Disse stereotypene kan da bli selvpoppfyllende profetier. Eldre mennesker kan også innta stereotypier som de har vært eksponert i livsløpet og rette det innover mot seg selv slik at disse stereotypiene blir forsterket (Nelson, 2005).

Noen land har vedtatt anti-diskriminerende lover mot alderisme på samme måte som mot rasisme, seksuell legning eller religiøs intoleranse. Det europeiske statsborgerskapet gir rett til beskyttelse mot diskriminering på grunn av alder. I følge Article 21-1 of the Charter of Fundamental rights of the European Unions: Charter of

Fundamental Rights of the European Union, Chapter III. Equality, “*any discrimination based on any ground such as (...) age, shall be prohibited*”¹¹

Alderisme er en viktig faktor i marginalisering og diskriminering de opplever men noen er diskriminert og marginalisert videre pga sin etnisitet, sosioøkonomiske forhold og kjønn. Forskningen viser at alderisme er en medvirkende faktor til diskriminering og marginalisering men når disse prosessene settes sammen med ekskludering og diskriminering av eldre på bakgrunn av deres etnisitet, representerer den det som ble betegnet som *triple Jeopardy*. (Norman, 1985). I det følgende kapittel vil jeg gjøre rede for hva triple Jeopardy går ut på og hvordan den kan sees i forhold til andre teoretiske modeller.

Kapittel 3 Teoretiske perspektiver

3.1 Oss og dem

Når det gjelder alderisme som er en kategorisering av mennesker i forhold til ulike oppfatninger av menneskeverd er det naturlig å bruke et analytisk begrep *oss og dem*. Som utgangspunkt vil jeg utdype dette begrepsparet for å se på hvordan makt kommer tilsyne når vi bevisst eller ubevisst kategoriserer mennesker i kategorier som ”oss” og ”dem”.

I min redegjørelse av dette begrepsparet vil mitt hovedfokus ligge på Saids orientalisme- teori som gir meg en helhetlig analytisk optikk for min studie av dette begrepsparet. Grunnen til at jeg har valgt Saids teoretiske perspektiv er fordi han stiller seg kritisk til denne enten eller inndelingen og bruker kunnskap som et middel for å dekonstruere disse kategoriernes underbygde makt for å forklare at de fremmede, eksotiske og farlige *andre*. Jeg er opptatt av å undersøke hvordan kategorier som *oss* og *dem* blir konstruert og får sannhetsregime mens andre blir utelukket og ekskludert. Jeg vil også se på hvem som har definisjonsmakt til å definere ”de andre”. Er det bare en normativ forståelse av hva som er ”vi”, og alt som ikke passer i den beskrivelsen er ”de andre”? Eller kan det være mange definisjoner på hvem som er ”vi” og ”de andre” avhengig av situasjon? Gjelder denne kategoriseringen alle områder, eller finnes det en overgang hvor de andre går over til å bli en del av ”oss”?

---

¹¹ http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf

3.2 Framgangsmåte

Jeg vil bruke Saids orientalisme-teori for å sette dette i sammenheng med dikotomiseringen mellom Vesten som *vi*, og Østen som *de andre*. Etter det vil jeg oppsummere forståelsen av dette begrepsparet og diskutere hvordan den utvidede forståelsen av *oss* og *dem* kan hjelpe meg som en sosialarbeider med å være bevisst på disse kategoriernes makt i arbeid med eldre med en annen bakgrunn. Har jeg blitt mer bevisst på hvordan disse dikotomiene kan ha en avgjørende betydning for menneskers liv? Kan den forståelsen være hemmende for meg på noen vis, eller vil denne forståelsen gjøre meg mer bevisst og kjent med denne målgruppen? Den virkelige utfordringen er å operasjonalisere dette begrepsparet i analysedelen av denne oppgaven. Jeg ønsker å se hvilke konsekvenser denne dikotomien mellom *oss og dem* kan få for mine eldre informanter, og hva vi som sosialarbeidere kan gjøre for å gi en hjelp basert på respekt. De overnevnte spørsmålene vil jeg prøve å reflektere over avslutningsvis i konklusjonsdelen. Helt til slutt i dette kapitlet vil jeg relatere Saids teoretisk modell til teorien om *triple Jeopardy*.

3.3 Orientalisme

Orientalismen handler om vestlige oppfatninger av Orienten, slik den har blitt fremstilt historisk gjennom tradisjonen med orientalske studier hos vestlige forfattere, vitenskapsmenn og forskere (Said, 1978). For å kunne identifisere orientalismen trekker Said inn Michael Foucaults diskursbegrep. Han bruker Foucaults tanker om diskurs og utelukkelsesprosedyrene i sin analyse av orientalismen ved å konstruere Østen som den andre i forhold til Vesten. Said med orientalisme henviser til et helt kunnskapsfelt som ikke bare er forankret i vitenskap men også i litteratur og malerkunst. Det er det vestlige hegemoniske kunnskapsfelt altså orientalismen som skaper bildet av Orienten som negasjonen av Vesten.

Saids hovedmotiv med denne teorien var å fremme felleskap fremfor å se Vesten og Østen som hverandres motpoler. Han oppfordrer lesere til å frigjøre seg fra menneskekonstruerte kategorier *oss* og *dem*. Han vil i likhet med Foucault avsløre mekanismer som bidrar til å skape fordommer og stereotypier ved å skrive om den mystiske Orienten (Said, 1978).

Orienten har i mange år blitt studert uten at de har hatt noe innvirkning på det bildet som er blitt skapt av dem. Det viser at ”vi” i Vesten besitter definisjonsmakten til å

definere hvem de andre er på bakgrunn av fordommer og stereotypier. Hva som fremstår som normalt og unormalt eller som *oss* og *dem* for den saks skyld blir bestemmende gjennom herskende diskurser i samfunnet mener Said. De rådende diskurser har makten til å sette sosial orden for hva som er et akseptabelt *oss* og de som ikke faller under den kategorien blir utelukket i følge Foucaults utelukkelsesprosedyrer (Foucault, 1999).

Frykten for det fremmede og skepsisen til andre kulturer har vært fremtredene i de fleste sivilisasjoner gjennom historien, hevder Said (1978). Han mener at i de siste par hundre årene har det i den vestlige verden vokst frem en institusjonalisert måte å forholde seg til og tenke rundt disse "andre" (altså de som ikke defineres som en del av den vestlige verden) på. I følge Said (1978) gjennomsyrrer denne tankemåten de fleste fagområder og studier av ikke-vestlige samfunn. Said (1978) vektlegger betydningen av den arabiske ekspansjon i forhold til en europeisk frykt for islam, der islam utgjorde et verdensomspennende trusselbilde for Vesten. Videre hevder Said at den vestlige imperialismen har utøvet en politisk og økonomisk makt overfor den muslimske verden siden den Europeiske kolonialismens etablering over den muslimske verden på 1800-tallet. Dette har resultert i et brudd mellom Vesten og "ikke-Vesten", eller Oksidenten og Orienten som han selv betegner verdenshjørnene. Slik Edward Said hevdet, mener også Hylland (2001) at det finnes en veldig negativ og befestet innstilling til muslimer.

3.4 Kritikk

Saids orientalisme- teori blir ofte kritisert for å ha virket mot sin hensikt ved å skape stereotyper og fordommer i en allerede inndelt *oss* og *dem* verden. Han blir kritisert for å tydeliggjøre skiller mellom Østen og Vesten ved allerede å ta utgangspunkt i *de andre* som noe annerledes og mystisk for så å skrive at de ikke er så annerledes enn *oss*. Dette bringer oss til spørsmål om det i det hele tatt er mulig å tenke uten kategorier. For å bevisstgjøre oss på inndelingen mellom *oss* og *dem* tar Said utgangspunkt i sin eksisterende kategori "oss" som han allerede er en del av for å fortelle lesere om at *de andre ikke* er så annerledes enn *oss* (Said, 1978).

3.5 Konsekvenser og konklusjon av begrepsparet *Oss* og *Dem*.

Said supplerer Foucaults med å sette hans tanker i sammenheng med dikotomiseringen mellom Vesten som *vi* og Østen som *de andre*. Said er handlingsorientert og ønsker ved sitt arbeid å bidra til å redusere undertrykking og urettferdighet i samfunnet. Han skildrer Orienten og deres kulturelle og historiske bakgrunn for å få leserne til å se deres forhold til Orienten på nye måter samtidig som han er sterk handlingsorientert og vil med arbeidet sitt bidra til en endring. Han utgår fra et individsnivå og løsriver kultur og andre kategorier fra individet og retter sitt fokus mot det unike individet med dets særegenhet (Said, 1978).

Said er optimistisk og vil bidra til å skape en endring for å avsløre maktens skjulte mekanismer som konstruerer og plasserer mennesker i ulike kategorier. Hvorvidt det er mulig å få til en endring ved å frigjøre seg fra disse kategoriene er en annen problemstilling. Det at Said med sitt perspektiv vil bidra til å oppheve den skjulte makten disse kategoriene har over oss, ved å beskrive og klargjøre at de andre ikke er så fremmede og eksotiske som man en gang trodde, har etter mitt skjønn bidratt til en betydelig endring.

3.6 I arbeid med *de andre* – En oppsummering av begrepsparet

Den forståelsen vi legger i begrepsparet påvirker vår oppfatning av virkeligheten og dermed handlemåten. Jeg har derfor dekonstruert den forståelsen vi legger i disse dikotomiene når vi taler om *de andre* ved hjelp av Suids perspektiver for å avsløre maktens skjulte mekanismer som bidrar til å konstruere og opprettholde disse dikotomiene. Said gir oss redskaper til å tenke om historisk endring som et resultat av menneskers handling og tenkning.

Oss og dem tenkning representerer hierarkisk opposisjoner for eksempel mann-kvinne, hvit-svart og vi-dem osv, og som ofte fungerer i diskurs til å garantere sannhet ved å undertrykke og ekskludere den ”mindreverdige” delen.

Said (1978) stiller seg kritisk til essensialistisk tankegang om at individer og grupper har en stabil kjerne, for eksempel; vi er sånn, de er sånn, innvandrere er sånn etc. Han mener at ingen ting har en fast struktur eller identitet og at forming av identitet eller kategorier er en produkt av rådende diskurser, og en forståelse av hvordan disse diskurser er konstruert vil vise veien til endring.

Dekonstruksjon av dette begrepsparet vil i sin tur bidra til å øke forståelse og kritiske sans i forhold det som vårt samfunn mener er akseptabelt og kan betegnes som *oss* og det som strider i mot dette blir betegnet som *de andre* for eksempel heterofili er det

normative i samfunnet mens homofili fremstår som et avvik og blir dermed betegnet som *den andre*. Likedan blir eldre minoriteter betegnet som *de andre* på bakgrunn av deres alder, etnisitet og videre pga andre sosioøkonomiske forhold jamfør *triple Jeopardy* (Norman, 1985).

Det finnes mange situasjonsbaserte definisjoner på hvem vi betegner som *oss* og hvem som blir sett på som *de andre*. Disse kategorier er åpne og flytende og dermed gir det en mulighet for overgang til andre kategorier også, for eksempel en homofil som i noen situasjoner blir betegnet som *den andre*, vil bli inkludert i *oss* kategorien når man tar utgangspunkt i nasjonalitet ved å ekskludere innvandrere.

En redegjørelse av dette begrepsparet kan bidra til å avsløre makten som ligger nedfelt i konstruerte betegnelser som *oss* og *dem*. Denne bevisstheten i sin tur vil forhåpentligvis føre til en endring ved at vi vil bruke disse betegnelsemer mer bevisst og til og med omdefinere hva vi legger i begrepet *de andre*.

Eldre pakistanere blir ikke kun omgjort til *de andre* på bakgrunn av deres etnisitet. Det er flere faktorer som ytterligere forsterker eldre innvandrernes marginalisering og det er her av vi kan begynne å se deres situasjon i forhold til teorien om *triple Jeopardy*.

3.7 Triple Jeopardy

Triple Jeopardy er et begrep som har blitt brukt til å beskrive en kompleks sammensetning av risikofaktorer som forsterker eldre innvandreres marginaliserte posisjon i et majoritetssamfunn. Dette ble introdusert av Norman i 1985 i hennes innflytelsesrike rapporten "*triple jeopardy*" hvor hun la frem hypotesen om at etniske eldre er vanskeligstilte pga alderisme, rasisme, og ytterligere marginalisert pga fattigdom med begrenset tilgang til tjenester (Norman, 1985). En ekstra faktor som kan tillegges *triple Jeopardy* er marginalisering tilknyttet kjønn når det gjelder eldre kvinner med minoritetsbakgrunn.

Sosiodemografiske karakteristika som etnisitet, kjønn, sosial klasse og alderisme har betydning for innvandrereldres behov og tanker for en alderdom i Norge. Eldre med minoritets bakgrunn er mer sårbare i kraft av å være minoritet og pga funksjonssvikt og økende alder i et fremmed land sammenlignet med eldre med etnisk norsk bakgrunn (Moen, 2002).

Forskningen har vist at undertrykkelse og diskriminering har veldig dårlig innvirkning på helsen til eldre mennesker med minoritets bakgrunn. Noen problemer er mer

fremtredende i etniske eldre befolkningen fordi de er utsatt for flere risikofaktorer enn eldre som tilhører majoritetssamfunnet. (Norman, 1985) mener at alder, kulturell og etnisk diskriminering og mangel på helse og sosiale tjenester er et stort problem for eldre med minoritets bakgrunn. Det er en tilsynelatende fare for at denne faren kan bli forsterket av utilpassende og manglende tiltak for minoritets eldre med omsorgsbehov (Ebrahim, 1992).

Diskriminering og undertrykkelse har negative konsekvenser for eldre minoriteters selvbilde og identitetsdannelse. Forskningen tyder også på at eldre mennesker med etnisk minoritetsbakgrunn har mye mindre informasjon om tilgjengelighet av tjenester enn personer med etnisk britisk opprinnelse. Det foreslås derfor å øke kompetanse og forståelse om disse eldres behov og ønsker. Den reelle utfordringen er å avdekke det komplekse samspillet av diskriminering grunnet alderisme, etnisitet og sosioøkonomiske forhold sammen enn å løse den enkelte utfordringen isolert (Norman, 1985).

Kapittel 4 Metodiske tilnærminger

I dette kapitlet skal jeg redegjøre for valg av metode, utvalg, analysemetoder, gjennomføring av intervjuene og forskningsetiske refleksjoner knyttet til dette prosjektet.

4.1 Valg av metode

Samfunnsvitenskapelig metode benyttes ved kvalitativ forskning som har til formål å klargjøre et fenomens karakter eller egenskap, mens kvantitativ forskning innebærer å fastslå mengden av det samme. Kvalitativ forskning er med andre ord innholdssøkende, mens kvantitativ forskning er mer innholdsstyrt (Widerberg 2001). I følge Ringdal (2007, 91) står grunnleggende metodevalg mellom et kvalitativt eller kvantitativt design. En vesentlig forskjell mellom disse metodene er at et kvalitativ design omfatter grundige undersøkelser av få enheter, mens kvantitativ design omfatter måling av variabler med store utvalg. Widerberg (2001) skriver at ulike metoder ofte gir ulike typer svar. Dette innebærer at metodevalget har grunnleggende betydning for hva slags type kunnskap jeg vil ende opp med.

4.2 Kvalitativ tilnærming

Jeg har valgt kvalitativ tilnærming til denne oppgaven. Verktøyet jeg ønsker å benytte innen kvalitativ metode er empirisk forskning. Fenomenet jeg vil undersøke er eldres opplevelse av behov for ivaretagelse av omsorg og hvilke risikofaktorer de er utsatt for som omgjør dem til *de andre*. For å produsere et empirisk materiale vil jeg derfor benytte kvalitativ forskningsmetode hvor jeg bruker intervju som et redskap til å samle inn data. Gjennom et forskningsintervju lærer forskeren andre å kjenne, lærer om deres erfaringer, følelser, håp og den verden de lever i (Kvale 1997, 72).

Intervjupersoner sitter inne med kunnskap og livserfaringer som jeg ønsker innsikt i (Ringdal 2007). Derfor har jeg valgt å bruke et kvalitativt forskningsintervju som metode i min undersøkelse. Andre muligheter jeg hadde var for eksempel å sende ut spørreskjema til et utvalg av kvinner og menn, men det var en del problemer knyttet til det som blant annet manglende kjennskap til utfylling av lignende spørreskjema og manglende utdanning hos pakistanske innvandrere og spesielt kvinner.

4.3 Informantene

Det er nødvendig å foreta et utvalg av enheter som skal undersøkes før selve datainnsamlingen skal skje. Jeg har valgt å intervju 3 kvinner og 3 menn for å få et innblikk i eldres liv noe som kanskje kan være generaliserbart og vil ha overføringsverdi til andre eldre med omsorgsbehov. Tre informanter av hvert kjønn er utvalgt for å undersøke om type behov for hjelp varierer blant kvinner og menn med pakistansk bakgrunn.

Utvalgsriterier for personene som ble intervjuet var at alle måtte ha bakgrunn fra Pakistan og var over 50 år. De mannlige informantene ble valgt på grunnlag av deres innvandring til Norge på 70 tallet som arbeidsimmigranter mens kvinnene fordi de innvandret som i følge av familieforening. Informantene ble rekruttert gjennom bekjente som var inneforstått med oppgavens tema. Jeg benyttet meg også av snøballmetoden for å komme i kontakt med noen av informantene:

"(...) en metode der en først intervjuer en person, som spør andre hun kjenner om de vil stille opp til intervju, som igjen spør andre, også videre" (Høigård og Finstad, 1993: 20).

4.4 Intervju som metode

Med det formål å undersøke informantenes tanker, følelser om alderdom og deres

behov knyttet til ivaretagelse var intervju den opplagte metoden å ta i bruk, og særlig naturlig var den kvalitative intervjuformen. Et kvalitativt intervju kan bli beskrevet som en samtale med et formål og kan uformes på ulike måter (Marshall & Rossman, 1999). ”Det kvalitative forskningsintervjuet forsøker å forstå verden fra intervjupersonens side, å få frem betydningen av folks erfaringer” (Kvale, 1997:17). I motsetning til kvantitativt intervju gir det kvalitative rom for fleksibilitet og refleksjon. Dette anser jeg som helt nødvendig for å gå i dybden av noe, fortelle historier eller respondere på spørsmål som har mer enn ett svar.

I forskningsintervjuet fremkommer det opplysninger som ikke er objektive, men subjektive. Disse opplysningene avhenger av personen som blir intervjuet. Finstad (1997) mener det kvalitative forskningsintervjuet egner seg spesielt godt, når man ønsker å få subjektets syn på sin verden. Det er en metode som tillater at man skifter retninger underveis på bakgrunn av informasjonen informantene kommer med. På denne måten kan man få informasjon som man kanskje ikke ville ha fått ved bruk av en annen metode (Marshall & Rossman, 1999). Alle seks intervjuer jeg har gjennomført hadde en åpen form hvor jeg ikke behøvde å stille alle spørsmål i rekkefølge. I visse tilfeller var det nok å stille et emneintroduserende spørsmål og så følge opp og fordype informantenes svar. Det er viktig å følge informanter ut fra deres eget uttrykk om hva de anser som viktig. Denne type åpenhet holder mulighetene åpen for andre uventede men kanskje viktige temaer som forskeren ikke har tenkt på forhånd. Finstad påpeker at det kvalitative intervju verken kan eller bør standardiseres, ”Det er først og fremst oppfølgingsspørsmålene som skiller et ”muntlig spørreskjema” fra et kvalitativt intervju. Oppfølgingsspørsmålene vil være tema-, tids-, og personbestemt” (Finstad, 1997: 59). For å forstå hvilke tanker disse informantene har i forhold til sin alderdom i Norge, ønsket jeg tilgang på data som kunne gi et helhetlig bilde av den enkeltes livsløp og livssituasjon. Forskningsintervjuet ga meg tilgang til å forstå intervjupersonenes synspunkter og opplevde behov fra deres eget perspektiv.

4.5 utfordringer knyttet til denne intervjuformen

Under samtalen la jeg mest vekt på å la informantene styre samtalen, men la opp med oppfølgingsspørsmål slik at det ble temarelatert. For min del var denne måten å

utføre intervjuet på fruktbar, men den bød også på noen utfordringer. Det viste seg at mine informanter ofte var opptatt av de samme tingene, delte sine erfaringer og fortalte mange like historier knyttet til immigrasjon til Norge på 70 tallet. Hadde utfallet vært at alle informantene hadde tatt til orde for totalt ulike temaer, vinklinger og historier kunne det bydd på problemer når materialet skulle sammenlignes og fortolkes. Konsekvensen av slike ”utsvevende” samtaler måtte da vært å stramme inn på strukturen.

En annen mulig ulempe ved denne intervjuformen kan være faren for at intervjueren styrer samtalen for mye. Jeg opplevde også at en av mine informanter tok over styringen og forsøkte å lede intervjuet som jeg gradvis klarte å ta kontroll over. Dette kan forstås som om vedkommende hadde veldig mye på hjerte som han ønsket å dele med meg og ikke nødvendigvis som en ulempe som følger av den type ustrukturerte intervjuformer. Alle historiene og erfaringene jeg har blitt meddelt har bare blitt mulig pga den åpne formen for intervju som jeg brukte som innfallsvinkel for å fange informantenes liv og deres dypeste behov og ønsker knyttet til alderdom i Norge. Hadde det ikke vært for den åpne samtaleformen så tror jeg neppe at jeg hadde klart å fange så mange verdifulle livserfaringer og historier som jeg nå sitter med.

Som forsker kan det kanskje til tider være fristende å lede informantenes svar i retninger som underbygger det forskeren har sett for seg som en mulig påstand eller tolkning i en eller annen retning. Et eksempel kan være at informanten får følelsen av at ”de fleste har sagt” eller ”mange av de andre mener”. Jeg var derfor litt redd for å være ensidig og for at deres utsagn skulle fargelegges av mine holdninger, slik at de skulle presses inn i letevinte rammer av passende teorier som jeg hadde i hodet. Informantene mine var nok ikke upåvirket av min rolle som forsker, men jeg tror ikke at dette påvirket intervjuene i nevneverdig grad.

Mine informanter ga klart uttrykk for at de hadde et stort behov for å fortelle sine historier. Det at noen var interessert i å høre på deres livserfaringer og ønsket å få vite om deres ønsker og behov knyttet til deres alderdom var noe spesielt og noe de satte pris på. Et ønske om å bli sett og hørt slik de selv vil.

Ved å fortelle sin historie har man en mulighet til å bli sett slik en ser på seg selv, en anledning til å tenke høyt for så å sette bitene på plass, men også det at andre kan

kjenne seg igjen så ens eget tilfelle ikke blir så enestående. Siden mine foreldre har bakgrunn fra Pakistan og eldre så på meg som pakistaner var det kanskje lettere for mine informanter å åpne seg for meg. Mange ganger merket jeg at det nesten var forventet at jeg skulle være enig i alt det de sa som for eksempel opplevelsen av å ha innvandrerbakgrunn i et majoritetssamfunn. Jeg merket også at de uten å tenke over det brukte termer på urdu. Mange av dem brukte ordet "vi" når de refererte til muslimer eller pakistanere. Jeg tror ikke at det hadde vært tilfelle hvis det hadde vært en forsker med etnisk norsk bakgrunn. Jeg fikk mye interessant og verdifull informasjon som jeg tror jeg har fått tilgang til fordi eldre så på meg som *en av dem*, og en som antakelig ville forstå dem bedre enn det en person med annen etnisk bakgrunn ville forstå. Samtidig så tror jeg at det at de betraktet meg som en av dem helt sikkert har ført til noen begrensninger for min datainnsamling med tanke på at de ikke har delt det de anser som upasselig informasjon å gi til en forsker med samme bakgrunn.

4.6 Forberedelser

Kvale (1997) skriver at grundige forberedelser er viktig for et godt resultat og at en god del av undersøkelsen bør skje før opptaket i den faktiske intervjusituasjonen. I og med at jeg hadde satt meg inn i prosjektets tema så var det ikke vanskelig for meg å forstå og følge opp informantenes uttrykk. Før gjennomføring av samtlige intervju hadde jeg samtale med informantene mine om prosjektets tema og formål. Jeg opplevde ikke skeptisme eller usikkerhet knyttet til mitt prosjekt og jeg antar at grunnen til dette er at alle informantene mine var godt kjent og informert om prosjektet både skriftlig og muntlig før intervjuing. (Kvale, 2007).

4.7 Gjennomføring av intervjuene

Det kvalitative intervjuet kan gjennomføres på ulike måter. I boken *Systematikk og innlevelse* (1998) gir Tove Thaagard tre eksempler på dette. Den mest vanlige fremgangsmåten som blir tatt i bruk i det kvalitative intervjuet, er det delvis strukturerte intervjuet. Forskeren har her bestemt hvilke temaer som skal snakkes om, men rekkefølgen kan bestemmes underveis. Forskeren kan følge informantens fortelling, og i tillegg sørge for at de temaer som var fastlagt i utgangspunktet blir belyst. Forskeren kan også velge å følge et relativt strukturert opplegg der man mest mulig følger spørsmålene man på forhånd har utarbeidet og tar også sikte på å følge

den planlagte rekkefølgen. I situasjoner hvor sammenligning mellom informantene er viktig er dette fordelaktig, da denne tilnærmingen gir best grunnlag for sammenlignbare svar (Thaagard, 1998:81). Vedlagt følger min intervjuguide som viser at jeg har valgt å basere mitt intervju på delvis strukturert intervju hvor det på forhånd var bestemt hvilke temaer som skulle belyses mens rekkefølgen på spørsmål ble bestemt mens intervju pågikk. Enkelte ganger trengte jeg ikke å stille alle spørsmål engang, det holdt å stille et emneintroduserende spørsmål som gav meg svar på mange spørsmål. I slike tilfeller var det viktig å stille oppfølgingsspørsmål for å passe på at informantene ikke blir sporet av prosjektets tema. En siste måte Thaagard nevner er å følge et lite strukturert opplegg. Denne måten betraktes mer som en samtale mellom informant og forsker. På denne måten vil informanten muligens føle det mindre formelt og stivt. Det kan være en fordel når det kommer til åpenhet og fortellervilje.

4.8 Intervjukontekst

Omgivelsene rundt intervjuet er verdt å reflektere over. Repstad (1993) hevder at stedsvalget kan ha innvirkning på om intervjuet blir vellykket. Et godt utgangspunkt er at informanten selv velger stedet. Ofte vil informanten velge hjemmet sitt eller arbeidsplassen. Ryen (2002) vektlegger fordelene med å foreta intervjuene der informanten utfører sine naturlige aktiviteter, som i hjemmet, arbeidsplassen eller til og med på gata. Følelsen av å være på hjemmebane skaper trygghet (Repstad, 1993). I forhold til mine informanter vil jeg hevde at stedene jeg møtte dem på handlet mye om hva som var praktisk. Det var likevel viktig for meg at intervjuet kunne foretas på en plass der informantene følte seg vel. Noen ville at jeg skulle møte dem hjemme, mens andre synes det var best at vi møttes utendørs i en kafé eller bibliotek. En av informantene inviterte meg hjem til seg.

4.9 Informasjonsbrev

Et informert samtykke innebærer at intervjupersonene informeres om undersøkelsens overordnede mål, om hovedtrekkene i prosjektplanen, og om mulige fordeler og ulemper med å delta i forskningsprosjektet (Kvale, 2007: 67). Jeg utarbeidet et informasjonsbrev før jeg foretok intervjuer og sendte skriftlig informasjon til informanter som hadde fra tidligere fått muntlig informasjon om prosjektets formål. De som deltar i intervju har rett til selvbestemmelse og autonomi, jeg informerte alle

informantene om frivillig samtykke til deltakelse og at de kan trekke seg fra deltakelse på hvilket som helst tidspunkt dersom de føler ubehag eller negative konsekvenser, skade eller risiko. Jeg understreket også at all informasjon vil bli behandlet konfidensielt og presentert på en måte som gjør at respondenten ikke kan identifiseres (jamfør Kvale, 2007).

4.10 Intervjuguide

Intervjuguiden er forskerens hjelpemiddel i intervjusituasjonen og det er viktig å utarbeide en intervjuguide som et forarbeid for å få mest mulig utbytte av intervjuet. I og med at jeg ønsket å innhente kunnskap og informasjon i forhold til hvordan eldre med pakistansk bakgrunn opplever sin situasjon i Norge og hvilke tanker de har om sin alderdom, utarbeidet jeg spørsmål som belyste de ulike temaene jeg var opptatt av å få svar på. Jeg lagde en grov skisse over emner og forslag til noen spørsmål relatert til min problemstilling for masteroppgaven. Jeg brukte intervjuguiden som et hjelpemiddel snarere som en oppskrift. Jeg fulgte ikke intervjuguiden slavisk men jeg fikk stort utbytte av å ha utarbeidet forslag til spørsmål underveis som jeg gikk tilbake til i tilfeller hvor prosjektets tema ble gjenglemt.

4.11 Transkribering

Samtalene ble tatt opp på lydbånd. Det ble valgt for å få informantenes egne formuleringer og samtidig holde oppmerksomheten rettet mot dem og samtalen. Båndopptakeren var dessuten et signal om at denne samtalen er viktig siden den ble tatt vare på. Jeg forholdt meg naturligvis bevisst til normer og regler innen forskningen med hensyn til frivillighet og anonymisering og det er grunnen til at jeg ikke erfarte skeptisme knyttet til prosjektet eller lydbåndopptaker.

4.12 Analysemetode

Kvale (1997) har introdusert følgende fem analysemetoder: meningskategorisering, meningsfortetning, meningsstrukturering gjennom narrativer, meningstolkning og ad hoc metoder for meningsgenerering.

Jeg har i denne oppgaven hatt temasentrert tilnærming som intervjuanalysemetode. Denne tilnærmingen hører hjemme innenfor meningskategorisering. Tilnærmingen innebærer at analysematerialet deles inn i kategorier. Disse kategoriene utgjør temaer

som er sentrale i undersøkelsen. Formålet med temasentrert tilnærming er å gå i dybden på de enkelte temaene (Kvale 1997 og Thaagard 2003, 154).

I de fleste tilfeller vet man ikke hva slags analysetemaer materialet vil åpne for, men det en på forhånd vet at man ønsker å få til, bør prege intervjuguiden i den grad det lar seg gjøre med tanke på lettere gjennomføring av analyseprosessen. Kvale (1997) mener at intervjuene bør gis en form som utvider mulighetene for den type analysemetode som en ønsker å benytte i analysearbeidet sitt. Temaene jeg tok utgangspunkt i intervjuguiden har vært viktige inndelingstemaer av materialet mitt siden jeg bevisst lagde oversikt over emner jeg ønsket å utforske i oppgaven min. En kritikk som retter seg mot temasentrert tilnærming er at analysen ikke ivaretar et helhetlig perspektiv fordi tekstbitene løsrives fra sin opprinnelige sammenheng. For unngå denne svakheten er det viktig å sette informasjon fra hver enkelt informant inn i den sammenhengen som utsnittet av teksten var en del av (Thaagard, 2003:123). Med hensyn til dette har jeg prøvd å analysere utsnitt av materialet i forhold til den sammenhengen teksten er en del av. Ved å kunne se et utsnitt av materialet i lys av den konteksten det utsagnet ble sagt i, har jeg prøvd å dekke over denne metodologiske svakheten for å gi en helhetlig forståelse av hvert tema i analysedelen.

4.13 Forskningsetiske refleksjoner

Etikk er læren om moralen, om hva som er rett og galt. Forskningsetikk er de grunnleggende moralnormene for vitenskapelig praksis (Widerberg, 2001). Det er viktig å ta hensyn til forskningsetiske vurderinger og spilleregler under planlegging og gjennomføring av forskningsprosjekter. Vi kan inndele forskningsetiske problemer inn i 3 hovedtyper: de som angår forskningsprosessen, de som gjelder personvern, og bruk av forskningsresultater og forskerens samfunnsmessige ansvar (Kvale, 1997). Det er utarbeidet forskningsetiske retningslinjer. Det finnes også lover som regulerer forskning. Loven om personvern og loven om personregistre er begge relevante for samfunnsvitenskapene. I noen tilfeller gjelder også bestemmelsene om taushetsplikt i forvaltningsloven for samfunnsforskere (Thaagard, 2003).

Etiske hensyn må vurderes hele tiden under forskningen. Det er særlig viktig å tenke gjennom konsekvensene for den enkelte informanten og for den gruppen de representerer av de dataene som genereres (Widerberg, 2001). Jeg forholdt meg naturligvis bevisst til normer og regler innen forskningen med hensyn til frivillighet

og anonymisering. Mange informanter har delt historier med meg som de kanskje aldri ville ha gjort hvis jeg ikke kunne garantere at de skulle være anonyme.

Det er viktig å være reflektert og bevisst i planleggingen. I planleggingsfasen var jeg opptatt av hvordan jeg skulle håndtere eventuelle følsomme temaer i samtaler med eldre. Under gjennomføring av intervjuer erfarte jeg at mange eldre ble følsomme når de snakket om sin immigrasjon til Norge, noe jeg synes jeg taklet fint ved å være sympatisk og ekstra lyttende.

Anonymisering av personene som ble intervjuet i Norge måtte sikres så godt som mulig. Blant annet har jeg gjort det gjennom bruk av fiktive navn, slik at mine informanter ikke skal bli gjenkjent. Bosted og arbeidssted forblir også ukjent. Når utvalget er så lite som det er, blir det ikke så vanskelig å resonere seg fram til hvem som har sagt hva dersom noen av informantene ikke skulle være anonyme (Kvale,1997).

4.14 Mitt ståsted

En annen viktig forskningsetnisk side ved intervju som metode var å være bevisst på mitt ståsted som forsker i intervjusituasjonen Et intervju preges av hvordan forsker og informant opplever hverandre i intervjusituasjonen. Ytre kjennetegn som for eksempel kjønn, alder, sosial bakgrunn har betydning for hvordan intervjueren fremstår for informanten (Thaagard 2003, 98).

Jeg hadde regnet med å bli konfrontert med utfordringer, både i selve intervjusituasjonen og i forbindelse med min bearbeiding og analysering av data. Da jeg selv har foreldre med bakgrunn fra Pakistan vil det være riktig å si at jeg nok ville komme til å se mine informanter på en annen måte på bakgrunn av min kultur, og at min fortolkning vil bli farget av mine egne opplevelser som norskpakistaner. Hvordan ville jeg komme til å respondere på dette? Ville jeg komme til å oppleve meg selv både som forsker og som norskpakistanisk kvinne, eller kommer det ene til å føles sterkere enn det andre?

I ettertid har jeg innsett at min etniske bakgrunn har mest hatt positiv innvirkning på intervjusituasjonen da det har hjulpet meg med å utvikle et åpent forhold basert på tillit. (Thaagard, 2003) mener at et tilliten og troverdigheten som oppnås under intervjuet gir grunnlag for at informantene kan snakke åpent og dele sine livserfaringer. Jeg tror min pakistanske identitet ble mest synlig i forhold til mine informanter sammenlignet med min norske identitet. Jeg reflekterte over dette

likhetstrekket mellom meg og informantene mine og på hvilken måte kan dette ha konsekvenser for det materialet jeg får av dem. I mange tilfeller opplevde jeg at mine informanter sa ”ja.. du vet jo hvordan det er”. I slike tilfeller brukte jeg fortolkende spørsmål for å kontrollere min forståelse og presiserte med at de måtte forklare meg nærmere hva de mente. Jeg følte at mange av dem tok for gitt at jeg kunne skjønne deres uttrykk på bakgrunn av min etniske bakgrunn. Det de ikke innså var at jeg som en ung kvinne oppvokst i Norge ikke kunne kjenne meg igjen i deres opplevelser knyttet til immigrasjon og alderdom, men jeg følte meg allikevel forpliktet til å prøve å sette meg i deres ståsted for å forstå deres livsverden i kraft av min forskerrolle.

I følge Kvale (1997) analyseres og tolkes materialet ut i fra forskeren forståelsesramme. Dette innebærer at informantenes opplevelse av situasjon ikke er i samsvar med det jeg som en forsker oppfatter. Dette er noe som jeg kontrollerte ved å spørre fortolkende spørsmål for å innhente så presis tolkning som mulig.

Kapittel 5- En presentasjon av mine informanternes immigrasjon og yrkesliv

I denne delen av oppgaven vil jeg introdusere mine informanter og gi et innblikk i deres erfaringer knyttet til yrkeslivet og immigrasjon til Norge. Deretter vil jeg kaste lys på hvor mine informanter ønsker å tilbringe sin alderdom og hvorfor.

5.1 Om informantene

Det er mange likhetstrekk i historiene til mine informanter. Det finnes imidlertid noen klare forskjeller i deres syn på livet, behov og tanker knyttet til alderdom i Norge.

Samtlige av mine informanter er innvandrere fra Pakistan. Mennene immigrerte i hovedsak til Norge av økonomiske grunner mens kvinnene kom til Norge som følge av familiegjening på 80-tallet.

Mine mannlige informanter kan betegnes som arbeidsmigranter. Alle innvandret til Norge i 1974. Det er likevel forskjell mellom deres hovedmotiv for innvandring. I det følgende vil jeg kort presentere mine informanter. Jeg har anonymisert informanter med fiktive navn av hensyn til taushetsplikt.

Informant 1: ”Asghar” er en 55 år gammel mann som kom til Norge i en alder av 17 år. Han har ett års utdanning som førskolelærer fra Pakistan. Han er gift og har voksne barn som alle bor sammen med han utenom datteren som har flyttet ut grunnet giftemål.

Informant 2: "Bilal" er en 68 år gammel pensjonist som kom til Norge som 30 åring. Han har mastergrad fra universitetet i Punjab, Pakistan. Bilal er gift og har 3 voksne barn som alle har høyere utdanning.

Informant 3: "Danial" er en 53 år gammel gift mann som kom til Norge som 17 åring. Han har to års videregående utdanning fra Pakistan. Danial har tre voksne barn som alle bor sammen med han.

Informant 4: "Sakina" er 55 år og utdannet farmasøyt fra universitet i Karachi i Pakistan. Hun kom til Norge på grunn av familiegjenforening i 1983, 6 måneder etter at hun giftet seg. Hun er gift og bor sammen med sine 4 barn som alle holder på å ta høyere utdanning.

Informant 5: "Nida" er 53 år. Hun er gift og har 3 barn. Hun har fullført videregående fra Pakistan. Hun kom til Norge på grunn familiegjenforening noen måneder etter giftemålet i 1980.

Informant 6: "Maria" er en 46 år gammel kvinne som er gift. Hun bor sammen med sine 4 småbarn. Hun har 3 års videregående utdanning fra Pakistan. Hina kom til Norge som følge av familiegjenforening i 1983.

5.2 Eldre ser tilbake på møtet med Norge

Informantene delte sine verdifulle historier om immigrasjon med meg. De fortalte hvordan de kom til Norge og hvordan de jobbet hardt for å forsørge sine familier i Pakistan. Det var ikke historier om bare slit og hardt arbeid, men også livshistorier om endring og spenning i møte med Norge. Informantene fortalte om deres første møte med Norge og hvor nytt og spennende alt var.

Asghar: "Tja, det var spennende med en ny kultur, språk og land. Alt var nytt for meg. Det er klart man savner hjemlandet mye i begynnelsen når man kommer i et helt nytt samfunn. Alt er annerledes, kultur, språk og religion men etter hvert går det greit. Det var både gleder og sorger".

Sakina: "Ingen visste hvor Norge lå på den tiden så vi tok en risiko for å reise, det var litt spenning. Det var rart i begynnelsen fordi jeg aldri hadde sett Norge, det var nytt å dra så langt".

5.3 Immigrasjon og yrkesliv

Asghar flyttet til Norge i 1974 med en drøm om et bedre liv for seg selv og sin familie:

”Jeg kom til Norge hovedsakelig pga økonomiske problemer og arbeidsledighet i hjemlandet. Jeg tenkte at jeg kunne reise til utlandet og skaffe meg et bedre liv for meg selv og mine foreldre.”

Asghar har jobbet over 35 år på ett og samme sted og forteller at han begynte å jobbe 24 dager etter sin ankomst på sitt nåværende arbeidssted. Dette gjelder ikke kun Asghar. Alle de mannlige informanter kom raskt ut i arbeid etter sin ankomst til Norge.

Bilal oppgir ikke behov for arbeid som den eneste grunnen til innvandring til Norge i motsetning til de to andre mennene.

”Mitt mål først og fremst var å oppleve Europas kulturelle, sosiale og økonomiske forhold. I Pakistan var det nesten umulig å reise ut på den tiden. Det var kostbart, men jeg fikk en anledning til å komme ut av landet (...) Jeg var både nysgjerrig og spent. Jeg hadde det relativt godt økonomiskmessig i Pakistan og derfor var ikke økonomien hovedgrunnen til at jeg flyttet til Norge som mange andre på den tiden gjorde”

Bilal er den eneste mannlige informant som har utdanning på universitetsnivå fra hjemlandet. Som mange andre immigranter måtte imidlertid også han starte sin yrkeskarriere på en fabrikk når han kom til Norge. Dette opplevdes som et stort nederlag for ham, men han klarte å lære seg språk og fikk andre jobber etter hvert. Danial kom til Norge grunnet familiegjening. Hovedmålet var likevel arbeid da det i følge Danial var mye arbeidsledighet i hjemlandet på den tiden.

”Jeg kom til Norge på grunn av familiegjening i 1974 da min far bodde her fra før av. Da jeg kom til Norge hadde faren min allerede vært i Norge i 3 år. Det var veldig lite jobber i Pakistan på den tiden”

Han reiste til Karachi for å gjennomgå språktest og helsesjekk ved det norske konsulatet. Deretter fløy han til Oslo via Amsterdam og København. Danial begynte å jobbe kort tid etter sin ankomst som butikkmedarbeider i en dagligvarebutikk. Videre oppgir han at han har jobbet på bokbinderi, som kjøkkenmedarbeider, samt som buss – og drosjesjåfør i de 36 årene han har bodd i Norge. Når han får spørsmål om hvorfor han byttet jobber svarer han:

Danial: ”Det ligger i menneskets natur at man hele tiden er ute etter bedre lønn og bedre arbeidsvilkår og sånt, det er vel det som har vært grunnen til at jeg har prøvd så mange forskjellige yrker..”

5.4 Hjemlengsel og alderdom

Eldre med pakistansk bakgrunn gir uttrykk for at de savner hjemlandet. Mange lengter tilbake til det gamle livet, venner og familie i Pakistan. Likevel poengterer de at forholdene ikke er det samme etter 25- 30 år i Norge.

Asghar: "Det er nå snart 30 år siden jeg kom til Norge. Nærmeste familie og venner jeg hadde på den tiden ikke er der lenger. Jeg savner det gamle livet mitt men det er ikke noe å gå tilbake til, alt er endret nå. Det er en ny generasjon der med nye forhold, alt det gamle jeg var vant med er borte..."

Det var lett å merke Asghars sårbarhet da han nevnte lengselen for hjemlandet. Han er også den eneste blant mine informanter som trodde at han skulle returnere tilbake til hjemlandet etter å ha tjent nok penger. Samtlige informanter ga uttrykk for savn for hjemlandet, men sa at de ikke ville flytte tilbake. Immigrasjon er en stor overgang og kan føre til psykologisk stress. Mye av likevekten og mestring av livet er avhengig av at vi fungerer i gitte omgivelser. Når en person flytter kan det representere et angrep på dets indre likevekt fordi de nye omgivelsene hittil stiller ukjente krav til vedkommendes funksjonsdyktighet. Samtidig gir immigranten opp det kjente hvor mestringsevne var utprøvd og bekreftet. Jo større krav til omstilling de nye omgivelsene stiller desto større sannsynlighet blir det for at flyttingen medfører krise. Det som tidligere var meningskapende og ga grunnlag for opplevelse av tilpasning og identitet forsvinner med immigrasjon. Dette kan føre immigranten i et kriseforløp (Sluzki, 1979).

5.5 Kvinnernes situasjon i migrasjonsprosessen

Immigrasjon er både en spennende og smertefull opplevelse. I følge informantene mine var det både bekymringer og gleder ved immigrasjon til Norge. Å flytte til et nytt land medfører mange endringer i livet. Kvinnene som kom grunnet familiegjenforening hadde ikke så mye å bekymre seg for, mens mennene kjente på mye ansvar og forventninger knyttet til å skaffe seg arbeid slik at de kunne forsørge familien i hjemlandet.

Jeg stilte spørsmål til mine kvinnelige informanter om de hadde tatt samme valg om å flytte til Norge dersom de fikk muligheten til å velge på nytt. Samtlige av mine informanter svarte at de hadde valgt å flytte til Norge om de fikk en ny sjanse.

Følgende sitat illustrerer dette godt.

Nida "Jeg er fornøyd. Det var en klok avgjørelse og jeg hadde valgt det samme uten tvil".

Som nevnt tidligere flyttet samtlige av kvinnene til Norge grunnet familiegjengenforening. Ektemennene deres hadde kommet mange år i forkant for å tjene penger. Kvinnene nevner at de ikke hadde andre valg på den tiden, de måtte komme til Norge siden mennene deres hadde bosatt seg her.

Sakina: "Jeg hadde ikke valg på det tidspunktet, foreldrene mine valgte for meg. Jeg savnet familien min veldig mye i starten fordi da hadde jeg nylig forlat min familie og hjemland, og det var også bedre levestandard der på det tidspunktet men i nåværende situasjon er jeg fornøyd at jeg bor i Norge".

Kvinnene fremhever spesielt god levestandard, helse - og sosialtjenester som et stort pluss ved å bo i Norge.

Maria: "Der nede må en være ressurssterk for å få tilgang på samme fasiliteter som vi får her i Norge, men i Norge kan en alminnelig borger ha tilgang på samme mulighetene. Hvis jeg hadde hatt mulighet til å studere her så ville jeg ha fått bedre jobb".

I dette sitatet ser man hvordan Maria verdsetter det norske velferdssystemet, samt mulighetene man har for å komme oppover i systemet. Maria forteller at hun tidligere har hatt jobber hvor hun hadde daglig kontakt med folk. Hun vektlegger det å være åpen og fortelle andre om sine meninger og synspunkter for å etablere kontakt med andre.

"Hvis du innestenger deg og ikke har noe kontakt med omverdenen så vil det by på mange problemer, men hvis du er utadvendt og kan snakke for deg så tror jeg ikke det er noe utfordrende å bo her. Du må kunne klare å si dine meninger".

5.6 På jakt etter et bedre liv

Kvinnene har et optimistisk syn på oppholdet i Norge. Samtlige nevner at trygghet er en avgjørende faktor for at de velger å bli boende. De trekker også frem andre fordeler ved å bo i Norge:

Nida: "Først og fremst på grunn av trygghet. Det er ikke så gode tilstander i hjemlandet mitt og jeg er glad at jeg bor i Norge med tanke på at min familie er trygg her. Det er klart at det er bedre her økonomiskmessig også. Man blir kvitt mange små sosiale problemer"

Vi ser at Nida er opptatt av trygghet og oppgir det som en grunn for at hun ikke kan flytte tilbake grunnet ustabile forhold i Pakistan. Dette mener jeg kan speile et grunnleggende behov for trygghet. Samtlige informanter nevner også at de mener barna deres får et godt liv i Norge. Trygghet og utdanning for barn er viktige faktorer

som informantene trekker frem når de begrunner hvorfor de fikk et bedre liv i Norge sammenlignet med Pakistan.

5.7 Gjester i sitt eget land- en avkrefting av myte?

”Myth of return” er et begrep som har vært forbundet med immigrasjon. Begrepet omhandler myten eller drømmen om å reise tilbake (Moen 2002: 86). Det er et velkjent fenomen at de fleste innvandrere eller såkalt arbeidsmigranter kom til Norge med en drøm om å tjene nok penger for så å returnere tilbake til sine hjemland (Moen 2002). I mitt datamateriale er det imidlertid kun en informant som forteller at han i utgangspunktet kom til Norge for et midlertidig opphold med et ønske om å vende tilbake.

Asghar: ”Jeg trodde jeg skulle jobbe i 5 år så reise tilbake og kanskje drive egen business eller butikk. Når du flytter fra ditt land til et annet sted tenker du aldri at du flytter permanent i første omgang, det var vanskelig å tenke at jeg aldri vil komme tilbake til mitt hjemland, Etter hvert kom kona til Norge og barn ble født her og slik blir du en del av dette samfunnet. Det er en realitet at man ender opp her etter mange år. Når barna vokser opp her så er det vanskelig å tenke at vi skal vende tilbake”.

De andre informantene uttrykker at de ikke kom med et ønske om å vende tilbake.

Danial: ”Det var lite jobber i Pakistan på den tiden. Jeg visste jo at jeg ikke kom til Norge for å reise tilbake igjen etter en periode, men det er klart at jeg vil dra tilbake på besøk for korte perioder.”

5.8 Alderdom i Norge eller Pakistan

Arbeidsmigrantene som kom på 70-tallet har bodd i Norge i ca 30-35 år og mange av dem har barn og barnebarn her i landet. Selv om det er blitt mye lettere for dem å vende tilbake til hjemlandet velger de fleste å bli i Norge (Moen 2002). Samtlige av mine informanter uttrykte at de ikke kunne tenke seg å flytte tilbake for å tilbringe sin alderdom i Pakistan. Familieforpliktelser, samt vansker med å tilpasse seg livet i Pakistan oppgis som grunner for hvorfor de ikke flyttet tilbake. Følgende sitat oppsummerer dette godt:

Sakina: ”Jeg kan ikke reise til Pakistan på grunn av familieforpliktelser. Jeg hadde likt å bo i Pakistan men jeg kan ikke si hvor lenge jeg kan klare å bo der. Det er jo lenge siden. Det er 26 år siden jeg kom til Norge og det er en ny generasjon og nye folk der. Vi har blitt gjester i Pakistan blant våre egne slektninger”.

Faktorer som barn og barnebarn spiller inn som årsaker til at informantene ikke flyttet tilbake til Pakistan. Noen nevner også at de har gode fasiliteter og en trygg alderdom i

Norge i forhold til Pakistan. Sikkerheten om at de ville bli ivaretatt av enten barna eller det offentlige spilte også en avgjørende rolle i deres valg om å bli igjen i Norge. Videre er det mange som nevner forholdene i hjemlandet som gjør det vanskelig for dem å bo der.

Informantene uttrykker et ønske om en alderdom i trygghet, samt bekymring for sine barns fremtid dersom de flytter til et land med ustabile forhold som Pakistan.

Danial: "Familien bor her i Norge, de kommer til å fortsette å bo her, hva skal jeg finne på alene i Pakistan? Jeg blir glad hvis jeg kan bo blant min familie og barnebarn og kose meg med dem den siste fasen av mitt liv. Valget om vende tilbake er veldig vanskelig å ta når du har barn og familie her".

Moen (2002) forsket om eldre innvandreres behov knyttet til alderdom i Norge. Hun fant ut at de vil bo den siste delen av livet sitt med barna og barnebarna i Norge, og at de ikke flytter til hjemlandet pga forpliktelser knyttet til barna i Norge. Moens funn stemmer overens med mitt materiale som viser til de samme tendensene.

Asghar: "Hovedsaklig har jeg et ønske om å bo her men vil også reise dit for kortere periode innimellom for å slappe av. Du forandrer deg selv etter så mange år i Norge og da blir det selvfølgelig også vanskelig å tilpasse seg der nede. Alt i Pakistan har selvsagt også forandret seg i disse 30-35 årene. Det er ny generasjon der også er det ikke noe bedre økonomiskmessig i hjemlandet"

Asghar oppgir i tillegg til familie at han vil ha vanskeligheter med å tilpasse seg i hjemlandet etter alle årene i Norge. Per i dag er det ingen av informantene som kunne tenke seg å flytte tilbake til Pakistan etter å ha tilbrakt omtrent hele sitt voksne liv i Norge. Samtlige av informantene, unntatt Asghar, kom til Norge for å bosette seg her. Vi ser at de etter mange år i Norge ble værende på permanent basis.

5.9 Transnasjonal tilpasning

Transnasjonalisme skal forstås som den faktiske kommunikasjonen som foregår mellom immigrerte grupper og hjemlandet i form av telefonkontakt, hjemsendelse av penger internett og besøk. Raskere og billigere kommunikasjon og bedre økonomi har gjort det lettere for eldre med pakistansk bakgrunn å ha sterke transnasjonale bånd med hjemlandet (Moen, 2002).

Björg Moens (2008) doktoravhandling *Tilhørighetens balanse om norsk-pakistanske kvinner* gir nyttige perspektiver på transnasjonalitet. Hun vektlegger kontrakten mellom generasjonene som finnes blant pakistanere og kontrakter mellom

immigranter og de som blir igjen. I disse kontraktene ligger et bytteperspektiv. De eldre tok vare på de yngre da de var forsvarsløse, og når de eldre blir skrøpelige skal de yngre ta vare på dem. Moen påpeker at for å forstå norsk pakistanske fellesskap og familiers kontinuitet og endring av vaner og tradisjoner, er det nødvendig å ha det transnasjonale perspektivet med seg (Moen, 2008:18).

Transnasjonaltilpasning er viktig for å styrke båndene til familie og venner i hjemlandet og er et viktig element for å underbygge etnisk tilhørighet og identitet. Transnasjonaltilpasning bidrar også til å skape kontinuitet, der det i realiteten foreligger et brudd mellom livet i hjemlandet og livet i mottakerlandet (Moen 2002). Eldre som er pensjonister eller ikke lenger deltar i arbeidslivet har anledning til å tilbringe lengre perioder i hjemlandet enn det som var tilfellet før. Denne tilpasningen betegnes som translokaltilpasning, dvs at eldre forholder seg både til hjemlandet og Norge. Mine informanter ytret også ønske om å opprettholde transnasjonale bånd med hjemlandet:

Asghar: "Jeg savner min mor. Hvis jeg har god helse så vil jeg bo noen måneder i Pakistan om vinteren for 4-5 måneder. Så komme tilbake til familien i Norge.. det er det jeg ønsker men hva som vil skje i fremtiden vet jeg ikke".

Danial uttrykker samme ønske som Asghar: *"Hvis jeg får anledning til å flytte for kortere perioder så vil jeg gjøre det. Jeg ser jo på eldre som har barn her som reiser til Pakistan på vinteren og kommer tilbake her i sommeren".*

Tekstutdragene viser at informantene ønsker å tilbringe korte perioder i hjemlandet, uten å bo der permanent. Innvandrere med pakistansk bakgrunn tilbringer ferier i Pakistan for å opprettholde tilknytningen til slektninger og hjemlandet viser funn i Moens doktoravhandling (Moen, 2008). Dette er noe som mine informanter bekrefter også. Deres ytterste ønske er at barna gjennom slike turer lærer å bli bedre kjent med den pakistanske kultur, språk og tradisjonene. På den måten søker de å opprettholde barnas kulturelle og sosiale tilhørighet til foreldres hjemsted. Transnasjonale forbindelser forsterkes også ved å gifte seg i hjemlandet, hyppige opphold, ferier og ved å bygge hus i Pakistan (Moen, 2008).

Kapittel 6 Alderdom i Norge

6.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg presentere analysen av det empiriske materialet og drøfte funnene. Resultatene blir sett i forhold til de teoretiske perspektivene som jeg har

redegjort for i kapittel 3. Slik jeg redegjorde for i teorikapittelet gir kombinasjon av Said og Foucault en ide om hvordan kategorier som *oss* og *dem* blir konstruert og inngår i et sannhetsregime mens andre blir utelukket og ekskludert. Dette gir en forståelse av makt som interagerer med eksisterende maktforståelser og konstruerer *den andre*. Videre vil jeg i denne delen av oppgaven bruke *triple Jeopardy* som et rammeverk rundt mitt intervjumateriale for å vise hvordan mine eldre informanter ytterligere marginaliseres og gjøres til *den andre* pga flere faktorer. Utgangspunktet for min empiri var å få tak i eldres behov og tanker om sin alderdom i Norge ved å bli kjent med dem gjennom deres migrasjons, yrkes og familieliv noe som det er redegjort for i det forrige kapittel.

6.2 Fremgangsmåte

Analyseprosessen startet med at jeg fant frem noen sentrale meningsbærende enheter fra intervjumaterialet som dannet grunnlag for min videre analyse. Disse meningsbærende enheter består av relevant informasjon for oppgavens problemstilling og er hentet fra intervju med informantene. Grunnet oppgavens omfang har jeg ikke mulighet til å ta med alle de meningsbærende enheter og velger derfor å ta med de faktorer som fremkommer hyppigst i materialet. Gjennom analyseprosessen har jeg prøvd å fange både det typiske og det særegne informantene formidler gjennom intervjuene. Jeg velger å inndele presentasjon av empirien i noen hovedgrupper, dette for å strukturere intervjuet og systematisere sitatene etter deres relevans til min problemstilling. De faktorer som er påpekt som sentrale for å forstå informantenes særegne behov er tatt opp og diskutert i henhold til empirien i dette kapitlet.

6.3 Eldre pakistanere – en homogengruppe?

Eldre mennesker oppfattes ofte som en homogen gruppe, men dette er ikke alltid en realitet. Eldre mennesker er en gruppe med forskjellige mennesker som alle har ulik alder, helse, livserfaringer og religiøs og kulturell bakgrunn. Vi kan likevel ikke se bort fra at det finnes noen fellestrekk innenfor en gruppe. Mennesker født i samme historiske periode har ofte samme grunnholdninger og historiske erfaringer. Eldre med pakistansk bakgrunn som immigrerte til Norge på slutten av 60-tallet og begynnelsen av 70-tallet har uten tvil mange av de samme erfaringene knyttet til innvandring og bosetting i Norge. Det er en gruppe som tiltross for mange forskjeller

fortsatt har en del likhetstrekk som gjør at det er mulig å kartlegge noen av gruppens behov.

Jeg mener man i eldreomsorgen må ha en individuell tilnærming til minoriteter fremfor å se på dem som en homogen gruppe. Slike stereotypiske oppfatninger kan være med på å forsterke avstanden mellom *oss og dem*. Gullestad (2002) hevder at de underliggende holdninger om «det norske», bygger på rådende forestillinger om at den både er homogen og det riktige for andre også. Dette uttrykkes ved å skape et skille i form av *oss og dem*, altså et skille mellom «det norske» og «ikke-norske». Det «norske» blir sett på som det vanlige, normale og resten som eksotisk, etnisk eller fremmed.

6.4 Triple Jeopardy – Trippel fare for marginalisering

I det følgende skal jeg relatere teorien om triple Jeopardy til alderisme og en rekke andre forhold som forsterker dikotomier som *oss og dem* og hvor *de andre* blir ytterligere marginalisert på grunn av disse forholdene. Jeg vil også drøfte samspillet mellom syn på kulturelle-, helsemessige- og andre sosiodemografiske forhold som i følge eldre har betydning for deres trivsel og velvære for en verdig alderdom i Norge. Jeg vil bruke Triple Jeopardy for å se på tre diskursive formasjoner: *alderisme*, *rasisme* og *sosiodemografiske forhold* som jeg bygger mitt analyserammeverk rundt.

- I. Alderisme fordi den kan sees som et sannhetsregime av diskurser om eldre mennesker som er konstruert som essentialiske stereotyping ("alle er identisk")
- II. Rasisme fordi den kan sees som et sannhetsregime ("all pakistaner er like" og "alle muslimer er like") basert på essentialistisk stereotypier
- III. Strukturell marginalisering pga mangel på bolig og helse og sosiale tjenester (Norman, 1985).

6.5 Alderdom - en trussel mot tilværelse

Eldre blir utsatt for fordommer og diskriminerende holdninger på bakgrunn av sin alder også kalt alderisme (Daatland, 2008). Opplevelsen av å bli eldre er etnisk og kulturelt differensiert. En del gerontologiske og sosiologiske teorier søker å avdekke det komplekse og subjektive opplevelsen ved hjelp av vestligorienterte teorier.

Begreper som empowerment, brukermedvirkning og autonomi har en tendens til å underbygge forestillingen om en "vellykket alderdom". Ofte tas det for gitt at disse teorier og begreper for aldring er tilstrekkelig representative for etniske og kulturelle forskjeller i hvordan det er å bli eldre i et fremmed land (Wray, 2003).

Det finnes imidlertid lite forskning om etniske og kulturelle forskjeller i minoritet eldres behov. Det teoretiske rammeverket som blir brukt i undersøkelser om minoritets eldre er ofte basert på vestlig hegemoniske tanker og teorier om hva som blir ansett på som det beste for de eldre. I tråd med Saids orientalismens bilde av *Østen* som Vestens ”andre” kan informantene forstås som avmektige objekter som må reddes og disiplineres av vestlig ideologi og levesett (Said, 1978). På grunn av strukturell diskriminering av ressursvake innvandregrupper kan disse stereotypene få sterkere betydning for eldre innvandre som allerede er i en marginalisert posisjon. Dette er med på å øke avstand mellom oss og dem.

6.5.1 Opplevelse av alderdom

Informantene gir uttrykk for at de opplever alderdom som en trussel og noe skremmende. Mange vil helst unngå å snakke om å bli hjelpetrengende. Følgende sitat oppsummerer godt flere av informantenes tanker angående alderdom i Norge.

Arshad: ”Det er skremmende å tenke på det. Det er jo veldig skremmende når man hører og leser om hvordan de eldre har det i forskjellige aldershjem men det er klart at jeg tenker jo gjennom det når jeg blir gammel og hjelpetrengende... har det i baktankene om hva som skal skje meg”.

At Arshads uttrykker angst tilknyttet alderdom kan vise til at han ikke ønsker å bli sett på som gammel og hjelpetrengende. Samtlige av mine informanter er oppegående og aktive personer. Ingen av dem betegner seg selv som gammel, selv om de uttrykker dårlig helse og redusert arbeidsevne. I intervjuene kommer det frem at arbeid er en av de viktigste kildene for trivsel og aktivitet for eldre menn med pakistansk bakgrunn. Arbeidslivet har vært en viktig og stor del av livet til mennene siden det viktigste målet med deres immigrasjon var å arbeide for å forsørge familien. Det virker som om informantene knytter sin identitet opp mot arbeidsevne, da dette har gitt stor mening til livene deres. Mine mannlige informanter vil derfor ikke se seg selv uten arbeid, det er noe som har gitt mening til deres liv til nå. Alderdom kan derfor oppleves som en trussel mot deres tilværelse. Følgende sitat viser arbeidslivets viktighet i informantenes liv:

Asghar: ”Når jeg jobber har jeg en rutine. En dag hvor du ikke jobber er meningsløst, men når du jobber så har du noe som holder deg opptatt. Når du blir pensjonist da har du ikke noe å gjøre eller en jobb å gå på, og da er livet ferdig.”.

Som nevnt tidligere har de mannlige informantene viet store deler av sin tid til arbeid. De har vært og er fremdeles familiens forsørgere, og har en stor del av sin identitet knyttet til arbeid. At alderdom gir dem nedsatt arbeidsevne kan derfor føre til et redusert selvbilde og slik gi dårligere livskvalitet.

6.5.2 Alderisme ikke fremtredende

Eldre blir utsatt for diskriminering på bakgrunn av deres alder, og blir plassert i kategorier som er mindreverdige i forhold til de herskende makthaverne. Når eldre er ute av produksjon som pensjonister forventes det at de glir ut av samfunnet og akseptere at de ikke er en del av samfunnet jamfør Cumming og Henrys teori om disengagement (Cumming og Henry, 1961). Denne og flere lignende teorier som presenterer de eldre som en annen kategori gir opphav til alderisme og en forsterking av skillelinjer mellom oss og dem.

Hvis en person stilles dårligere enn en annen, på grunn av sin alder, kan personen være utsatt for aldersdiskriminering¹². Det er bare innenfor arbeidslivet at personer er rettslig vernet mot aldersdiskriminering, gjennom arbeidsmiljølovens kapittel 13¹³.

Mine informanter ga uttrykk for at de opplever diskriminering på arbeidsplassen først og fremst på grunn av andre faktorer som etnisitet og religiøs bakgrunn. Ingen av mine informanter nevnte at de blir diskriminert direkte på grunn av sin alder. Det at informantene ikke opplever alderisme kan forstås på to måter. Den ene er at informantene ikke er "gamle nok" til å falle inn i kategorien. En annen mulig årsak er at andre faktorer som etnisitet er mer fremtredende og slik utgjør en større risiko for diskriminering enn alder. Risikofylte faktorer som etnisitet er det rimelig å se i sammenheng, da informantenes "annerledeshet" er direkte synlig via hudfarge, klesplagg og fremtreende kulturelle forskjeller. Dette kan gjøre at alderen kommer i bakgrunnen av etniske tegn.

6.6 Kultur - en viktig del av tilværelse

Kultur er et komplekst og vanskelig definerbart begrep. Ordet *kultur* kommer fra latin og betyr å dyrke, foredle og bearbeide. Kultur omfatter alle deler av livet som

---

¹² <http://www.ldo.no/no/Tema/Alder/> Lastet ned 25. oktober. 2010.

¹³ <http://www.lovdata.no/all/nl-20050617-062.html> Lastet ned 01. november. 2010

tradisjoner, verdssystemer, religion, språk, kulturarv og er derfor viktig å ta i betraktning i arbeid med mennesker som er oppvokst med en annen kultur. Den kulturen vi vokser opp i hjelper oss med å forme vårt verdensbilde som hjelper oss med å forstå ting rundt oss. Vi tolker og forstår ting uti fra de verdiene og holdningene vi får internalisert i oss gjennom oppveksten¹⁴. Sachs (1983) legger vekt på den sosiale funksjonen av kultur og definerer den på følgende måte:

”Kulturen har en usynlig del, den som er “inne i hodet på dens bærere” (Sachs, 1983), og en del som kan observeres i livsførselen: klesdrakt, hilsninger, språk, religion og mye, mye mer” (Sachs sitert i Neegaard, 1998:75).

Tar vi utgangspunkt i Sachs (1983) definisjon av kultur om at den har en usynlig del, kan man si at alle mennesker i større eller mindre grad har en formening om hvordan de skal forholde seg til samfunnet. Da immigranter fra Pakistan kom til Norge hadde de et allerede bevisst eller ubevisst verdensbilde, et sett med verdier og normer, regler for atferd i sin usynlige bagasje. De kjente sin religion og visste hvordan de skulle praktisere den. De visste også hvordan forholdet mellom foreldre og barn, kvinner og menn skulle være. Deres kultur var internalisert i dem.

Når man har internalisert en kultur kan virkeligheten lett tas for gitt. Via tilegning av kulturen danner man deg et regelsett for hvordan man skal forholde seg til livets små og store spørsmål.

Jeg mener å se at informantene i mitt materiale bærer på normer og verdier fra sitt hjemland til tross for et langt opphold i Norge:

Sakina: ”Det viktigste for meg er selvfølgelig min religion men kultur er også viktig. Det er viktig at barna skal ha aktiviteter. Noen av norske aktivitetene er ikke tilpassende for muslimer, så derfor foretrekker jeg at mine barn skal ha kjennskap til vår kultur, men nå er de voksne og tar sine egne valg. Hvis ikke de vil ha noe med pakistansk kultur å gjøre så må de bestemme det selv. Jeg har lært dem om dette i oppveksten”.

I dette utdraget ser vi at en av informantene mener at noen av norske aktiviteter ikke er passende for muslimer. Hun har derfor prøvd å lære barna om sin egen kultur. I følge Sakina er det noen norske aktiviteter som ikke har gyldighet i hennes kultur. Dette fører til at skillelinjene mellom oss og dem blir mer tydelige og viser hva som er

---

¹⁴ <http://nyagenda.cappelendamm.no/c84018/sammendrag/vis.html?tid=90986> Lastet ned den 11.oktober. 2010

uakseptabelt i hennes kultur, men som derimot har relevans i den norske kulturen. Hun er allikevel åpen for at barna kan velge det de synes er riktig for dem. Den andre delen av definisjonen av kultur som fokuserer på de synlige trekk i livsførselen som klesdrakt, hilsninger, språk, religion osv er beholdt og ivarettatt av eldre. For eldre er disse tingene en viktig del av livskvaliteten og nær knyttet til deres identitet. På spørsmål om hva det offentlige hjelpeapparatet bør ta hensyn til i tilrettelegging av tiltak for eldre med pakistansk bakgrunn, nevnte mange den synlige del av kulturen som språk, religion, kulturelle verdier og lignende.

Nida: "Språk, man må kunne kommunisere med de som jobber der. Kabeltv, Aviser og blad på mitt språk, halal mat er veldig viktig for meg å ha. I tillegg til dette ønsker jeg at vi muslimer får et rom hvor vi kan be, religion er veldig viktig for oss spesielt når man er gammel".

Det kom tydelig frem at informantene ønsker å bevare sin kultur og religion også i en eventuell offentlig omsorg. De beskriver sine ønsker og behov ut fra hva som er det rette verdensbilde for dem, med verdier og normer de er oppvokst med. Det hjelper lite å tilrettelegge en "tilpasset" hjelp for innvandrerne sett fra "norske øyner" og perspektiver på hva som anses som det beste for den andre (Wray, 2003).

6.6.1 Kultur i en stadig bevegelse

Mennesker strever hele tiden med å tilpasse seg de klimatiske, økonomiske og sosiale forhold de lever under. De ulike måter man tilpasser seg på bunner ofte i kulturen. Mennesker er ikke et svar på sine omgivelser, men skaper sin virkelighet ved valg av egne aktiviteter (Austveg, 1994: 45).

Kultur er ikke statisk, men er stadig i endring (Sach, 1983). Eldre med pakistansk bakgrunn i Norge har ikke den samme kulturen som pakistanerne i Pakistan har. Innvandrere fra Pakistan har måttet tilpasse seg de ulike kulturelle normer og forventninger gjennom årene. Etter så mange år i et fremmed land med en annen kultur og verdier har informantene funnet nye og særegne måter å forholde seg til ting i Norge på. Når man flytter til et fremmed land er det vanskelig å internalisere alt med en gang. Det avhenger av hvor godt en klarer å komme seg ut av immigrasjonsprosessen (Sluzki, 1979).

Kultur er en viktig del av tilværelsen til mine eldre informanter. Informantene i mitt materiale gir uttrykk for en følelse av utrygghet og maktesløshet når de ser at deres kultur har mindre gyldighet i Norge.

Asghar: "Du påvirker barna veldig lite her i Norge. Våre verdier og preferanser har ikke mye å si for våre barn. Vår kultur har ikke gyldighet her. Da jeg var ung sa mange at vi har bortkastet våre liv og verdier ved å komme til Norge, men da var jeg så ung at jeg ikke tenkte så mye over dette. Nå som jeg har barn tenker jeg mye på det".

Asghar påpeker at hans kultur og verdier ikke oppleves å ha gyldighet i Norge. Nedvurdering og ugyldighet av kulturelle preferanser kan forsterke følelsen av å være en fremmed i et land med andre kulturelle preferanser og normer. Dette er et tema som opptar de fleste av mine informanter, da de ønsker å overføre egne verdier og normer til sine barn. Dette kan forstås i sammenheng med at det er rådende diskurser som har makten til å sette sosial orden og bestemme hvilke diskurser som skal ha gyldighet. Majoriteten fastsetter sosialorden og slik fastsettes også hvilke normer og regler som skal ha gyldighet i samfunnet.

Nedvurderingen av etniske minoriteters kultur- og livsstil kan knyttes til symbolsk vold¹⁵. Denne type vold er umerkelig og usynlig, selv for de som utsettes for den og presses inn i underlegenhetsposisjoner. Bourdieu hevder at vi finner symbolsk vold i dominanslogikk og gjennom symbolsk makt (Bourdieu 1996, 38 og 42).

6.6.2 Kollektivistisk samfunn

Asghar: "Jeg ønsker å tilbringe min alderdom med min familie og barnebarn. Det betyr alt for meg. I vår kultur har familie en stor betydning for oss, vi tar vare på hverandre. Disse verdiene får vi inn gjennom morsmelken noe som jeg har prøvd å gi videre til mine barn men de er oppvokst i en annen kultur så jeg vet ikke hva som vil skje".

I et kollektivistisk livssyn som i den pakistanske kulturen blir barna oppdratt til å verdsette familien. Individets samhörighet med familien er det overordnede. Individet har et lykkelig liv hvis familiens livsprosjekter realiseres og hvis familien som helhet er velfungerende (Skytte, 2001:40). Mine informanter legger stor vekt på kollektive verdier og fellesskapet. De forventer at barna viser respekt og er lydige overfor dem. Asghar gir uttrykk for at han verdsetter verdien om å ivareta gamle foreldre, noe han har forsøkt å overføre til sine barn. Han oppgir et ønske om å tilbringe alderdom med sin familie og barnebarn i Norge. Siden barna er oppvokst i Norge så er han ikke

---

¹⁵ Symbolsk makt og sosial dominans betyr å være i posisjon til å definere hvordan verden skal forstås, hvordan verden skal inndeles og hvordan den skal vurderes. Symbolsk makt er makt til å konstituere det gitte gjennom utsagn, slik at den sosiale orden fremstilles som naturlig (Bourdieu 1996, 45).

sikker på hva som venter han. Dette forstår jeg som en bekymring for om hans kulturelle verdier står i fare for å bli neglisjert til fordel for verdier i det norske samfunnet.

Danial: "Vi har gitt dem våre verdier og forventer at de skal respektere eldre. Både fra et tradisjonelt og et religiøst perspektiv er det barna som skal ta vare på oss når vi trenger det".

Ut fra overnevnte sitat ser vi at informanten ønsker å opprettholde sine kollektive verdier om eldreomsorg og anser dette som et ansvar som hviler på barna. I et kollektivistisk samfunn som Pakistan finnes det ikke et helsevesen med et ansvar for ivaretagelse av eldreomsorg. Tradisjonelt har sønnene hatt en særskilt forpliktelse til å ta omsorgen for sine gamle foreldre ved å ha dem hjemme og la familien ta omsorgen (Moen, 2002). I et individualistisk samfunn som Norge gjør ikke denne praksisen seg gjeldende i like stor grad. Siden noen unge norskpakistanere ikke i like stor grad er bundet til slekt og tradisjoner som tidligere, vil eldre pakistanere i større grad bli avhengig av ett offentlig hjelpeapparat. Samtlige av mine informanter gir uttrykk for at de er avhengige av sine barn når det gjelder familiebasert omsorg. *Arshad: "Hvor godt mottatt jeg er i familien avgjør om jeg skal bli ivaretatt av dem, det avhenger av barna".*

6.7 Familiebasert omsorg eller offentlig omsorg

Gamle, syke norskpakistanere vegrer seg ofte for å ta i mot hjelp fra offentlig helsetjenester, fordi de ikke er fortrolige med at fremmede gir omsorg. I stedet forventer de at familiemedlemmer stiller opp i den daglige omsorgen. Dette kan føre til at omsorgspersoner blir overbelastet og risikerer egen helse, viser nye funn fra doktorgradsprosjektet til Marit Kiste ved Høgskolen i Oslo¹⁶.

Som nevnt tidligere er det ingen offentlige velferdstjenester for eldre i Pakistan. Det er familienettverket som tar ansvar for å pleie de eldre. Som vi har sett via sitater har informantene ytret ønske om å bli ivaretatt av egen familie på eldre dager. Jeg spurte mine informanter om hva de foretrekker mellom familiebasert omsorg og offentlig omsorg. Her er noen av de svarene jeg fikk:

---

¹⁶ <http://www.forskning.no/artikler/2009/november/235494>

Asghar: "Det er vanskelig å si som det er situasjon i Norge nå, hvis du er alvorlig syk kan du ikke ligge hjemme. Alle er opptatt her, både mann og kona skal jobbe, ingen kan passe på deg da. Jeg er usikker, jeg kan ikke si noe, det kommer helt an på situasjonen".

- Men hva foretrekker du selv?

"Jeg forventer at barna mine skal passe på meg".

Sakina: "Jeg forventer ikke at mine barn skal ta vare på meg, men jeg ønsker å bo med dem i min alderdom. Det er mitt ønske, men jeg vil ikke være byrde på mine barn heller".

Maria: "Jeg vil ikke si at barna mine skal ta vare på meg i mine gamle dager fordi jeg vet at det ikke vil skje".

Nida: "Jeg foretrekker at min familie skal ivareta min omsorg når jeg blir hjelpetrengende men jeg ber Gud om at jeg aldri blir avhengig av noen".

Vi ser ut fra sitatene over at de aller fleste har en forventning og et ønske om å bli ivaretatt av sin familie. Vi ser dog at mange skiller mellom forventning og ønske. De kvier seg for å forlange noe fra sine barn. Dette ser man spesielt godt i Marias utsagn om at hun ikke *kan* si at hun vil bli ivaretatt av sin familie fordi hun *vet* at det ikke vil skje. Dette tolker jeg som hennes aksept på barnas norske livsstil og verdier. En annen faktor som jeg tror har medvirkning til dette svaret er at Maria er bare 46 år og er kanskje ikke bærer av pakistanske verdier om eldreomsorg i like stor grad som de andre informantene mine.

Mitt datamateriale viser at mine informanter har lavere terskel for å spørre familien om hjelp enn det eldre med norsk bakgrunn har. Mange pakistanske eldre ser på dette som en slags fortjent krav fra sine barn.

Asghar: "Det er vår kultur. Vi har nær forhold i familie. Vi har en plikt når foreldre blir eldre da er det hovedsakelig familiens største sønn eller de som er i arbeid skal ta ansvar. I Norge er ikke økonomi problem. Eldre får uansett pensjonstrygd. Her er problem å bo sammen. Så lenge du er frisk er det ikke noe problem. Problemene starter når du blir syk".

I overnevnte sitat ser vi hvordan Asghar legitimerer sitt ønske om familiebasert omsorg med at det er en plikt å ivareta gamle foreldre i hans kultur. Svarene til informantene mine gir tvetydige signaler. Samtlige informanter har et ønske om å få familiebasert omsorg utenom Maria som vet at det ikke vil skje som ikke uttaler seg noe om dette. Samtidig snakker alle om hva slags tilrettelegging som er ønskelig i det

offentlige hjelpeapparatet og gir uttrykk for at de muligens må motta offentlig omsorg.

Sakina: "Hvis jeg blir syk da må jeg jo til det offentlige. Jeg tror ikke at familien min vil kunne ivareta den omsorgen jeg vil være i behov av på det tidspunktet. De vil være opptatt med sine liv".

Dette forstår jeg som hennes uttrykk på at familien hennes ikke vil stille opp dersom hun blir syk. En usikkerhet om alderdom er tydelig å se i hennes svar. Ingen av mine informanter utelukker muligheten for offentlig omsorg.

Bilal foreslår en mellomløsning:

"Jeg er opptatt av eldreheim skal tilrettelegges slik at noen familiemedlemmer kan bo sammen med dem. Jeg vil dø blant min familie og barn. Man kan ikke kjøpe omsorg det er alltid gratis."

Familie har som nevnt før stor betydning for eldre pakistanernes liv. Vi ser at Bilal er opptatt av å ha familien sin i nærheten også i en eventuell offentlig omsorg. Dette forstår jeg som hans uttrykk for at det er nærvær av familien som er av betydning, og ikke hvor han bor. Eldres ønske om å være blant sine nærmeste kan også forstås som en følelse av utrygghet og usikkerhet knyttet til det å bli ivaretatt av fremmede.

6.8 Tabu:

Eldre med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn utgjør en svært liten andel av mottakerne i pleie- og omsorgssektoren i Norges fem største byer. Dette går fram av en undersøkelse som er gjort i regi av NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring). Gunner som oppgis er at det var stor barriere mot å sende eldre på institusjon, dels på grunn av frykt og skam og noen sier at de ikke vil svikte sine foreldre sier prosjektleder Nergård¹⁷.

I den pakistanske kulturen er det å sende foreldre på institusjoner forbundet med skam, men allikevel er mine informanter usikre på om de vil bli ivaretatt av familien eller om de vil bli overlatt til det offentlige hjelpeapparatet. Ingen av mine informanter sier med sikkerhet at de vil bli ivaretatt av sine barn og samtlige presiserer at *det kommer an på deres barn*. Dette tolker jeg som en usikkerhet knyttet

---

¹⁷ <http://www.vg.no/helse/artikkel.php?artid=534555>

til deres fremtid i et fremmed land med håp og ønske om å bli ivaretatt av sine barn som har et annet verdsett enn dem selv. På grunn av oppgavens fokusområde har jeg ikke tilstrekkelig data til å uttale meg om barnas tanker rundt familiebasert omsorg for deres foreldres.

Islam er statsreligion i Pakistan, og derfor en institusjon som konstruerer og opprettholder ulike samfunnsnormer som for eksempel verdien om ivaretakelse av eldre. Islam pålegger muslimer å ta seg av foreldre når de blir hjelpetrequende. I koranen står det at barna skal ta vare på sine foreldre når de blir gamle på samme måte som deres foreldre tok vare på dem da de var små.

“And lower unto them the wing of submission and humility through mercy, and say: "My Lord! Bestow on them Your Mercy as they did bring me up when I was young”¹⁸ (Koranen, 17:23-24).

Å leve opp til disse kulturelle og religiøse forventninger i et majoritetssamfunn hvor det stilles andre krav til individer i samfunnet, kan føre til krysspress forventninger for barn av disse innvandrere. Dette bekrefter også funn fra doktorgradsprosjektet til Marit Kiste ved Høgskolen i Oslo. Hun fant ut at omsorgspersonene blir utsatt for et stort krysspress når de forsøker å leve opp til familiens forventninger til omsorg, og samtidig etterstreber samfunnets forventninger om at de skal være yrkesaktive. Konsekvensen for mange av disse omsorgspersonene er at de er så overbelastet med fysisk slit, at de kan ende opp med slitasjeskade¹⁹.

6.9 Familiestrukturer i endring.

Familie er ikke en entydig og statisk enhet. De endrede familiestrukturene i samfunnet bidrar til at det er økt behov for å forstå familien som helhet for å imøtekomme mangfold av problemstillinger som følger av disse endringene. Tradisjonelt har kjernefamilien bestående av mor far, og to eller flere barn vært rådende i Norge siden 1950-tallet. Familien ble sett på som en sosial institusjon hvor mannens oppgave var å tjene penger og forsørge kona og barn, mens konas ansvar var å ta seg av barna, mannen og huset (Levin, 1994).

---

¹⁸ http://www.islamnet.no/index.php?option=com_content&view=article&id=340&Itemid=88

Lastet ned 10. november. 2010

¹⁹ <http://www.forskning.no/artikler/2009/november/235494>

Lastet ned den 22.oktober. 2010.

Familiestrukturen endres naturligvis i tilpasningen til et nytt land. Gammeldags velkjente kollektivistiske familieformer i pakistanske familier er i ferd med å bli erstattet av nye former for familiesammensetning. Endrede familiemønster i norskpakistanske familier har mye å si for hvordan eldre vil bli ivaretatt. Mange pakistanske eldre vil sannsynligvis motta offentlig omsorg i større grad i årene fremover. Hjelpeapparatet kan ikke lenger vise til innvandrernes tradisjoner om ansvar for eldreomsorg. Mangelen på fokus på eldre med minoritetsbakgrunn skyldes nettopp en forestilling om at de blir tatt vare på av familien. Realiteten er at det ikke er alle eldre som har familier som kan gi dem omsorg, og de som har familier gir nødvendigvis ikke selskap eller omsorg til eldre familiemedlemmer (Patel, 1990).

6.9.1 Kollektivistisk versus individualistisk livssyn

Idealtypiske modeller for et kollektivistisk og et individualistisk livssyn kan fungere som en forståelsesramme i arbeid med familier med flerkulturell bakgrunn som ikke nødvendigvis har hatt sin oppdragelse i et vestligorientert individualistisk samfunn.

*Idealtipe, et begrep som brukes i sosiologisk litteratur; innført av Max Weber. En idealtipe er ikke nødvendigvis et etisk ideal, men en analytisk konstruksjon der typiske egenskaper ved et sosialt fenomen trekkes frem, og vi kan ikke vente å finne den i ren form i den sosiale virkelighet.*²⁰

Den kollektivistiske familiestrukturen kommer ofte i konflikt med den mer individrettede vestlige måten å tenke en familie på. I kollektivtistisk orienterte familier bor gjerne flere generasjoner under ett tak hvor de er vant med å løse familiens problemer innad i familien der de eldre har stor autoritet og makt. Dette bilde er mer sammensatt når det gjelder kollektivistisk livsformen blant innvandrere i Norge (skytte 2008). Barn som er vokser opp i Norge får i tillegg andre verdier enn det de får gjennom oppveksten fra sine foreldre. De aller fleste pakistanske innvandrere har bodd i kjernefamilier i Norge men er oppdratt i et kollektivistisk samfunn med en ide om sette familie fremfor alt. Dette er noe mine informanter bekrefter. For dem er det en belastning i seg selv å komme i kontakt med hjelpeapparatet og denne misnøyen kan bli forsterket når det ikke blir vist noe forståelse for deres verdier og ståsted.

---

²⁰ <http://www.snl.no/idealtipe>

På grunn av endrede familiestrukturer er det å forvente at eldre innvandrere i større grad vil bli overlatt til det offentlige hjelpeapparatet. Unge andregenerasjons innvandrere har sine forpliktelser i det norske samfunnet, og er ikke i like stor grad knyttet til familietradisjonene som tidligere. Allikevel er det mange som føler seg forpliktet til å ta vare på sine foreldre pga forventningene fra sine foreldre (Nergård 2008). I hvor stor grad de vil ta ansvar for sine gamle foreldre er det bare tiden som kan vise.

6.10 Trussel mot tradisjoner

I hvilken grad innvandrere føler at det er viktig å bevare sitt særpreg når de utsettes for press utenfra varierer i stor grad. Mange er dypt bekymret for at tradisjonene skal falle bort. Mange av de tradisjonene er respekt for eldre, religion og språket (Eriksen&Sørheim, 2003:103)

Tradisjonen om å ta vare på hjelpetrengende familiemedlemmer er fortsatt sterkt forankret i pakistanernes liv i Norge. Eldre ønsker å bevare tradisjonen om ivaretagelse av eldre i storfamilien. Summenfield (1993) rapporterer fra undersøkelser blant folk med opprinnelse i Bangladesh i Storbritannia at det er stor engstelse blant eldre foreldregenerasjonen dersom sønnen gifter seg med en jente som er oppvokst i Storbritannia. De legger til og med press på sine sønner om å velge sin ektefelle fra hjemlandet for at de skal passe på dem når de blir gamle. Jeg har ingen data i mitt intervju materiale som sier noe om dette, da dette ikke var noe jeg spurte mine informanter om. Moen finner lignende tendenser blant den eldre pakistanske befolkning i Norge. I NOVA rapporten ”Når hjemme blir et annet sted” har samtlige av hennes informanter svigerdøtrer som er oppvokst i Pakistan²¹.

Tradisjonelt er det kvinner og svigerdøtrer i Pakistan som skal ivareta når de eldre i huset blir syke og hjelpetrengende, særlig er det den eldste sønn som har et spesielt ansvar for å ha sine foreldre hjemme og sørge for at de får den hjelpen de er i behov av.

En av mine mannlige informanter spesifiserer dette ved å si følgende:

Danial: I følge vår kultur er det sønnene som er ansvarlige for gamle foreldre men det er svigerdøtrer som tar seg mye av den praktiske jobben, men dette anser vi som sønnen som gjør det.

---

²¹ http://www.reassess.no/asset/3089/1/3089_1.pdf

I det overnevnte sitat ser vi et eksempel på innvevd kollektivistisk familiesystem hvor svigerdatters praktiske omsorgshjelp tilskrives sønnens ansvar. Dette legitimeres med kulturelle oppfatninger om hva som anses som normalt når det gjelder ivaretagelse av eldre. Det at den praktiske jobben faller på svigerdatter når det er sønnen som har ansvar er pga kjønnsbaserte forskjeller i pakistanske familier. Kvinner står ansvarlig for å passe på familie og barn og i tillegg passe på gamle svigerforeldre.

6.11 Kjønsroller

Som tidligere nevnt er marginalisering pga av kjønn en ekstra faktor tilknyttet triple Jeopardy (Norman 1985). Det er langt klarere skille mellom kjønsroller i det pakistanske miljøet enn det er i det norske samfunnet. Kjønsbaserte forskjeller regnes som en del av den rette orden (Østberg 2003:116). En ny rapport fra SSB, *Familieinnvandring, kjønn og sysselsetting* om sysselsetting blant innvandrede kvinner viser at blant familieinnvandrede kvinner med pakistansk bakgrunn er 31 prosent sysselsatte, mens tallet er over det dobbelte når det gjelder sysselsetting for innvandrerkvinner fra andre land.

Med tanke på at mange med pakistansk bakgrunn har bodd lenge i Norge, er deres yrkesdeltakelse svært lav sammenliknet med andre innvandrerkvinner. Noe av årsaken kan være at pakistanske innvandrere har en mer tradisjonell arbeidsdeling i husholdningen. De har lav utdanning, og få har yrkeserfaring fra hjemlandet. Mange oppgir at de behersker norsk dårlig.²² Denne rapporten tar for seg sysselsettingen blant innvandrere som slo seg ned i Norge før 1990, det vil si den gruppen man anser som etablert. - Situasjonen for pakistanske kvinner er spesiell. Yrkesaktiviteten i nesten alle innvandrergrupper øker jo lenger de bor i Norge. Men blant pakistanske kvinner stopper den opp på et lavt nivå, sier forskningsleder Hanne Kavli på FAFO. Kvinner som har innvandret fra India, Kina, Filippinene og Thailand har jobb i over 60 prosent av tilfellene, viser rapporten. Den er laget av Statistisk sentralbyrå (SSB) for Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.²³

---

²² <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/201003/ssp.pdf> Lastet ned den 15. september. 2010.

²³ <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1896135.ece> Lastet ned den 29. 08. 2010.

Kun en av mine kvinnelige informantene er yrkesaktiv mens de to andre har vært arbeidsaktive tidligere i livet. Nida er også den eneste kvinne som påpeker likestilling som en fordel ved å bo i Norge.

Nida: "Fordelen i Norge er at kvinner får mer respekt og det er likestilling".

Dette forstår jeg som at deltakelse i yrkeslivet har bidratt til å øke hennes selvstendighet og har gjort henne mer bevisst på hennes rettigheter i det norske samfunnet.

Kjønnsrollemønstret i den pakistanske kulturen er stadig i forandring. Mange unge norskpakistanske kvinner er yrkesaktive. Forskjellene mellom kjønnsroller blir jevnere med tiden. Det har sine konsekvenser i at uformell omsorg blir og vil bli i større grad overlatt til det offentlige.

6.12 Islam

Det er umulig å diskutere eldre Pakistanernes situasjon i Norge uten å ta i betraktning viktigheten av religion i deres hverdagsliv. Islam er ikke bare en religion, men en komplett livsstil for mennesker. Islam er et arabisk ord og betyr fred, undergivelse, hengivelse og lydighet overfor Gud. Islam pålegger de troende fem grunnleggende rituelle plikter: trosbekjennelsen: det er ingen Gud uten Gud og Muhammed er hans profet, Bønnen vendt mot Mekka fem ganger i døgnet, den rituelle avgiften pålagt "gave" av disponibelt overskudd til nødstedte, fasten i måneden ramadan og pilgrimsferden til Mekka. Disse er islams fem søyler som bærer islams hus.²⁴

I islam legges det særlig stor vekt på hvordan religionen praktiseres. Islam gjennomsyrrer hele hverdagslivet og gir en altomfattende modell for levestil og har en vesentlig plass i hverdagen. Islam er en lovreligion som inneholder regler for alle livets områder, fra matlagning og hygiene til politikk. (Neegård, 1998).

6.12.1 Religions betydning for eldre

Religion er en viktig institusjon hvor ulike diskurser formes og opprettholdes og hvor maktordninger som kjønn, rase, etnisitet og seksuelle legning forsterkes. De fleste lover, påbud og normer blir for det meste begrunnet med islam. Religionen pålegger for eksempel et individ visse roller og oppgaver. Religion konstruerer også

24

<http://www.islam.no/newsite/content/default.asp?Action=Article&nTopPage=2&nPage=&nATID=61> Lastet ned den 14. 02. 2010.

kjønnsroller og gir retningslinjer for hvordan kvinner og menn skal oppføre seg. Viktigheten av religion for eldre pakistanere kan ikke underkommuniseres da religion er en arena hvor andre maktordninger blir bestemt og får sin betydning fra starten av i et individs liv som vokser opp i et religiøst hjem. I det tilsynelatende sekulære Norge har også religion hatt betydning for konstruksjonen av samfunnet, og en forståelse av religions betydning vil derfor være viktig for å kunne forstå eldres ståsted.

Islam er en viktig del av mange eldre norskpakistanernes liv. Noe som strukturer og gjennomsyrrer hele hverdagslivet deres (Moen 2002). Derfor er det viktig å ha kjennskap til religiøse regler og tabuer for å gi eldre en passelig og ønskelig hjelp. Eldre har en formening om hvem som egentlig skal ha ansvar for dem når de blir hjelpetrengende og mange begrunner dette med religiøse grunner også.

Danial: "Vi har en religiøs plikt om å ta vare på våre foreldre når de blir eldre, da er det hovedsakelig familiens største sønn som det ansvaret faller på".

Religion omfatter det meste for disse eldre og har en enorm betydning for mine informanternes livskvalitet.

Sakina: "Islam er i hele hverdagslivet mitt, alt jeg gjør er på den måten islam lærer meg. Jeg spiser halal mat, ber fem ganger om dagen. Jeg har islamske verdier og normer som styrer tankene mine. Jeg ønsker å dø som en god muslim og vil at jeg skal få muligheten til å komme nærmere Gud den siste tiden av mitt liv. Dette definerer jeg som min livskvalitet".

Sakina gir uttrykk for at islam har enorm betydning for hennes trivsel. Ut fra det overnevnte sitat ser vi hvordan islam gjennomsyrrer hele hverdagslivet henne. Et annet sted sier hun at hun ønsker å gjøre de samme aktivitetene som hun gjør hjemme i en eventuell offentlig omsorg. Islam har helt avgjørende betydning for Sakinas livskvalitet.

Islam har dog ikke like stor betydning for alle mine informanter, men alle nevner islam i spørsmål om hvilke faktorer som bør tas hensyn til i kartlegging av hjelp for dem.

Danial: "Utenom mat og pleie er det veldig greit å få et samlingssted og et sted hvor man kan be sammen. Det er jo bestandig sånn at jo eldre du blir desto mer bøyer du deg for Gud uansett hvilken tro du tilhører. Så det er en ting jeg kan tenke meg at det er et hjørne eller en krok hvor muslimer kan be".

Danial sier at bønnerom er noe han kan tenke seg å ha i et aldershjem for pakistanske eldre fordi det er ønske som forekommer hos eldre uansett tro. Samtlige av mine informanter legger stor vekt på islams betydning i deres liv, men det er veldig

varierende hvor mye den enkelte praktiserer islam i sine liv. Alle informanter har allikevel et bevisst og gjennomtenkt forhold til islam og alle overholder religiøse påbud og verdier høyt i sitt hverdagsliv. Absolutt alle mine informanter forteller at de spiser halal mat.

I spørsmål om hvilke faktorer som bør tas hensyn til i kartlegging av tiltak svarte samtlige av mine informanter at det aller viktigste for dem er det tas hensyn til deres religion.

6.12.2 Religions plass i helse- og sosialfaglig arbeid

Religion er fortsatt et viktig element i store deler av verden, som gjør at en er nødt til å forholde seg til religion på et viss. I et stadig voksende flerkulturelt samfunn er vi nødt til å forholde oss til religion tiltross for at religion har liten eller ingen betydning i dagliglivet til de fleste av oss i Norge i dag. Likevel blir vi daglig berørt av mange problemstillinger knyttet til religion og som vi blir nødt til å forholde oss til, som for eksempel den omstridte hijabdebatten eller debatten om muslimske ekstremister i media. Vi blir presset til å forholde oss og ta et standpunkt til slike problemstillinger i dag. Dermed er ikke religion et fjernt eller uaktuelt element for å forstå makt i nåtid, tvert imot trengs det mer forståelse rundt denne dimensjonen for å forstå andre menneskers ståsted og handlinger. En forståelse for viktigheten av religion i disse eldres liv er avgjørende for å yte en tilpasset hjelp som svarer på eldres behov. Religion påvirker og konstruerer individet selvoppfatning og identitet. Identiteten berører altså til en viss grad religionstilørighet og samvirker med klasse og etnisitet for å skape over og underordnede relasjoner i samfunnet.

Offentlige debatter om religion demonstrerer stor grad av uvitenhet og manglende innsikt i troens betydning for enkelte mennesker i Norge i dag. Mangel på kunnskap om hva troen betyr for menneskers livskvalitet kan føre til en undervurdering av religions betydning av å legge til rette tiltak for eldre med hensyn til deres religiøse praksis. Nøkkelen til å forstå og løse mange problemstillinger knyttet til eldre pakistanere ligger i forståelse av religionens betydning for det enkeltmenneske og samfunn.

6.13 Livskvalitet

Opplevelsen og definisjon av livskvalitet er individuell og subjektivt. Man har ulike verdier og forståelse av hva som er det gode liv. Det kan for eksempel for noen være

det vi legger i begrepet levekår som omfatter materielle forhold, helse, utdanning, sysselsetting (Melberg 2002). Visse subjektive tilstander kan for andre være grunnleggende for livskvaliteten. Det er umulig å fastsette kriterier for hva en god livskvalitet innebærer. Til tross for tilstedeværelse av alle nødvendige materielle forhold kan en følelse av avmakt forminske livskvaliteten til eldre mennesker. Det å bo sammen med sin familie i det ”vante” miljøet er for samtlige av mine informanter en definisjon på en god livskvalitet. Følgende sitat oppsummerer det mine informanter mener om sin livskvalitet.

Nida: ”Hm, livskvalitet for meg er knyttet til å være sammen med min familie og praktisere min religion til jeg dør”.

Livskvalitet henger sammen med sosiale forhold som familie, venner, religiøstro og sosioøkonomiske forhold (Wray, 2003). Mine kvinnelige informanter er gjennomgående mer fornøyd med sine liv sammenlignet med mannlige informanter. I intervjuene legger de større vekt på de positive forholdene de har fått ved innvandring til Norge. De trekker blant annet faktorer som trygghet, god fremtid for barna og god levestandard i Norge som positivt ved opphold i Norge (jamfør kapittel 5). Menn legger derimot mer vekt på diskriminering og forskjellsbehandling som de opplever i storsamfunnet.

Ebrahim (1992) fant ut i sin undersøkelse om Gujrati eldre fra Nord London at kvinner rapporterer høyt nivå av livskvalitet til tross for høyere grad av funksjonshemming i forhold til hvite kvinner. Disse sørasiatiske kvinnene rapporterte også lav forekomst av angst og depresjon i forhold til den etniske britiske kvinneandelen. Ebrahim foreslår flere forklaringer på dette blant annet at kvinner er positive for å mestre å bli gammel i et fremmed land. Jeg finner lignende tendenser i mitt datamateriale også. Mine kvinnelige informanter er i større grad fornøyd med sine liv og har et mer positivt syn på sitt opphold og utfordringer knyttet til å de bo i Norge i motsetning til mannlige informanter.

6.14 Sosioøkonomisk status hos eldre innvandrere

Risikofaktorer som alderisme sammen med andre diskrimineringsfaktorer som etnisitet og sosioøkonomiske forhold gjør eldre ekstra sårbare. En tredje marginaliseringsfaktor jamfør Triple Jeopardy er sosioøkonomisk status hos eldre innvandrere. Lav sosioøkonomisk status viser seg å være en stor risikofaktor for eldre

med pakistansk bakgrunn i Norge. I tillegg til de vanlige stressfaktorer gjennomsnittsbefolkningen sliter med, kan migranter ofte oppleve andre stressfaktorer, knyttet til det å være minoritet og marginal, for eksempel på bolig- og arbeidsmarkedet, eller å slite med språklig, sosialt, kulturelle og religiøse forhold (Qureshi, 1996).

Personer med bakgrunn fra ikke-vestlige land med en annen kultur og religion enn majoritetsbefolkningen er mer utsatt for å bli diskriminert både på arbeidsmarkedet, boligmarkedet, på utesteder, i skolen og hos offentlige instanser. Dette er dokumentert blant annet i Senter mot etnisk diskriminerings arbeid ²⁵.

Deler av innvandrerbefolkningen er overrepresentert blant lavinntektsfamilier i Norge, og innenfor lavinntektsutvalget er innvandrerne som gruppe fattigere enn nordmenn. Disse familiene har større sjanse for å leve i fattigdom over tid (Grødem, Krange og Øia, 2006). Det at innvandrere fra lavinntektsland har lavstatusjobber, også når de er overkvalifisert til disse, kan blant annet kobles til etnisk diskriminering (Danielsen og Øia, 2006) og Fjellanger mfl. 2007).

SSB gjennomførte våren 1996 en levekårsundersøkelse blant personer med bakgrunn fra det tidligere Jugoslavia (unntatt Bosnia - Hercegovina), Tyrkia, Iran, Pakistan, Vietnam, Sri Lanka, Somalia og Chile. Levekårsundersøkelsen viser imidlertid at det er opplevd mindre diskriminering på bolig- og arbeidsmarkedet enn man har funnet ved tidligere undersøkelser. Noe av forklaringen på dette tilskrives at innvandrere i større grad aksepterer boligforhold og jobber som nordmenn er misfornøyde med. Dette tror jeg nok også kan være en mulig årsak for hvorfor mine informanter ikke har opplevd diskriminering på bolig og arbeidsmarkedet. Informantene er fornøyd med sine jobber og boliger som er av mye bedre standard enn det de ville fått til i sine hjemland. Mine informanter viser en takknemlighet for alt de har og sier at det er en av Guds mange velsignelser.

Bilal: "Jeg er velsignet at Gud har gitt meg så mye, jeg kan ikke være utakknemlig og misfornøyd. Alt jeg har, er nok for å leve et godt liv. Jeg har strevet hardt for å få til alt dette for min familie".

6.14. 1 Helse

---

²⁵ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/dok/reqpubl/stmeld/20022003/stmeld-nr-31-2002-2003-/6/7.html?id=403070>

Lastet den 15. august.2010-

Helse er en viktig faktor i sosioøkonomiske status hos innvandrere. Dette utgjør en faktor i den tredje del av triple Jeopardy. Det er stor helsemessig forskjell mellom grupper av innvandrere i Oslo. Sammenlignet med nordmenn er også ulikhetene store. Forskjellene viser seg både når det gjelder risikofaktorer og aktuelle sykdommer. Dette kommer fram i en fersk rapport fra Folkehelseinstituttet. Mennesker med høy utdanning har generelt bedre helse enn dem som har lav utdanning – helt uavhengig av fødeland. Norske menn hadde høyest andel med fulltids arbeid mens pakistanske kvinner hadde den laveste andelen. Forskningen viser også at innvandrere sliter ofte med flere sykdommer og lever med flere risikofaktorer.²⁶

Det foreligger foreløpig lite statistikk om innvandreres helse. For det første er innvandrere, og da spesielt ikke-vestlige innvandrere, en relativt ung befolkningsgruppe i Norge. Svært få har rukket å bli gamle, og enda færre dør (Aalandslid, 2005). Derfor har det ikke vært mulig å gjennomføre store undersøkelser om ulike innvandrergrupper på basis av dødeårsaksstatistikk. Det er imidlertid gjort noen beregninger blant hele gruppen av ikke-vestlige innvandrere og pakistanere (Østby, 2002)²⁷. Siden det ikke foreligger noen omfattende representative intervjuundersøkelser om innvandrernes helse i SSB og innslaget av innvandrere i SSBs helseundersøkelser har heller ikke vært stor nok til å danne grunnlag om for egne analyser av innvandrerbefolkningen, er det vanskelig å påstå noe generelt mønster om innvandreres helse i Norge²⁸.

De eldre innvandrernes stemmer er sjeldent å finne i forskningsrapporter. Om det finnes noe forskning så er det stemmer til norske forskere vi hører. I det følgende vil jeg gi stemme til mine informanter som snakker om sin helsetilstand.

26

http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=233&trg=MainLeft_5588&MainArea_5661=5588:0:15,1869:1:0:0::0:0&MainLeft_5588=5544:72718::1:5569:1:::0:0

Lastet ned den 01.september.

²⁷ <http://www.ssb.no/ssp/utg/200504/04/> Lastet ned 02. november. 2010.

²⁸ <http://www.ssb.no/emner/00/02/sa72/sa72.pdf> Lastet ned den 02. november. 2010

Asghar: "Jeg føler meg gammel både fysisk og psykisk. Jeg vil så gjerne jobbe til jeg blir pensjonist men dette ser svært vanskelig ut pga helsa mi. Jeg har store smerter i ryggen og muskler generelt. Jeg har hatt fysisk belastende jobb i over 30 år nå og jeg er bare 55 år".

Alle mine mannlige informanter forteller at de påtok seg overtidarbeid for å tjene mest mulig penger uten å tenke på hvor lenge helsen ville holde. Nå er de fleste som kom på slutten av 60 og begynnelsen av 70 tallet enten i overgangsalderen eller eldre.

Danial: "Jeg kunne finne litt mindre fysiskbelastende jobber, men jeg var vant til å ha fysiskbelastende jobb. Nå merker jeg på kroppen hvor utslitt den er.."

Informantene påpeker at de har nedlagt all innsats i Norge. De kom som unge i sine best alder og ga alle sine år til industriarbeid i Norge. Norge har ikke investert i dem da de ankom landet som unge friske menn klare for å påta seg fysisk krevende jobber og derfor ønsker de en tilrettelagt helsehjelp som imøtekommer deres behov.

Bilal: "Man får alderspensjon veldig tidlig i Pakistan men her kan vi regne med at vi ikke vil få noe alderspensjon. Jeg tror ikke jeg rekker å bli så gammel. Jeg synes at myndighetene i Norge burde ta spesielt hensyn til oss arbeidsemigrantene ved å gi oss en spesiell løsning for pensjon. Vi fortjener det etter å ha gitt våre beste år til den norske industrien".

Ut fra det overnevnte sitat ser vi at Bilal pga dårlig helsetilstand ikke tror at han vil rekke å nå tiden til alderspensjon. Han ønsker at arbeidsemigranter skal få en annen løsning som erstatter norsk alderspensjonsordning for arbeidsemigranter. Kvinnelige informanter rapporterer også dårlig helse selv om de ikke har hatt fysisk krevende jobber.

Sakina: "Jeg har generelt dårlig helse, jeg tror ikke at jeg vil klare å leve så veldig lenge. Jeg har store muskelsmerter og i tillegg har jeg en kronisk sykdom".

Faktorer som arbeidsliv, økonomiske og sosiale forhold som utdanning, boforhold etc. virker inn på den enkeltes helse. Eldre med innvandrere bakgrunn som kom til Norge for å arbeide i industrien har veldig lav utdanning noe som gjør dem ekstra sårbare for å bli utsatt for sykdommer. De påtok seg tungt arbeid i fabrikker og serviceindustrien da de kom til Norge. Både kvinner og menn gir uttrykk for slitasje og muskelsmerter, de sier at de er utslitte pga hardt arbeid og kummerlige levekår spesielt i de første årene da de ankom Norge. Behovet for medisinsk hjelp har

inntruffet på et tidligere tidspunkt enn i majoritetsbefolkningen generelt.

I en litteraturgjennomgang av innvandreres helse finner Ingebretsen og Nergård (2007) at eldre innvandrere fra ikke-vestlige land har dårligere helse enn vestlige innvandrere og nordmenn. Dette tyder på at de vil trenge mer personlig hjelp når de blir eldre og skrøpelige. Det viser seg å være vanskeligere å få hjelp for en innvandrer når han/hun først blir syk, og den hjelpen som gis, er dårligere tilpasset den enkeltes behov. Innvandrere oppgir oftere enn nordmenn å være ensomme. I tillegg er depresjon og angst de vanligste psykiske plagene i minoritetsbefolkningene fra fattige land (Bhugra, 2004 og Blom, 1997).

Vestlige ideer om nød og symptomer er nødvendigvis ikke overførbare til andre etniske grupper. Det er vanskelig å oversette følelser til et annet språk for eksempel beskriver mange symptomer som "trykk i hodet" som et uttrykk for stress eller høyt blodtrykk, "verk i hele kroppen" kan være et symptom for formidling av ubehag. Forskning har vist at resultatene av formelle screening tester er mindre gyldige for folk med ulik kulturell bakgrunn. Det er viktig å skape kulturell relevans i oversetting av data når det gjelder helseundersøkelser. Denne informasjonen vil hjelpe oss til å tilrettelegge hjelp tilpasset den enkeltes behov enn hva helsearbeidere selv tror pasienten er i behov av (Wray, 2003).

6.14.2 Språkbarrierer

Manglende språkkunnskaper i et fremmed land utgjør en ekstra risikofaktor som den opprinnelige Triple Jeopardy modellen ikke tok hensyn til. Mange eldre med minoritetsbakgrunn er utsatt for denne faren pga dårlige norskkunnskaper. Dette hindrer deres tilgang på viktig informasjon om sine rettigheter og plikter i det norske samfunnet og kan føre til at de trekker seg ut av sosiale sammenhenger.. Hvis disse forskjellene blir for store kan det føre til at mange mennesker isolerer seg for å beskytte egne verdier.

Eldre informanter som jeg har intervjuet har generelt dårlige norskkunnskaper siden de fleste av dem jobbet på de stedene der det var mange immigranter fra hjemlandet som snakket samme språk. Kvinnene oppholdt seg for det meste hjemme og tok seg av familien. Mine mannlige informanter snakker nokså bra norsk mens samtlige kvinner snakker dårlig norsk. Alle informanter ville snakke med meg på sitt morsmål

for å kunne svare mer presist, dette tror jeg har vært fordelaktig for min del for å få gode og utfyllende svar.

Mangel på språk i et fremmed land forsterker følelsen av maktløshet. Eldre påpeker språksensitive tiltak som en viktig faktor i tilrettelegging av omsorg i det offentlige.

Maria: "Jeg håper jeg kan snakke og formidle mine behov på mitt morsmål. For meg er det veldig viktig at en i personalet snakker mitt morsmål så de ikke trenger å hente en tolk hver gang jeg skal si noe, det er viktig å fokusere på dette så eldre ikke isolerer seg helt".

Språk og kommunikasjon er knyttet til alle former for erfaringer, og danner grunnlaget for sosialt felleskap og sosialisering til kulturen. (Tetzner, 1992)

Manglende norskkunnskaper gjør at eldre isolerer seg fra storsamfunnet. Samtlige av mine informanter har nesten ingen kontakt med sine etniske norske landsmenn utenom jobb. Dette tror jeg først og fremst er på grunn av manglende norsk kunnskaper.

Sakina: "Jeg kan jo ikke språket så hvordan skal jeg kommunisere med de norske? Jeg får jo lyst til å snakke med dem og invitere mine naboer hjem til meg men det funker ikke når man ikke kan gjøre andre forstått".

Vi ser ut fra det overnevnte sitat hvordan manglende språk begrenser eldres muligheter til å sosialisere seg med etnisk norske. En annen viktig faktor som eldre påpeker er å ha helsepersonell som kan forstå seg på deres morsmål. Videre nevner en informant at det handler ikke bare om å gjøre seg forstått for hverdagslige behov, men et ønske om å snakke om sitt liv. En informant oppsummerer dette på følgende måte.

Bilal: "Det er ikke bare snakk om å formidle dagligdagse behov. Når du er gammel da ønsker du å snakke med noen om din alderdom, barndom og din bakgrunn. Da tenker du litt annerledes og vil helst snakke på ditt morsmål. Jeg tror dette er veldig viktig for at eldre skal føle seg trygge i offentlige institusjonene".

Samtlige av mine informanter sa at de ønsker å snakke på sitt morsmål dersom de må bo i et aldershjem. Spesielt kvinnene ønsket å bo sammen med andre kvinner med samme bakgrunn for å kunne kommunisere på sitt morsmål. Slik som Maria nevner i det overnevnte sitat er det viktig å omgås i gitte og vante miljøer for å kunne føle seg trygg. Kultursensitive tiltak med særlig hensyn til språk er dermed veldig viktig å tilrettelegge for disse eldre. Språk er et viktig middel for å oppnå kontakt med andre mennesker. Språklige barrierer kan forårsake misforståelser som i sin tur kan føre til en umyndiggjøring av de eldre. Videre er det viktig for sosialarbeidere å være bevisst den innebygde makten språkssystemet har. Dikotomiene som *oss* og *dem* kan ha en

avgjørende betydning for menneskers livskvalitet, trivsel og forståelse av seg selv i det samfunnet de lever i. Bruk av fagspråk er en tilleggsdimensjon som det er viktig å være obs på. I relasjon mellom profesjonell og bruker vil fagspråk ytterligere forsterke skjevt maktfordeling som allerede eksisterer mellom sosialarbeider og hjelpemottaker.

6.15 Tilrettelegging i offentlig omsorg

I spørsmål om hvilke behov og ønsker de har knyttet til sin alderdom i Norge nevnte samtlige eldre muligheten til å kunne gjøre de samme aktivitetene som de gjør hjemme.

Sakina: "Jeg vil like å gjøre de tingene jeg gjør hjemme. Separat rom, tv, egen avdeling for kvinner, halal mat. Jeg vil like å bo med kvinner som kan snakke på mitt morsmål slik at vi kan kommunisere".

Asghar: "Du må kunne kommunisere med de som jobber der, språk er nøkkelen. Videre er det fint om vi kan få for eksempel kabeltv, aviser og blad på urdu. Halal-slaktet mat er også veldig viktig for muslimer."

Sakina gir uttrykk for at hun vil opprettholde sin vanlige hverdagsliv også i offentlig institusjon. Dette oppfatter jeg som hennes ønske om å føle seg trygg med vante gjøremål. Asghar nevner også sine hverdagslige aktiviteter som han ønsker seg på en eventuell offentlig institusjon. I tillegg til de religiøse og kulturelle behov nevner han muligheten til å kunne kommunisere med helsepersonell.

6.15.1 Kjønnsegregerte avdelinger

Informantene nevnte muligheten til å ha egne avdelinger for eldre pakistanere. Hovedgrunnen var å kunne bo separert fra det motsatte kjønn da kjønns skiller i det pakistanske miljøet er ganske klare. Kvinner og menn vil ikke bo med andre fremmede menn og kvinner.

Danial: "Spesielt i den eldre generasjonen vår er det mange av dem som snakker veldig dårlig norsk, mange vil aldri klare å forklare betjeningen hvilke behov de har. Sånn sett så er det veldig bra med egne avdelinger når de vet at de har sine egne rundt seg og at de snakker samme språk og maten er som de spiser hjemme"

Det var delte meninger om separerte avdelinger for menn og kvinner i aldershjem. Det var ikke det viktigste disse eldre var opptatt av. Samtlige av informantene sa at det var veldig bra hvis hjelpeapparatet klarer å tilrettelegge slik at muslimske kvinner og

menn kan bo i hver sin avdeling, men om det var så praktisk løsning var de fleste usikre om.

Nida: "Nei, det virker ikke så praktisk for meg. Hvis man lager segregerte tilbud for muslimer og etniske norske så vil vi kanskje ikke få så bra tilbud. Bor vi sammen så vil vi dra godt nytte av deres erfaring og tilbud".

Bilal: "Jeg er ikke opptatt av at kvinner og menn har separerte avdeling. Jeg er opptatt av aldershjem skal ha en familie som kan bo sammen med dem. Man kan ikke kjøpe omsorg det er alltid gratis".

Nida mener at det ikke er en praktisk løsning og for å få et bra tilbud og dra nytte av norsk offentlig omsorg så må vi faktisk bo med dem. Hun jobber selv i et aldershjem og kan sies å ha sett ting på nært hold. Bilal derimot er mer opptatt av å ha familien sin rundt seg enn å bo i en separert avdeling. Han poengterer at omsorg er gratis og det vil han ha av sin familie selv om han bor på et aldershjem. Viktigheten av å ha familie rundt seg er et stort ønske for samtlige. Det er grunnen til at mange vegrer seg til å oppsøke aldershjem og andre offentlige tilbud for eldre i redsel om å ikke kunne bo hjemme lenger.

Danial: "Hvis jeg er 80 og kona er 75 og vi bor der så vil jeg ikke at vi skal skilles. Hvis vi drar religion inn i bildet så er det ingen hindring fra religionens side om segregering om du er så gammel".

Danial er i utgangspunktet veldig positivt til et tilbud hvor eldre kvinner og menn kan bo i hver sine avdelinger, men når han setter seg selv i denne posisjon så vil han helst ha muligheten til å kunne bo sammen med sin kone. Det er som Danial sier ingen begrensning for kvinner og menn å bo sammen i gammel alder i henhold til islam. Eldre som har opprettholdt og levd i disse kjønnsbaserte skiller gjennom hele livet kan umuligvis føle seg vel med andre fremmede menn og kvinner. Vi ser at eldre er ambivalente når det gjelder en slik løsning.

6.15.2 Konkrete forslag

Informantene foreslår konkrete forslag for hva som kan gjøres for å kartlegge eldre pakistanernes behov.

Nida: " De burde lage en nasjonalkommisjon som finner ut og studerer våre behov og hva eldreomsorg er for innvandrere. De vil ikke høre på innvandrere om det er noe de synes passer innvandrere vil de presse og mase det på dem".

I det overnevnte sitat ser vi at Nida mener at *de* vil presse og mase det på *dem*. Slik jeg ser det så er det et uttrykk for mistro og en usikkerhet at de kan tvinges til å gjøre

noe andre mener er bra for dem. Nida bruker ord som *oss og dem* som skiller innvandrere fra etnisk nordmenn som besitter definisjonsmakten til å definere hva som er passelig tilbud for eldre med innvandrere. Dette kommer av at de rådende diskursene i samfunnet fremstiller den vestlige kulturen, livsstilen og ideologien som riktig og selvfølgelig og lar den få gjennomslagskraft.

Videre sier hun at ”*Jeg kjenner en muslimsk mann som bodde i et sykehjem før, og det såret meg å se en eldre mann som trengte spesiell tilrettelagt hjelp ikke fikk det tilbudet han burde få*”.

Nida jobber på et aldershjem og deler sine erfaringer knyttet til denne jobben. Hun fortalte om en muslimsk mann med pakistansk bakgrunn som bodde i et vanlig aldershjem som er tilrettelagt for norske eldre. Hun synes det var helt forferdelig å se denne mannen i en institusjon hvor hans spesielle behov ikke ble ivaretatt.

Danial: ”Jeg er opptatt av familien bor i nærheten. Bygge i hver kommune så de er nær familien. De bygger et rom/leilighet så flere eldre eller eldre med familien kan bo sammen og få besøk av dem. Det er stort behov for egne avdelinger for kvinner og menn. Vil ikke dø alene”.

Danial er opptatt av ha muligheten til å kunne bo sammen med familien selv det skulle være på et offentlig institusjon. Han foreslår derfor at hver kommune bygger et rom eller leilighet som er tilrettelagt eldres behov slik at de kan bo sammen med noen familiemedlemmer der eller ha muligheten til å ha dem på besøk. Danial er også opptatt av å opprettholde kjønnsbaserte forskjeller som eksisterer i den pakistanske kulturen ved å legge frem ønske om å kunne bo separert fra kvinner.

Det er to ting som utmerker seg spesielt når jeg spør mine informanter om hva som er det viktigste i deres liv, det er familie og islam. Følgende sitat oppsummerer det godt synes jeg.

Sakina: ”For meg er min familie og religion veldig viktig. Begge disse holder meg gående og gir meg et håp. Uten min familie og islam i livet mitt ville jeg ikke klart å leve lenge”

6.16 Diskriminering på bakgrunn av religion

Diskriminering på bakgrunn av ens etnisitet er en del av Triple Jeopardy, men i dag er det klart at diskriminering på bakgrunn av religion bør også tas inn som en ekstra risikofaktor for eldre innvandrere fra Pakistan. Forskningen har vist at etnisk diskriminering viser seg å være en risikofaktor som rammer minoriteter i Norge (Øia, 2003). Aarset (2006) har i sin studie påpekt at konstituering av en norsk, muslimsk

identitet kan forstås som aktiv respons på de utfordringer unge muslimer har møtt i det norske samfunnet. Etniske minoriteter med muslimsk bakgrunn står i en strukturell situasjon som fremtvinger refleksivitet som noen av mine informanter nevner. De blir avkrevd begrunnelser på områder og i situasjoner hvor majoriteten ikke blir møtt med de samme krav til begrunnelse.

Maria: "Du kan jo ikke bli akseptert her uansett hvor mye du prøver, du er alltid den fremmede. Jeg føler hvordan det er å bli behandlet som andregradsborger. Gjør en muslim noe dumt så må jeg svare for hans handlinger på jobben. Det er ikke rettferdig" (...)

Her ser vi hvordan muslimer blir definert ut fra gruppetilhørighet og tillagt kollektive meninger og egenskaper i kraft av å være muslim. Informanten påpeker at hun må svare for andre som begår grusomme handlinger i islams navn. Her er det tydelig hvordan hennes bakgrunn fører til en kategorisering fra omverden som er med på å ekskludere henne fra fellesskapet.

En slik fremmedgjøring og mistenkeliggjøring bidrar til å opprettholde og forsterke skilnader mellom oss og dem (Said, 1972). Informanten uttrykker at hun blir behandlet som andregradsborger og uansett hvor mye hun prøver å bli akseptert så er statusen som en etnisk nordmann vanskelig å oppnå. Vi ser hvordan hennes identitet blir definert og konstruert som *den andre*. I dette tilfellet som *den fremmede*. Slik Maria påpeker vil hun alltid forbli *den fremmede* uansett hvor godt hun prøver å bli akseptert ved å bli som *dem*. Dette viser at hennes identitet er sterkt påvirket av denne stigmatiserende konstruksjonen som produseres og vedlikeholdes av *de andre* (Foucault, 1999).

Mange av mine informanter gir uttrykk for at de har opplevd å bli diskriminert og usynliggjort pga deres muslimske bakgrunn i det norske samfunnet. Forholdet mellom vesten og islam har fått et negativt fokus i verden i dag og dette får konsekvenser for muslimer overalt. En av mine informanter sier:

Danial: "Når vi har tilbrakt så mye tid i dette landet så bør de vise respekt og ikke gjøre narr av våre skikker og religion. Det eneste vi ønsker er å bli vist respekt for våre røtter og religion".

I følge Said (1979) blir minoriteters annerledes kultur, livsstil og ideologi bli nedvurdert i majoritets samfunn og den kommer i en underlegenhetsposisjon gjennom symbolsk vold og dominans. Dette kan påvirke identiteten på et negativ måte i form av et dårlig selvbilde. Ved å bli bevisst disse dikotomienes underbygde makt kan man prøve å endre på en slik underlegenhetsposisjon. Vi ser ut fra

overnevnte sitat at Danial ønsker å bli vist respekt for hans annerledes bakgrunn og poengterer at de har tilbrakt så lang tid i Norge at de må begynne å respektere deres religion og bakgrunn.

6.16.1 Det nye fiendebildet

Informantene omtaler 11. september som et vendepunkt i forholdet mellom Vesten og den muslimske verden. Disse hendelsene i det store verdensbilde har også sine ringvirkninger for muslimske innvandrere i Norge. Motsetninger mellom Vesten som sivilisert og høyerestående og de andre som tradisjonelle og tilbakestående skaper stor avstand og debatter på lokal plan også i her i Norge. Vi har sett en endring av fiendebildet etter 11. september. Ottosen (1993: 37) hevder at fra å ha hatt Sovjetunionen som hovedfiende, har det skjedd en endring, slik at fiendebildet nå ligger forankret i den islamske verden. Informantene forteller hvordan negativt fokus har blitt rettet mot muslimer i Norge og generelt i Europa etter 11. september. Mange har opplevd å bli usynliggjort og opplevd tvilsomme blikk på grunn av sin etnisitet og religion. I det følgende sitat ser vi hvordan Arshad opplever en holdningsendring spesielt etter 11. september:

Arshad: "Den største utfordringen ved å være i Norge er at jeg erfarer å bli tråkket på av mine etniske norske landsmenn spesielt når det gjelder min religion. Etter 11. september er muslimene i søkelys uansett hvor enn de befinner seg".

Ottosen beskriver fiendebildet slik: *"Et fiendebilde er en negativ stereotyp beskrivelse av en nasjon/stat/religion/ideologi eller regime/statsleder. Fiendebildet kommer til uttrykk gjennom metaforer, billedbruk eller andre språklige, visuelle eller grafiske effekter som skaper forventninger om umenneskelige, aggressive eller fiendtlige handlinger"* (Ottosen, 1993: 31).

Dette fiendebilde blir konstruert i en interaksjon mellom "vi" og "dem" hvor dem er de fremmede. Said (1978) hevder at vesten på en måte blir sett som "et ideal" og den absolutte sannhet, og islam som noe som sammenlignes og settes opp mot vesten. På grunn av at vesten har definisjonsmakt så forblir islam i en underordnet posisjon fordi det forbindes med terror, fanatisme og det onde, vesten representeres som "det gode", hvor verdiene demokrati og ytringsfrihet står høyest. Said (1978) tidligere konkluderer med at Vesten i høy grad fremstiller islam og muslimer stereotypisk og på en måte som opprettholder fordommer og hindrer økt forståelse mellom dem.

6.16.2 Diskriminering i møte med Norge

Flere i utvalget opplevde seg diskriminert i samfunnet og arbeidslivet pga sin utenlandske bakgrunn. Informantene som er i jobb forteller at de har blitt utsatt for diskriminering på bakgrunn av deres etnisitet mens kvinnene som ikke er i jobb forteller ikke om lignende erfaringer.

Bilal: "Etter 80 tallet er det politisk motstand mot muslimer og spesielt pakistanere. I Norge trodde man at pakistanere har kommet her for å ta våre jobber, spre sin religion og vil bli majoritet. Folk var redde".

I overnevnte sitat oppsummerer en informant med lang yrkeserfaring den skepsisen han har opplevd som en politisk motstand mot muslimer og spesielt pakistanere i Norge. Mens andre informantene forteller at folk med etnisk norsk bakgrunn er generelt mer skeptiske til dem sammenlignet med innvandrere fra andre land og dette forteller de er pga deres muslimske bakgrunn.

Nida: "Jeg føler meg som en god borger i det norske samfunnet, jeg betaler skatt og følger norsk lov. Jeg prøver så godt jeg kan for å være en god borger men allikevel blir jeg ikke akseptert overalt og det gjør vondt" (...).

Dette stemmer overens med en undersøkelse utført av IMDI. Undersøkelsen viser at muslimer er en av gruppene som opplever mest diskriminering og negativ fokus i media. Befolkningen er også mest skeptisk til dem som en gruppe (IMDI 2009). Nida viser skuffelse over å bli stigmatisert og ekskludert tross for at hun prøver å være en god norsk borger ved å betale skatt og følge norsk lov. Vi ser hvordan informanten blir ekskludert fra noen sosiale arenaer pga sin bakgrunn. Det er tydelig at denne ekskluderingen ikke stemmer overens med Nidas egen selvidentifisering siden hun nevner at hun prøver å gjøre alt for å være en god borger. Qureshi (2003) hevder at ens egne holdninger og identitet blir påvirket, hvis en ofte opplever å få negative tilbakemeldinger fra omgivelsene. Siden de sjelden får anledning til å glemme at de er annerledes og at de blir betraktet som annerledes. Gjennom Saids tenkningen om orientalisme har jeg blitt mer bevisst hvor vanskelig denne stigmatiseringen kan være for den enkelte. Spesielt vanskelig er det for en person som allerede er i en marginalisert posisjon.

Ashgar: "Jeg ser jo en endring, før var jeg en fremmedarbeider så var jeg gjest fordi nordmenn trodde jeg skulle dra tilbake men nå er jeg innvandrere (er). Det er jo en fremgang."

6.16.3 Media

Media har en avgjørende rolle i å skape samfunnsdebatt og spiller en viktig rolle i meningskonstruksjoner i forholdet mellom minoritet og majoritetsbefolkningen. Sensasjonspregede avisoppslag om islam og muslimer som et problem preger dagens nyheter verden rundt. Bildet av etniske minoriteter som formidles i media kan føre til en nedvurdering og diskriminering av dem. De offentlige diskursene og innvandringspolitikk kan gi minoriteter en sosial posisjon som betraktes som fremmed, annerledes, nedvurdert, sosialt isolerende og ikke minst et problem (De los Reyes, 2002).

Media er viktig i forhold til debatten om innvandring i Norge. Nordmenn får hoveddelen av sin informasjon om det flerkulturelle samfunnet gjennom aviser og tv. I følge Marianne Gullestad må den som vil forstå politisk kultur, holdninger og meningsdannelse på dette feltet være spesielt oppmerksom på mediernes rolle (Gullestad, 2002:29). Negativt fokus og politiske debatter om muslimer som et problem i media bidrar til å gjøre muslimske innvandreres livsstil, religion og tradisjoner til samfunnsproblemer. Det har blitt mer legitimt å fremheve skepsis mot islam og muslimer hevder Jacobsen 2002.

I følge IMDIs rapport: "Innvandrere i norske medier: Mediaskapt islamfrykt og usynlig hverdag" kommer det frem at det ensidige negative fokuset på muslimer og islam fører til diskriminering av muslimer. Av alle oppslag som har innvandring eller integrering som hovedtema, vurderes 71 prosent som problemorienterte, 18 prosent som ressursorienterte, mens bare 11 prosent av oppslagene vurderes som nøytrale. I følge rapporten er norske myndigheter lite opptatt av islamofobi, og gjør lite for å inkludere muslimer i samfunnet. Tvert i mot bidrar de til å øke avstanden mellom muslimer og befolkningen generelt (IMDI, Innvandrere i norske medier:2)²⁹.

Informantene mine gir uttrykk for frustrasjon over det misvisende bilde av islam og muslimer i media. De poengterer at de kjenner seg svært lite igjen i mediernes beskrivelse av det fiendebilde av muslimer. Enkelte av informantene påpeker at de må svare for enkeltes handlinger på islams navn.

---

²⁹ http://www.imdi.no/Global/Aarsrapport2009/Pdf/9_21_Innvandrere_i%20norske_medier.pdf

6.16.4 Media konstruerer "den andre"

Media omtaler konsekvent personers nasjonalitet i kriminalsaker hvor de involverte har en annen bakgrunn enn etnisk norsk. Dette sender signaler om det å være utenlandsk er det samme som å være farlig. Dette påvirker uten tvil våre oppfatninger om de andre og konstruerer et bilde av dem som fremmede og farlige. I Europarådets kommisjon mot rasisme og intoleranses rapport om Norge (2009) finner kommisjonen at i norske aviser trekkes etnisk bakgrunn og kultur inn i medieartikler selv om det ikke har betydning for saken (Fourth ECRI report on Norway, 2009:28).

I følge IMDIs rapport: *"Innvandrere i norske medier- Medieskapt islamfrykt og usynlig hverdagsliv"*, er debatter om innvandring og integrering ofte debatter om islam og muslimer. Rapportens innholdsanalyse viser at en tredjedel av alle artiklene om innvandring og integrering handler om religion, og først og fremst islam. Rapporten trekker også frem at innvandrere ofte portretteres i mediene på måter som ikke bidrar til å utfordre stereotyper og generaliseringer av muslimer. De får mest negativ oppmerksomhet i media, og som befolkningen er mest skeptisk til (IMDI, *Innvandrere i norske medier:2*). I ensidige fremstillinger av islam og muslimer i mediene og den offentlige debatten, forsterkes i tillegg vanlige forståelser av muslimer som "fremmede" og farlige, og derigjennom også skillet mellom "oss" og "dem" (Intolerance and discrimination, 2005:16).

Informantene mine gir uttrykk for at de opplever at medienes gjentatte negative omtale av innvandrere preger holdninger i majoritetssamfunnet, og gjør det vanskeligere for dem å bo i Norge. Stigmatiseringen av muslimer påvirker mine informanter direkte og indirekte. Når medlemmer av minoritetene ensidig blir presentert som "problembarn" i mediene, kan det lett føre med seg at mennesker med minoritetsbakgrunn utvikler et selvilde som harmonerer med det rådende blikket (Eide & Simonsen, 2007:25).

Bilal: "Innvirkningen av dette på meg er jo at jeg føler at det er vanskelig å bo her. Det blir bare vanskeligere og vanskeligere for muslimer. Det er sånn at jeg tilsatt begynner å følge meg som en terrorist.(ler) Den fremstillingen har jo sin effekt (..)"

Integreringsdebatt knyttes ofte mot muslimer som om ordet muslim og innvandrer er synonyme. Islam omgjøres til et problem basert på medienes negative fremstilling. Storsamfunnet gir et signal om at *de andre* må bli mest mulig lik dem for å bli akseptert, men i følge mine data så føler ikke informantene at de blir godtatt uansett hvor mye de prøver.

Kapittel 7 Oppsummering av oppgaven og sentrale funn

7.1 Kunnskapsmål og problemstilling

I dette kapitlet vil jeg oppsummere de viktigste funnene jeg har gjort i denne studien av min masteroppgave. Slik nevnt i innledningsvis har mitt ønske med denne oppgaven vært å kunne bidra til å skape ny kunnskap om lokale forhold blant eldre med pakistansk bakgrunn og deres alderdom i Norge. Dette for å tilrettelegge hjelp for å gi dem en verdig alderdom.

Økningen av eldre innvandrere faller sammen med eldrebølgen generelt i Norge. I årene fremover er tallet på eldre innvandrere generelt og pakistanere spesielt antydnet å øke. Mitt mål med denne oppgaven var å bli kjent med immigrasjon og yrkeshistoriene til disse eldre samt undersøke hvilke tanker og behov eldre pakistanere har tilknyttet alderdom i Norge. For å undersøke dette stilte jeg meg følgende spørsmål:

Hvilke behov og ønsker har eldre med pakistansk bakgrunn om sin alderdom i Norge og hvilke behov er mest fremtredende og hvorfor?

Hvor og hvordan vil de tilbringe sin alderdom?

Hvilke risikofaktorer kan sette disse eldre i en marginalisert posisjon?

Hva kan sosialarbeidere gjøre for å gi hjelp som bygger på en forståelse av deres kulturelle og religiøse bakgrunn?

7.2 Innvandring - Ikke forbigående fenomen

Myten om at fremmedarbeidere skal reise tilbake der de kommer fra, resulterte i at immigrasjon ble sett på som et forbigående fenomen. Fra stortingsmelding nr. 39 (1973- 1974) til introduksjonslov (2004), har politikere prøvd å håndtere immigranternes tilstedeværelse i vel 30 år på en mer eller mindre kortsiktig panikkartet og overfladisk måte. (Qureshi, 2005:264).

Overraskende nok er det ingen av mine informanter som vil returnere tilbake til hjemlandet for å tilbringe sine siste dager der. Familieforpliktelser og sikkerhet om en trygg alderdom i Norge blant sine familier og barnebarn er det som stopper dem fra å reise tilbake.

Pakistanere som kom som arbeidsinnvandrere til Norge på 70-tallet har bosatt seg med sine familier her. Samtlige av mine informanter har et ønske om å tilbringe sin alderdom i Norge. Mange begrunner dette valget med blant annet at de har barn og barnebarn som de ikke vil reise fra. I tillegg ble situasjonen i hjemlandet beskrevet som veldig turbulent og utrygg.

7.2.1 Familiebasert eller offentlig.

Ingen av mine informanter utelukker muligheten for offentlig omsorg selv om samtlige foretrekker å bli ivaretatt av sine familier. Kun en kvinnelig informant tror at hun ikke vil få noe familiebasert omsorg mens resten bare håper og sier at *”det kommer helt an på barna”*. En usikkerhet og engstlighet for sin alderdom var tydelig å se blant mine informanter. Allikevel er de klare på hva deres forventning er. De ønsker å tilbringe sin siste fase av livet med sine familier og barnebarn. Samtlige eldre ser frem til en alderdom i deres nye hjemland. Et annet trekk som er tydelig å se er at informantene mine har lavterskel for å forlange familiebasert omsorg sammenlignet med det som vi er vant med eldre med etnisk norsk bakgrunn. Mange pakistanske eldre ser på dette som en slags fortjent krav fra sine barn og begrunner dette med kulturelle og religiøse verdier.

7.3 Fremtredende behov

Et kunnskapsmål med denne masteroppgaven har vært å undersøke pakistanske Eldres behov og ønsker knyttet til deres alderdom i Norge. Samtlige av mine informanter ga uttrykk for at de ønsker å opprettholde sin hverdagslig liv i offentlige institusjoner. Det er viktig for dem å opprettholde det vante miljøet for å føle seg trygg.

Gjennomgående er islam og familie de viktigste tingene i Eldres liv.

En informant foreslår et konkret tiltak som å bygge aldershjem med mulighet for å ha noen familiemedlemmer på overnatting. Familietradisjonene i det pakistanske samfunnet og religiøse påbud om ivaretakelse av eldre er normer som de eldre er fortsatt bærere av, men hvor godt disse normene er internalisert i barna er de usikre om.

Alle de faktorene som eldre mener er viktigst og er av stor betydning i tilrettelegging av forhold i offentlig hjelpeapparatet er hovedsakelig knyttet til islamske lov og påbud. I følge mine informanter er det snakk om helt enkle ting som å ha tilgang til

halal mat, bønnerom, og ha muligheten til å lese pakistanske aviser og se på kabel Tv fra Pakistan og ha familiene på besøk.

Betydning av å kunne kommunisere på sitt morsmål er viktig for mine eldre informanter med manglende norskkunnskaper. Samtlige nevner viktigheten av å kunne forstå og formidle sine behov på sitt morsmål. Spesielt kvinner nevner muligheten til å kunne kommunisere med helsepersonell på sitt eget språk. Dette fordi samtlige kvinnelige informanter har svært manglende norskkunnskaper.

Alle informanter ønsker å bo kjønnssegregert men hvor vidt det er praktisk er det uenighet om. En informant påpeker at det er en fin løsning for eldre som ønsker å opprettholde kjønnsbaserte skiller, men at han selv ville foretrukket å bo sammen med sin kone hvis de begge var utplassert på samme aldershjem. En informant nevner at det ikke er noe islamsk forbud mot å bo kjønnsmikset når man er gammel men de fleste vil helst foretrekke å opprettholde disse kulturelle skillene hvor fremmede kvinner og menn ikke omgås med hverandre helt fritt.

Andre viktige faktorer som kom frem i samtale med disse eldre er å ta spesielt hensyn til Eldres helse. Etter flere år med hardt arbeid er de slitne men fortsatt ikke gamle nok til å pensjonere seg i henhold til norsk pensjonsalder. Hardt arbeid og kummerlige boforhold har hatt sine negative konsekvenser på deres helse. Mine informanter rapporterer dårlig helse og redusert arbeidsevne. Samtlige av de som er i jobb ikke tror at de vil klare å jobbe til de når pensjonsalder på grunn av dårlig helse. En informant som i utgangspunktet har et ønske om å jobbe til pensjonsalderen, sier at han ikke tror at han vil leve så lenge på grunn av hardt arbeid og mye stress som han har opplevd gjennom årene.

7.3.1 Fellestrekk og forskjeller mellom kvinner og menn

Felles for alle informanter er at samtlige ønsker å tilbringe sin alderdom i Norge.

Både kvinner og menn foretrekker familiebasert omsorg. I tilrettelegging av omsorgsbehov i det offentlige hjelpeapparatet ønsker samtlige å opprettholde sin vanlig hverdag. Islam og familie er to viktige deler av mine informanters liv.

Både kvinner og menn opplever en fiendtlig holdning fra nordmenn rettet mot dem og deres religion. I følge mine informanter oppfattes islam etter 11. september som en trussel mot den siviliserte Vesten noe som i følge dem har forårsaket større motsetningsforhold mellom muslimske innvandrere og nordmenn.

Generelt er kvinnelige informanter mer fornøyd med sine liv enn mannlige informanter. Kvinner nevner at i Norge har de fått tilgang til alle goder på lik linje med etniske norske landborgere. Mens mennene er misfornøyd i større grad enn kvinner når det gjelder deres interaksjon med storsamfunnet som etter deres mening forskjellsbehandler og diskriminerer dem.

Både kvinner og menn rapporterer dårlig helse. Menn behersker norsk bedre enn kvinner mens kvinnene rapporterer stort behov av å ha en profesjonell som snakker samme språk som dem på grunn av mangelfulle norskkunnskaper.

7.4 Konstruksjon av *de andre*

Etnisk diskriminering og omgjøring til *de andre* av storsamfunnet marginaliserer mine informanternes posisjon. Mye tyder på at den økonomiske og sosiale status som ble tildelt fremmedarbeiderne i Norge på 70-årene fremdeles er opprettholdt. Etnisk diskriminering fortsetter innen ulike offentlige og private arenaer i storsamfunnet og innbyrdes blant de nye etniske minoritetene (Qureshi 2005, 264). Orientalisme er fremdeles en viktig tenkning som kan overføres til vårt dagens inndelte *oss/dem* samfunn. Vi ser fremdeles på mennesker fra andre land som mystiske og fremmede og kategoriserer dem som *den andre* i forhold til oss selv. Jeg fant mange bevis i mitt datamateriale som støtter Saids tenkning om konstruksjon av *de andre* på en negativ forstand. Samtlige eldre bekrefter at selv om bildet av minoriteter generelt og muslimer spesielt som noe fremmed ikke er noe nytt, men forestillingen om muslimer som *de andre* har blitt ytterligere forsterket etter 11. september.

Media ble påpekt som en viktig bidragsyter til stereotyper og generaliseringer av muslimer. Vi så mange eksempler på hvordan enkelte av mine informanter ble mistenkeliggjort og stilt til ansvar for andres handlinger begått i islams navn. Mine informanter ble anklaget på bakgrunn av deres antatte status som muslim, en status som ikke trenger å ha sammenheng med deres faktiske religiøsitet. Uttalelsene til mange av mine informanter tyder på at muslimer har fått en rolle i offentligheten som i stor grad er konstruert rundt et fiendebilde. Dette virker psykisk stressende og fremmedgjørende for eldre pakistanere. Analysen min viste hvordan storsamfunnets holdninger overfor dem påvirker dem og forsterker en følelse av fremmedhet som gjør at skillelinjer mellom oss og dem blir mer tydelige.

Ved å fremstille muslimer som stereotyp bidrar samfunnet til å distansere *dem* fra *oss*. Flere av mine informanter viser skuffelse over å bli stigmatisert i storsamfunnet tiltross for at de ser på seg selv som gode borgere. En informant gir uttrykk for at det gjør vondt at hun ikke blir akseptert overalt. En slik ekskludering på grunn av eldres etnisitet og religion forsterker deres følelse om seg selv som *den andre* siden det ble nevnt at de vil forbli *den andre* uansett hvor mye de prøver å bli akseptert.

På grunn av diskriminering i storsamfunnet oppleves tilværelsen i det nye landet som fremmed og marginal. Stressfaktorer knyttet til det å være marginalisert og en minoritet i et majoritetssamfunn forsterker denne marginaliseringen. Mange rapporter viser at medieskapte stereotypier og grove forvrengninger av muslimer har gjort stor skade for muslimer i Norge. Intervjumaterialet mitt viste også klart at en slik stigmatisering har negativ effekt på eldre som beskriver dette som en urettferdighet og som krenkende.

I følge Said (1978) inndelte Oksidenten verden i to deler ved hjelp begreper som *oss* og *dem*. En tenkt geografisk linje ble trukket gjennom det som ble ansett som vårt og det som var deres. Symbolsk makt i bruk av betegnelser for pakistanske arbeidsinnvandrere først som fremmedarbeider, senere som gjestarbeider og tilslutt som innvandrere kan sees i sammenheng med *imaginary geography*³⁰ (Said, 1978). Dette er et eksempel på eldre pakistanere ble godtatt litt og litt fra å være fremmed til å være gjest og tilslutt akseptert som innvandrere i landet. Dette viser at disse kategoriene flytende og åpne som gir mulighet for overgang til andre kategorier.

Slik jeg har vist i kapittel seks blir eldre pakistanere ekskludert og omgjort til *de andre* på grunn av deres annerledes bakgrunn og religion. Rådende diskurser i samfunnet utelukker minoriteters verdier og praksiser ved å ekskludere dem fra fellesskapet og betegne dem som *de andre*. Reproduisering av nye maktforhold ved en nedbryting av hierarkiske posisjonerte kategorier hvor *vi* er bedre enn *dem* kan man bidra til å formulere eksisterende kategorier med nytt innhold som er inkluderende for

---

³⁰ Edward Said devoted to the concept of "imaginative geography" an important part of his *Orientalism*. According to the scholar, the perception of the colonial space is determined by images and discourses created and spread by those who detain power. Describing the Orient as a blank space, the colonial empires tried in fact to justify the cultural annihilations and political invasions they committed overseas.

http://wiki.answers.com/Q/What_did_Edward_Said_mean_by_imaginative_geography

alle. Det er derfor det er viktig å være konsekvent på ordbruk i arbeid med minoritetsbefolkning.

En omformulering av disse sosialkonstruerte kategoriernes innhold kan bidra til å avsløre makten som ligger nedfelt i betegnelser som oss og dem. Denne bevisstheten i sin tur vil forhåpentligvis føre til en endring ved at vi vil bruke disse betegnelsemer bevisst og til og med omdefinere hva vi legger i begrepet *de andre*.

Mennesker har iboende behov om å plassere folk i ulike grupper og kategorier for å gjøre identifisering av dem mulig. Oss og dem tenkning bidrar til å reproducere og formidle en hierarkisk tankegang hvor *vi* er bedre enn *de andre*. Det er veldig viktig å være bevisst den makten disse kategoriene har på menneskers opplevelse av sitt selvbilde.

Mennesker blir ikke født i kategorier. Vi blir derimot sosialisert og plassert i en bestemt kategori. Menneskeskapt kategorier interagerer og samvirker med andre kategorier og skaper en tilværelse for en person. Said med sin orientalisme-teori bidrar til å avsløre samfunnssetablerte kategoriens underordnede makt.

7.5 Triple jeopardy og andre risikofaktorer

I tillegg til å være gammel er det en rekke andre risikofaktorer som ytterligere forsterker marginalisering av eldre innvandrernes situasjon i et majoritetssamfunn. I England ble eldre innvandrere omgjort til *de andre* på bakgrunn av deres alder, etnisitet og andre sosioøkonomiske forhold i følge Normans (1985) opprinnelig teori om *triple Jeopardy*. I mitt datamateriale fant jeg også lignende tendenser som støtter disse hypotesene. Forhold som etnisitet, sosioøkonomiske forhold, kjønn, manglende norskkunnskaper og dårlig helse er noen av de risikofaktorer som setter mine eldre informanter i en marginalisert posisjon. Utsagn til mine informanter ga derimot ingen bevis for alderisme. Dette forklarer de med at det er andre fremtredende og mer risikofylte faktorer som blant annet etnisitet og sosioøkonomiske forhold som de opplever å bli diskriminert for. Det ser ut til at Islam i kombinasjon med kollektivistisk familiestruktur motvirker alderisme for mine informanter og andre pakistanske eldre. Dette kan også sies å gjelde eldre som kommer fra andre kulturer med kollektivistiske verdier.

Sosioøkonomisk status hos pakistanere er enda en risikofaktor som kan sette eldre pakistanere i en marginalisert posisjon. Mangel på bolig, dårlig levestandard og begrenset tilgang til helse og sosiale tjenester er forhold som utgjør den tredje delen av risikofaktorene som eldre står overfor. Dette ble dog ikke nevnt i noen nevneverdig grad av mine informanter. Mine informanter derimot ga uttrykk for at de er fornøyd med sine boliger og inntekter og takker Gud for alle disse velsignelsene. De har fått en bedre levestandard enn det de ville ha fått i hjemlandet.

7.6 Eldre ute av drift

Min analyse gir lite bevis for mine informanter opplever tilbaketrekning fra samfunnet og frigjøring fra samfunnsmessige roller slik Cumming og Henry (1961) fastslår i sin teori om disengagement. Effekten av denne tilbaketrekningen kan føre til tap av selvstendighet for eldre mennesker. Ut fra datamaterialet mitt ser vi at mine informanter er fortsatt mye involvert særlig i forhold til sine familier og barnebarn. Alderdommen i kollektivistiske familieformer kommer med mer nærhet til nettverkets medlemmer og andre relasjoner på grunn av den posisjonen eldre har i den pakistanske kulturen. Samtidig bringer den økt religiøs deltakelse slik mine informanter gir uttrykk for i intervjuene.

De nyere sosiologiske perspektivene Activity og Continuity, presenterer et langt mykere og naturlig syn på alderdommen. Disse teoriene vektlegger de positive sidene ved aldring som motvirker alderisme. Fysiske og sosiale begrensninger følger naturlig med aldring. Disse positive tilnærmingene bidrar til å gi eldre et positivt selvbilde noe som burde være de profesjonelles utgangspunkt i arbeid med eldre.

7.5 Mestringsstrategier

Slik vi ser overfor er det mange risikofaktorer mine informanter opplever eller står i faren for å oppleve. I følge Qureshi (2005) blir innvandreneres tilværelse i det nye landet påvirket av både eksterne og interne mestringsbetingelser. Med eksterne betingelser siktes til forhold i storsamfunnet på strukturelt-, institusjonelt- og folkelig plan, samt formelle og uformelle arenaer; politikernes fokus, medias omtale og holdninger blant befolkningen på gata, blant arbeidskolleger, eller i nabolaget. Det handler om hvordan storsamfunnet legger til rette for at de nye skal kunne oppnå aksept for sin forskjellighet og ha de samme mulighetene til selvrealisering både på linje med, og i konkurranse med majoriteten. Betingelser i storsamfunnet avgjør

mestringsstrategier og/eller mangel på disse (Qureshi, 2005,263). Ut i fra mitt datamateriale er det tydelig at forhold i storsamfunnet ikke gir grunnlag for eksterne mestringsstrategier. Informantene mine gir uttrykk for at de opplever forskjellsbehandling og etnisk diskriminering i møte med storsamfunnet. Med interne betingelser menes både individets indre disposisjoner og samspillet med familie. På den andre siden ser det ut til at familie og islam er to hovedpunkter som i følge mine informanter gir dem bedre livskvalitet og skaper en kontinuitet og mening med livet. Familien spiller en stor rolle i det pakistanske samfunnet. Informantene forteller om sterke bånd og avhengighet til familien. Mange sosiale problemer blir ofte løst innad i familiene. Beskyttelsesfaktorer som tette familiebånd og tilværelse i stor familie hjelper eldre med å mestre deres hverdag i Norge. På grunn av sterke familietradisjonene og tette familiebånd er det mange eldre som ikke kan tenke seg å bo uten sine familier. I planlegging av en eventuell offentlig omsorg for denne gruppen er det viktig å ta hensyn til familie-dimensjon for å opprettholde eldres følelse av mestring. I spørsmål om hva mine informanter anser som det viktige i deres liv svarte samtlige deres familier.

En annen beskyttelsesfaktor hos pakistanske eldre kan være gode nettverk gjennom et trossamfunn. Sterk tro på Gud gir en mening med livet. Samtlige informanter påpeker at islam har enorm betydning for deres liv. I følge en informant får religion mer betydning når man er gammel. Islam er en lovreligion som gjennomsyrrer hele hverdagslivet til disse eldre pakistanere og inneholder regler for alle livets områder. Kort oppsummert er islam og familie er to nøkkelord som er av enorm betydning for eldres livskvalitet og en følelse av kontinuitet.

7.6 Egen kultur som en målestokk i arbeid med eldre

Mennesker har en tendens til å bruke sin egen kultur som en målestokk når de møter andre som tilhører en annen kultur. Egen kultur blir sett på som et ideal og andre kulturer blir sammenlignet og vurdert ut fra hvor mye de har til felles eller skiller seg fra den kulturen. En slik holdning blir betegnet som etnosentrisk holdning.³¹

---

³¹ <http://nyagenda.cappelendamm.no/binfil/download.php?did=48922>

Lastet ned den 12. oktober. 2010.

Å ha kunnskap om kulturelle og religiøse bakgrunn til eldre pakistanere er nyttig og avgjørende for et godt samarbeid mellom helsepersonell og eldre. For å gi en hjelp som imøtekommer Eldres særegne behov er det viktig å ha kjennskap til hvilke betydning kultur og religion har for disse Eldres livsførsel. Slik jeg redegjorde for Eldres behov og ønsker i analysekapitlet har Eldres kultur og religion enorm betydning for deres livskvalitet. Både kultur og religion innebærer mange regler, forbud og påbud som gjennomsyrrer disse Eldres liv. For et godt samarbeid er det derfor avgjørende for sosialarbeidere å inneha kulturkompetanse.

”Kulturkompetanse består både i å tilegne seg «fakta»-kunnskap om andre kulturer, og å kunne se at andre kulturmønstre kan ha verdier som, for mennesker i disse kulturer, er meningsbærende. Kulturkompetanse er å bli bevisst på sin egen etnosentrisme og innse at individer har andre referanser enn en selv, som en i tillegg skal prøve å forstå betydningen av for de andre. Å forholde seg til den etniske realitet innebærer også å ha kunnskap om ritualer og begivenheter som er viktige å overholde for den enkelte eller familien, og om hvordan ulike etniske grupper forholder seg til sykdom, alderdom, utdanning og lignende”.

Holdninger til de profesjonelle om *de andre* styrer mye av våre tanker. Det er viktig at vi som sosialarbeidere i arbeid med eldre med en annen bakgrunn er kjent med egne holdninger og verdier. Det er viktig at de profesjonelle frigjør seg fra stereotyper og negative rådende holdninger og generaliseringer basert på myter og lite kunnskap om *de andre*.

En må utfordre seg på egne fordommer og holdninger og vise respekt for andres erfaringer og synspunkter. Det er viktig å inneha kulturkunnskap for å møte de eldre på deres premisser og forstå deres ståsted. Said (1978) utgår fra et individnivå og løsriver kultur og andre kategorier fra individet og retter sitt fokus mot det unike individet med dets særegenhet. Han vil med dette bidra til å oppheve den skjulte makten disse kategoriene har over oss. Det er viktig for de profesjonelle å se på vedkommende først og fremst som et unikt individ med særegne behov og ønsker og ikke en bærer av en bestemt kultur eller verdisett. Det er imidlertid viktig å ha for seg at det er store variasjoner når det gjelder kulturelle og religiøse preferanser blant folk som tilhører samme kultur.

Det er viktig å være lydhør for Eldres marginaliserte posisjon i et fremmed land. Manglende synlighet og interesse fra sosialarbeidere og opplevelsen av å ikke bli tatt på alvor kan virke psykisk nedslående for eldre. Det er også viktig å anerkjenne eldre

som en juridisk person som innebærer at de har samme rett til tilgang på tjenester som eldre med etnisk norsk bakgrunn har.

7.6.1 Økt flerkulturellkompetanse

Kulturkompetanse og kultursensitivitet (Nilsen & Qureshi 1991, Hagen & Qureshi 1996) er to framgangsmåter som profesjonelle kan anvende i møte med brukere fra ulike minoritetsgrupper. Det er behov for å øke fagpersonenes individuelle kunnskap om Eldres etniske og kulturelle opphav noe som kan brukes som et middel til å bygge en god relasjon til den eldre.

Samfunnet har behov for sosialarbeidere med flerkulturell bakgrunn som har bedre forutsetninger til å forstå det komplekse familielivet og kulturen til minoritetene og komme med hensiktsmessige løsningsforslag til disse problemene.

For å yte en helhetlig hjelp basert på individuelle behov eldre har, er det viktig å ha innsikt i Eldres kulturelle og religiøse bakgrunn samt tidligere og nåværende situasjon, og de følelser og tolkninger som er knyttet til både historien og nåtid, og eventuelt hvorledes stigmatisering fra omgivelsene influerer på personens selvbylde og dermed på mestring. (Qureshi 2005, 270)

7.6.2 Tilrettelegging handler om forståelse og fleksibilitet.

For at vi skal kunne nyttegjøre av erfaringene er det viktig å sette i gang med tilrettelegging av særskilte omsorgsbehov til minoritetene i aldershjem allerede nå før den avventende eldrebølgen trer i kraft for alvor om noen år. Spesiell tilrettelegging for mine informanter handler om helt dagligdagse ting men som er av stor betydning for Eldres livskvalitet. Et fleksibel og godt tilrettelagt tilbud for pakistanske eldre i det offentlige hjelpeapparatet vil kanskje føre til at det ikke trengs noen separerte avdelinger for disse eldre men dette er noe erfaringene vil vise.

Familiebasert og offentlig omsorg er ingen enten eller situasjon. Det er mulig å tilrettelegge en blanding av familiebasert og offentlig omsorg. Familie har stor betydning for samtlige av mine informanternes livskvalitet, og det er derfor særlig viktig å ta hensyn til denne dimensjonen i tilrettelegging av tiltak for denne gruppen. Det offentlige hjelpeapparatet bør samarbeide med familiene til eldre for å finne gode og passende løsninger for dem.

7.7 Avslutning

Flerkulturell eldreomsorg vil bli en mer aktuell problemstilling i årene fremover. Innvandrerbefolkning eldes og enkelte innvandrere og flyktninger kommer til Norge i høy alder, noe vil by på mange nye utfordringer for det norske hjelpeapparatet i kommende år. Pakistanske arbeidsmigranter som kom som gjester på 1970- tallet har slått seg til ro i Norge. Det gjelder å innse dette, og imøtekomme denne utfordringen på en best mulig måte. Det trengs uten tvil mer forskning rundt minoritetseldres spesielle livssituasjon og særegne behov.

Uavhengig av bakgrunn har mange eldre samme behov som ensomhet, avhengighet av andre mennesker og helsebekymringer. I denne kvalitative studien av masteroppgaven har jeg tatt utgangspunkt i mine informanternes ønsker og behov knyttet til alderdom, og vist at pakistanere som eldes i Norge har i tillegg til dette også andre særegne behov i kraft av deres kultur, religion og immigrasjonshistorie.

Mine funn viser at pakistanske eldre blir omgjort til "*de andre*" i flere diskursive sammenhenger. Gjennom analysen har jeg sett hvordan faktorer som etnisitet, sosioøkonomiske forhold, helse, språk og kjønn skaper en opplevelse av eldres tilværelse i Norge. Disse faktorene har gjensidig påvirkning på hverandre og skaper en virkelighetsforståelse for eldre pakistanere. Faktorer som familie og islam har stor mestringsbringende og positiv effekt på eldre og deres tilværelse i Norge. Det er viktig å ta utgangspunkt i minoritetseldres egen virkelighetsforståelse i kartlegging av hjelp for denne gruppen. En slik myndiggjørende praksis vil øke eldres mestringssevne og lette samarbeid med det offentlige hjelpeapparatet. Slik jeg har redegjort for tidligere i oppgaven handler spesiell tilrettelegging for eldre pakistanere om forståelse og fleksibilitet for deres kulturelle og religiøse bakgrunn.

Det viser seg å være behov for økt flerkulturellkompetanse og flere personer med minoritetsbakgrunn i helse og sosialtjenester med bedre forutsetninger til å forstå den kulturelle og religiøse bakgrunnen til eldre minoriteter.

Litteraturliste

- Aabakken. Oslo: Cappelen. Opprinnelig publisert som Orientalism. *Western conceptions of the Orient*. 1978.
- Aarset, Monica Five. 2006. *Å skape nye handlingsrom. Konstituering av kvinnelig, norsk, muslimsk identitet*. Oslo: Hovedoppgave i sosialantropologi.
- Austveg, Berit (1994): *Helsearbeid og innvandrere. Mangfold, sunnhet og sykdom* . Oslo: TANO.
- Bajekal Madhavi, David Blane, Ini Grewal, Saferon Karlsen og James Nazroo. 2005 *Ethnic differences in influences on quality of life at older ages: a quantitative analysis*. Cambridge University Press
- Bhugra, D. 2004. Migration and mental health. *Acta Psychiatrica Scandinavica* 109:243-258.
- Blom, Svein. 1997. Levekår blant ikke-vestlige innvandrere. *Hvorfor er så mange ensomme?* I *Samfunnsspeilet* 4:45-53.
- Bourdieu, Pierre. 1996. *Symbolsk makt*. Artikler i utvalg. Oversatt av Annick Prieur. Oslo: Pax forlag A/S.
- Butler, Robert N. (1969). *Ageism: another form of bigotry*. *Gerontologist*, 9, 243-246.
- Bytheway B, 1995. *Ageism*. Buckingham: Open university press
- Comfort Alex. (1977). *A good age*. . London: Mitchell Beazley
- Cumming, E, og Henry, W. E. *Growing Old: The Process of Disengagement*. New York: Basic Books, 1961.
- Daatland Olav. 2008. *Aldring som provokasjon: tekster om aldring og samfunn*. Bergen : Fagbokforlaget.
- Danielsen, Kirsten og Tormod Øia. 2006. *Tiltak rettet mot barn og ungdom. Evaluering av Handlingsprogram Oslo indre øst*. Oslo: NOVA-rapport 17/2006.
- Danielsen og Øia nr 17 2006, Folkehelseinstituttet 2006, Claussen et. al 1991, Fjellanger mfl. 2007, Grødheim og Krange 2006).
- De los Reyes, Paulina, Irene Molina, Diana Mulinari og Wuokko Knocke. 2002. *Maktens (o)lika förklädnader: kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*. red. Stockholm: Atlas.
- Ebrahim, S. 1992. *Health of elderly asian women*, in: J, George & Ebrahim (Eds) *Health care for older women* (Oxford medical publications)

- Eriksen, Thomas Hylland og Torunn Arntsen Sørheim. 2006. *Kulturforskjeller i praksis. Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. 4. utgave. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Eriksen, Thomas Hylland. 1997. *Flerkulturell forståelse*. red. Oslo: Tano Aschehoug.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2001. *Flerkulturell forståelse*. red. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Eriksen, Thomas Hylland og Torunn Arntsen Sørheim. 2006. *Kulturforskjeller i praksis. Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. 4. utgave. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Fenge Lee-Ann. *Practising partnership- participative inquiry with older people. Social Work Education, Vol. 21, NO. 2, 2002*
- Finstad, Liv (1997): "Kriminologiens kvalitative kunnskapskilder". I: *Kriminologi*. Luv.
- Finstad og Cecilie Høigård (red). Oslo: Pax Forlag.
- Foucault, Michel. 1993. *Diskursens orden*. Stehag. Stockholm: Symposion.
- Foucault, Michel. 1999. *Diskursens orden*. m/ etterord av Espen Schaanning. Oslo: Spartacus.
- Fourth ECRI report on Norway (2009). Published by: European Commission against Racism and intolerance. Strasbourg: Council of Europe.
- Gullestad, Marianne (2002): *Det norske sett med nye øyne. Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: universitetsforlaget.
- Grønhaug Reidar, 1979) (red). , *Migrasjon, utvikling og minoriteter: vandringer fra Asia og Middelhavsområdet til Nord-Europa og Norge i 1950-70 årene*, Oslo, Universitetsforlaget
- Hagen, G. & Qureshi, N.A. 1996: *Etnisitet i sosialt arbeid – Arbeid med etniske minoriteter i barnevern og sosial sektor*. Tano Aschehoug. Oslo.
- Hatland Aksel, Tidsskrift for velferdsforskning- 2010- vol.13. Nr. 3, 201 *Innvandrerne møte med velferdstaten*
- Hendricks, J, Achenbaum, A. (1999). Historical development of theories of aging. In Bengston, V. & Schaie, K. (Ed.), *Handbook of Theories of Aging*, (pp 21-39) New York: Springer Publishing Co.
- Hendricks, Jon. "Revisiting the Kansas City Study of Adult Life: *Roots of the Disengagement*

- Hochschild A. R. "Disengagement Theory: A Critique and Proposal." *American Sociological Review* 40, no. 5 (1975): 553–569.
- Hochschild, A. R. "Disengagement Theory: A Logical, Empirical, and Phenomenological Critique." In *Time, Roles, and Self in Old Age*. Edited by J. F. Gubrium. New York: Human Sciences Press, 1976. Pages 53–87.
- Hochschild, A. R. "Disengagement Theory: A Critique and Proposal." *American Sociological Review* 40, no. 5 (1975): 553–569.
- Høigård, Cecilie og Liv Finstad (1993): ”*Bakgater – om prostitusjon, penger og kjærlighet*”. Oslo: Pax Forlag.
- IMDI rapport 2010. *Innvandrere i norske medier: Medieskapt islamfrykt og usynlig hverdagsliv. Årsrapport 2009. 1/2010*. Oslo: Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.
- Ingebretsen, R & Nergård, T.B. (2007): *Eldre med innvandrerbakgrunn. Tilpasning av pleie- og omsorgstilbudet*. NOVA- rapport 13/07.
- Integrert men diskriminert – en undersøkelse blant innvandrere fra Afrika, Asia, Øst-Europa og Sør- og Mellom Amerika (2008)*. I: IMDI- rapport 9-2008. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.
- Intolerance and discrimination against Muslims in the EU- Developments since September 11 (2005). Rapport av: International Helsinki Federation for Human Rights.
- Jacobsen, Christine M. (2002): *Tilhørighetens mange former: unge muslimer i Norge*. Oslo: Pax Forlag A/S
- Kvale, Steinar. 1997. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Levin, Irene (1994) *Stefamilien – variasjon og mangfold*. Oslo: Aventura forlag A/S.
- Lindholm, Torun. 2005. Socialpsykologisk perspektiv: fordomar och diskriminering, klassiska problem i moderen skepnad. I *Likhet inför lagen. Natur och Kultur*, red. I C. Diesen, C. Lernestedt, T. Lindholm og T. Pettersson.
- Marshall, Catherine og Rossman, Gretchen B. (1999), *Designing Qualitative Research*. Sage Publication.
- Malm, A. (2009), *Hatet mot muslimer*. Stockholm: Atlas.
- Manthorpe, J. and Hettiaratchy, P. (1993) *Ethnic minority elder in the UK*, *International Review of Psychiatry* 5:171-178
- Mc Graw-Hill *An introduction to social gerontology* (pp. 2-23). New York.
- Melberg, K. 2000 ”Å forske på det gode liv” *Tidsskrift for velferdsforskning*, vol. 3, nr 2

- Moen, Bjørg. 2002. *Når hjemme er et annet sted : omsorg for eldre med minoritetsetnisk bakgrunn*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
- Moen, Bjørg. 2008. *Tilhørighetens balanse: Norsk-pakistanske kvinners hverdagsliv i transnasjonale familier*. Doktoravhandling ved Sosialantropologisk institutt. Oslo: universitetet i Oslo.
- Neegaard, Gunnar, 1998. *Flerkulturell håndbok*. Kommuneforlaget. As. Oslo
- Nelson, T. D. (2005). Ageism: *Prejudice against our feared future self*. Journal of Social Issues, 61(2), 207-221.
- Norman, A. 1985 *Triple Jeopardy: growing old in a second homeland (London, Centre for policy on Ageing)*
- Ottosen, Rune (1993): *Fiendebilder i avisenes utenriksdekning: en studie av endringer i fiendebilder i tre norske medier*: Oslo: PRIO (Peace Research Institute Oslo).
- Patel, N. (1990) *A race against Time: social services provision to black elders (London, Runnymede Trust)*
- Phinney, J. S., B. Lochner og R. Murphy. 1990. Ethnic identity development and psychological adjustment in adolescence. In *Ethnic issues in adolescent*, eds. A. R. Stiffmann & L. E. Davis. California: Sage.
- Phinney, J. S og J. Landin. 1998. Research paradigms for studying ethnic minority families within and across groups. In *Studying minority adolescents*. Eds. V. C. McLoyd & L. Steinberg. New Jersey: LEA.
- Quadagno, J. (2008). *The field of social gerontology*. In E. Barrosse (Ed.), *Aging & the life course: An introduction to social gerontology* (pp. 2-23). New York: McGraw-Hill).
- Qureshi, N.A. 2003: Et essay om unge med etnisk minoritetsbakgrunn – *men stoltheten min får du aldri...* I: *Norsk tidsskrift for migrasjonsforskning* nr. 1/03, s. 45-61.
- Qureshi, N.A. 1991: "*Gjør døren høy – gjør porten vid*" – om kultur og ko n fl ikter, Kompe ndium, NKS H . Høgskolen i Oslo – avdeling for økonomi-, kommunal- og sosialfag.
- Qureshi, Nashad. *Helse og Sosialfag - Tidsskrift for psykisk helsearbeid - 2005 - Nr 03 - Profesjonell kultursensitivitet framfor faglig etnisentrisme*.

- Repstad Pål (1993): *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag*. 2. reviderte utgave, først utgitt i 1987. Oslo: Universitetsforlaget A7S.
- Ringdal, Kristen. 2007. *Enhet og mangfold - samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. 2.utgave. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Said, Edward w. (1978): *Orientalisme: Vestlige oppfatninger av Orienten*. Oslo: Cappelen 1994.
- Said, Edward W. 2004. *Orientalismen. Vestlige oppfatninger av Orienten*. Oversatt av Anne Schaanning, Espen. 1996. Diskursens materialitet – Del 1: Foucault. *ARR-Idéhistorisk tidsskrift* 1:60-73.
- Schulz, Richard and Rockwood, Kenneth. "The Encyclopedia of Aging." Springer Publishing Company. 2006. (March 13, 2009)
- Skytte, Marianne. 2001. *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Skytte, Marianne 2008. *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk (2. utgave).
- Sluzki, C. 1979: «Migration and Family Conflict». I: *Fam -ily Process*, vol.18,nr.4.RT
- Stormhøj Christel *Poststrukturalismer- videnskapsteori, analysestrategi, kritikk* Forlaget Samfundslitteratur 2006
- St.meld. nr. 39; 1973 – 74: *Om Innvandringspolitikken*.
- Tetzner, V . S. 1992 ” *Språk og kommunikasjon*” i Habilitering av Tetzner og Schjørbeck Ad Notam Gyldendal
- Summerfield, H. (1993) ‘Patterns of adaptation: Somali and Bangladeshi women in Britain’, in G. Buijs (Ed.), *Migrant women: Crossing boundaries and changing identities* (pp. 83-98). Oxford: Berg. Thagaard, Tove (2003): *Systematikk og innlevelse- en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Torgersen, Laila. 2005. *Betydningen av innvandrerbakgrunn for psykiske vansker blant ungdom*. Oslo: NOVA-rapport 5/05.
- O. Laumann, and L. Philip Schumm 204 *American sociological review*
- Widerberg, Karin. 2001. *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wray Sharon,2003. *Connecting Ethnicity, Agency and ageing. Sociological Research Online, vol. 8, no.4*

- Wray Sharon, 2007. *Women making sense of midlife: Ethnic and cultural diversity*. Journal of aging studies 21, 31-42
- Øia, Tormod. 2003. *Innvandrerungdom – kultur, identitet og marginalisering*. Oslo: NOVA-rapport 20/2003.
- Øia, Tormod, Anne Skevik Grødem og Olve Krange. 2006. *Fattige innvandrerbarn*. Oslo: NOVA-rapport 16/06.
- Østberg, Sissel (2003). *Muslim i Norge: religion og hverdagsliv blant unge norskpakistanere*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Østby, Lars (2002): [*The demographic characteristics of immigrant population in Norway*](#), Rapporter 2002/22, Statistisk sentralbyrå.

Vedlegg 1

Informasjonsskriv og samtykkerklæring

FORESPØRSEL OM Å DELTA I EN UNDERSØKELSE

Mitt navn er Madia Raja. Jeg skriver min masteroppgave om eldre med pakistansk bakgrunn og deres ønsker og behov om ivaretagelse når de blir hjelpetrengende. Prosjektet veiledes av Sindre Bangstad ved Sosialantropologisk Institutt ved Universitetet i Oslo (UiO).

Jeg har valgt å kalle dette prosjektet for "Flerkulturell eldreomsorg".

Formålet med dette prosjektet er å kartlegge behovene og ønskene om ivaretagelse til eldre innvandrere med pakistansk bakgrunn som innvandret til Norge på 70-tallet.

Jeg skal intervju 6 personer til sammen, 3 kvinner og 3 menn. Jeg vil gjerne intervju deg om hvilke tanker du gjør deg når du tenker på din alderdom i Norge. Dine tanker og behov vil bidra til å øke forståelse slik at det i fremtiden kan gis hjelp basert på din spesifikke kulturelle og/eller religiøse bakgrunn. Jeg vil også spørre deg om din familie, migrasjonshistorie etc.

Datamaterialet som samles inn vil bli behandlet konfidensielt. Alle som får befattning med datamaterialet er underlagt taushetsplikt. Innsamlete opplysninger registreres på privat pc som er i tråd med Høgskolen i Oslo sine rutiner for datasikkerhet. Materialet skal brukes i masteroppgave og eventuelle andre publikasjoner. Det vil ikke være mulig å gjenkjenne enkeltpersoners svar i rapporteringen fra undersøkelsen. Personopplysningene vil bli anonymisert med fiktive navn og prosjektet vil være avsluttet innen 15.05 2010. Personopplysningene etter prosjektets avslutning vil bli slettet. Prosjektet er tilrådd av personvernombudet for forskning ved Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.(NSD) i brev av 09.02.2010. Se vedlegg.

Det er frivillig å delta og du kan når som helst ombestemme deg – og trekke de opplysninger du har gitt fram til prosjektet er avsluttet. I så fall må du underrette undertegnede i form av brev el. telefon om dette. Intervjuet vil vare en times tid, kanskje noe mer.

Kontaktadresse:

Postdoktorstipendiat Sindre Bangstad med tilknytning til sosialantropologisk institutt ved Universitetet i Oslo, Boks 1072 Blindern 0316 OSLO, tlf. 22 85 65 26

Student: Madia Raja, Høybråten veien 31 D, 1055 Oslo.tlf 951 51 173

.....
Dato/år og signatur:

Informert samtykke

Jeg er informert om formålet og innholdet i denne undersøkelsen/studien, og gir herved mitt personlige samtykke i at de opplysninger jeg gir i dette intervjuet kan brukes for de oppgitte formål.

.....
Dato/år/sted/Signatur.

Vedlegg 2

Intervjuguide

Introduksjon:

Presentere meg selv

Presentere prosjektet mitt

Informere om at intervjuet blir tatt opp på bånd og transkribert. Informere om at informanten er sikret anonymitet og konfidensialitet både muntlig og samtidig sørge for skriftlig informert samtykke.

Om informanten:

Kan du fortelle litt om deg selv?

Alder, sivilstatus

Hvilken utdanning har du?

Kan du fortelle kort om når og hvorfor du kom til Norge?

Kan du fortelle litt om familien din, hvor mange personer den består av?

Yrkesliv:

Kan du gi en kort yrkeshistorie?

Hvilke jobber du har hatt og hva du har gjort i disse jobbene.

Hvor lenge har du vært arbeidsaktiv.

Har du jobbet i noen andre land enn Norge?

Migrasjonshistorie:

Hvordan var det å flytte til Norge?

Hva var hovedgrunnen til at du valgte å flytte til Norge?

Er du fornøyd med ditt valg når du ser tilbake på det, eller ville du ha valgt annerledes om du fikk mulighet igjen?

Hvordan er ditt forhold til hjemlandet?

Om å bo i Norge:

Hvordan er det å bo i et land som Norge sammenlignet med Pakistan?

Hvordan kom du til Norge? Og familien?

Hva ser du som de største utfordringene ved å være i Norge?

Hvilken effekt har det på din tilværelse i Norge?

Hva er fordeler ved å bo i Norge?

Kan du fortelle litt om familien din? (Partner, barn etc)

Kan du beskrive ditt nettverk? Hva gjør du i fritiden din? Hvem omgås du med?

Å eldes i Norge:

Hvordan ser du for deg din alderdom i Norge?

Hva er dine tanker om ivaretagelse av ditt omsorgsbehov når du blir hjeleptrengende?

Hvorfor ser du for deg denne formen for omsorg (offentlig eller familiebasert ettersom hva informanten velger) og hvorfor foretrekker vedkommende det ene for det andre?

Hvis familiebasert omsorg hvem forvente/ønsker du skal ivareta primæransvaret for denne omsorgen?

Kan/Vil du flytte tilbake til hjemlandet ditt? Hvorfor/Hvorfor ikke?

Hva er det du innser som det viktigste i livet ditt?

Offentlig omsorg:

Hvilke faktorer er det viktig å ta hensyn til for å gi hjelp etter ditt behov?

Hva/hvilke områder bør tilrettelegges for at du skal ha det bra i den offentlige omsorgen?

Hva er det viktigste som du vil at det norske hjelpeapparatet skal ta hensyn til i kartlegging av tiltak for deg?

Vil du beskrive en vanlig hverdag fra du står opp til du legger deg?

Oppsummering

Er det noe informanten lurer på?

Er det noe informanten ønsker å føye til?

Slutter med å fortelle om taushetsplikt og anonymitet av datamaterialet igjen.

Vedlegg 3- Behandling av personopplysninger

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Sindre Bangstad
Avdeling for samfunnsfag
Høgskolen i Oslo
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 09.02.2010

Vår ref: 23466 / 2 / LT

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 18.01.2010. Meldingen gjelder prosjektet:

23466	<i>Flerkulturell eldreomsorg</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Høgskolen i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Sindre Bangstad</i>
Student	<i>Madia Raja</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, vedlagte prosjektvurdering - kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.05.2010, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Lis Tenold

Kontaktperson: Lis Tenold tlf: 55 58 33 77
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Madia Raja, Høybråten veien 31 D, 1055 OSLO

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrr.svana@svt.ntnu.no